

B
A
Š
Č
I
N
A

19

GROHOTE, 2010.

BAŠĆINA 19

IZDAVAČ:
Općina ŠOLTA

ZA IZDAVAČA:
Nikola Cecić Karuzić

UREDNIK:
Dinko Sule

LEKTOR:
Mario Blagaić

NAKLADA:
350 primjeraka

TISAK:
DES - Split

GRAFIČKA PRIPREMA:
DES - Split

NASLOVNICA:
Modri jedić, foto: D. Sule

Umjesto predgovora

Riječi načelnika Općine Šolta Nikole Cević Karuzića na predstavljanju 18. broja Baščine

Baščina je jedna od rijetkih konstanti proteklog perioda u životu Općine Šolta. Mijenjali su se načelnici i vijeća, ali jedno od najčešćih pitanja ljudi koji su dolazili u Općinu bilo je: „Je li izašla nova *Baščina*?“

Većinom su to bili ljudi iz dijaspore. *Baščina* im je dah Šolte koju su morali napustiti.

Nama koji smo ostali, ona je potsjetnik na to čiji smo sljednici i koliko je truda i muke održalo Šoltane, ali i koliko je prisutan i nepresušan talent u svim sferama kulturnog izražavanja.

Začeta u krilu Šoltanskog glazbenog zbora Olinta, došla je do 18. broja, dakle do punoljetnosti, zahvaljujući Dinku Suli koji je izuzetnim marom i strpljenjem skupljao materijal i uspjelo ga slagao u uvijek novu *Baščinu*.

Iako znamo da je to napor koji mu nikada nije pravilno valoriziran, molimo ga da i dalje bude uporan te da uredi još mnoge *Baščine*.

Kako na Šolti nema niti etnografskog muzeja, niti etnografske zbirke, *Baščina* je kroz svojih 18 brojeva bila svojevrsna zamjena tome.

Ove godine napokon možemo reći da je na red došla dugo očekivana realizacija zavičajne zbirke. Naime, pokrenut je ozbiljan projekt uređena Bratske kuće u Grohotama u kojoj će se napokon realizirati i zavičajna zbirka, i svojevrsna tradicijska kuća te novi prostor za knjižnicu.

Baščina je kroz svoj vijek postojanja popratila i nekoliko pokušaja da se uvede i nekakav otočki informativni list, svojevrsna novina, pa je tako tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća izlazio *Šoltanski glasnik*, potom informativni listak Općine Šolta, a danas *Šoltanske novitadi*. Tu je i portal Općine Šolta na internetu.

Želja nam je da Šolta bude dnevno prisutna u domovima naše dijaspore i da se svi Šoltani pravilno informiraju o svim događajima vezanim za naš otok. Ovo je prilika da se pozove i mlade, ali i sve one koji mogu da uzmu udjela u spomenutim projektima.

Baščina i ljudi koji su uz nju vezani utrljali su put. Na svima nama je da taj put dostojno nastavimo te da šoltansku povijest, tradiciju i kulturu stavimo na mjesto koje im s pravom pripada.

Demografske promjene otoka Šolta u kontekstu procesa globalizacije

1. Uvod

Kao i drugi hrvatski otoci, i Šolta se sve primjetnije susreće s procesima karakterističnima za globalizacijske promjene. S ovim se procesima već više od dva desetljeća susreću i najrazvijenije zemlje zapadnih demokracija. Riječ je o nizu gospodarskih, tehnologijskih, političkih i kulturnih promjena čije su posljedice toliko nepredvidjive i nepregledne da sociolozi (Beck, Giddens, Bauman) suvremena globalizirana društva nazivaju „društvom rizika“ (Beck), „društvom koje nam izmiče“ (Giddens), „tekućim društvom“ (Bauman). Tim i sličnim nazivima sugeriraju brzinu promjena što se događaju pod utjecajem procesa globalizacije te pojavu novih socijalnih, političkih, ekoloških, demografskih i migracijskih rizika čije su posljedice nepredvidive jer se javljaju istom brzinom kojom se opasnosti povećavaju (Beck, 1993.). Riječ je o rizicima i opasnostima čije su posljedice posebno pogubne u sredinama u kojima su mogućnosti njihove institucijske kontrole smanjene jer su, poput većine hrvatskih otoka, već izložene dugogodišnjoj ekonomskoj i demografskoj stagnaciji, a institucije kontrole i upravljanja su im izuzetno krhke. Stoga se, s velikom vjerojatnošću, može predviđati da će - posebno u kontekstu globalnih promjena tržišta radne snage i novih znanja i vještina potrebnih novim ekonomijama - male sredine poput hrvatskih otoka teško moći adekvatno odgovoriti na izazove razvoja i imati mogućnosti da adekvatno usklade strukturu ponude i potražnje rada na svojim prostorima¹. Posljedica će, barem prema planiranim kapacitetima nove turističke izgradnje, biti povećana potražnja za radnom snagom izvan lokalne, pa čak i nacionalne sredine, što će rezultirati demografskim promjenama s nesagledivim posljedicama. Kao što

¹ Istraživanja Svjetske banke o potražnji za radom tijekom tranzicijskog razdoblja (2008) pokazuju da je doprinos rada stopi rasta u hrvatskome gospodarstvu relativno malen, kao i to da je najveći doprinos vođen rastom produktivnosti rada. Analitičari poput Sanje Crnković-Pozaić (2008.) drže da je razlog zbog kojega je radni resurs u Hrvatskoj tijekom tranzicije djelomice ostao neiskorišten, te što je razina jediničnog troška rada (odnosa produktivnosti rada prema dodanoj vrijednosti) niži nego u komparabilnim zemljama EU, ponajprije neodgovarajuća struktura ponude rada i previsoka cijena rada (Crnković-Pozaić, 2008.).

je već rečeno, u sredinama poput hrvatskih otoka, koje su već cijelo stoljeće izložene depopulacijskim trendovima, demografske promjene stanovništva² u kontekstu globalizacijskih kretanja mogu biti pogubne i za njihov identitet i za budući razvoj. Stoga pitanja nataliteta, fertiliteta³, mortaliteta⁴, depopulacije i migracija u kontekstu budućeg razvoja malih otočkih sredina dobivaju potpuno novu dimenziju. Planirati gospodarski razvoj hrvatskih otoka, a ne uzimati u obzir dimenzije demografske tranzicije⁵ u uvjetima deregulacije tržišta rada i kapitala potaknutih procesima globalizacije, znači ne anticipirati rizike s kojima su se već susrele zemlje čiji uključivanje u globalizaciju nije - kao što je to slučaj s Hrvatskom - bilo odloženo zbog ratnih i poslijeratnih okolnosti. Riječ je o trendovima koje svaka otočka sredina, pa tako i Šolta, nužno treba promišljati i imati za njih odgovore u obliku odgovarajućih pronatalitetnih i imigracijskih politika koje su pretpostavke održivog budućeg gospodarskog i društvenog razvoja.

2. Procesi globalizacije u kontekstu depopulacije hrvatskih otoka

Depopulacijski trendovi, odnosno smanjenje otočkog stanovništva, nisu naravno nova pojava. Hrvatska se s depopulacijom susreće već više od jednog stoljeća zbog čega je njezina demografska slika izuzetno dinamična.⁶ Emi-

² Praćenje demografskih promjena stanovništva ključno je za ekonomsko i društveno planiranje. Ono obuhvaća praćenje stopa nataliteta, mortaliteta, imigracije i emigracije; očekivanu životnu dob, spolni i dobni sastav stanovništva, ukratko - njegove veličine i promjene.

³ "Fertilitet" je pojam koji označuje broj živorođenih. Čimbenici koji utječu na fertilitet populacije su dob stupanja u brak, dostupnost kontracepcijskih sredstava te stavovi prema veličini obitelji. Opadanje fertiliteta karakteristika je suvremenih, posebno urbanih, industrijskih društava, a posljedice mu se odražavaju posebno na veličinu radne snage i cjelokupni društveni razvoj.

⁴ Stopa smrtnosti, odnosno mortaliteta, označuje broj umrlih na tisuću stanovnika u godinu dana.

⁵ Demografska tranzicija tiče se procesa promjena veličine i strukture stanovništva.

⁶ Potrebno je napomenuti da se „u 18. stoljeću broj stanovnika na današnjem prostoru Hrvatske povećao 2,5 puta (1700. imali smo 644.500, a 1800. godine 1.595.143 stanovnika), a u 19. stoljeću udvostručio (indeks 198,2), dok je između 1900. i 2001. povećanje broja rezidencijalnoga stanovništva Hrvatske iznosilo 33% (ili 32,86%). Osim tradicionalno emigracijske Irske, od 45 europskih zemalja, članica Vijeća Europe, ne znam drugu državu (ne računajući one "minijaturne" površinom i brojem stanovnika) koja je u 20. stoljeću imala tako blag porast vlastita stanovništva! I Italija, i Danska, i Švedska, i Slovenija, i Francuska, i .... mnoge druge imale su "barem" 50 postotno povećanje ukupnoga rezidencijalnog stanovništva između 1900. i 2000. godine! Uz navedeno, po posljedicama je vrlo bitno i međupopisno razdoblje od 1961. do 1971. u kojem je od više stotina tisuća prirodnoga prirasta u Hrvatskoj ostalo tek deset tisuća. Tada poticanom "privremenom" radnom emigracijom, Hrvatska je izmela 1961. i 1971. preko svojih granica izgubila 96,3% prirodnoga prirasta ili 258 469 osoba kroz negativnu migracijsku bilancu! Tada je iz hrvatske populacije definitivno nestalo 6,2% stanovništva. Ni tada, a mnogi ni danas, nisu (bili) svjesni što je značio gubitak toga stanovništva, što se u Hrvatskoj rodilo, odraslo, školovalo i napustilo Hrvatsku upravu

gracije i Prvi svjetski rat bili su razlozi depopulacije koncem devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća. Nakon toga, Hrvatska između 1921.-1931. bilježi najveći porast stanovništva. U samo petnaest godina tada je zabilježeno više od tristo tisuća novih stanovnika⁷. Znatnije smanjenje broja stanovnika zabilježeno je, pak, u Drugom svjetskom ratu, a nakon toga ponovo nakon Domovinskog rata kada je u Hrvatskoj zabilježeno skoro tristo tisuća stanovnika manje⁸.

Hrvatsku demografsku situaciju karakteriziraju, međutim, ne samo gubitak stanovnika, nego i nepovoljna demografska kretanja prouzročena cijelim nizom drugih demografskih procesa. Primjerice, u razdoblju od 1991. do 2004. godine Hrvatska je prirodnom depopulacijom izgubila više od sto tisuća stanovnika (Nejašmić, Mišetić, 2004)⁹. Pocijesi trenutačnog a i budućeg smanjivanja stanovništva posebno su izraženi na dalmatinskim otocima na kojima se, za

u desetljeću 1961. – 1971. To je svakako jedan od glavnih sukrivaca prirodne, generacijske i stvarne depopulacije koja će se najvjerojatnije nastaviti i u prvoj polovici 21. stoljeća“ (Gelo, 2004, 653).

⁷ Alica Wertheimer-Baletić temeljnim demografskim procesima u Hrvatskoj drži depopulaciju i starenje stanovništva. Riječ je o procesima koji se bilježe neprestano od sredine pedesetih godina dvadesetog stoljeća. Od tada Hrvatska, naime, „bilježi stalno smanjivanje nataliteta, uz manje oscilacije ovisne o djelovanju općih i specifičnih činitelja. U tom je razdoblju izraženo ubrzanje tranzicije nataliteta pod utjecajem za Hrvatsku specifičnih čimbenika, poglavito dugotrajne emigracije. Stoga je u 1980-im godinama u nas, u uvjetima znatno niže ekonomske razvijenosti, izražena približno ista brojčana razina stope nataliteta i totalne stope fertiliteta kao u mnogim europskim razvijenim zemljama. Početkom 1990-ih otprije prisutnim procesima generacijske depopulacije ženskoga stanovništva i generacijske depopulacije ukupnoga (muškog i ženskog) stanovništva pridružila se i prirodna depopulacija, potencirana osim otprije aktivnih faktora, ratnom agresijom na Hrvatsku 1991./92. Ta su tri depopulacijska procesa, s utjecajem negativnoga migracijskog salda i ratne agresije, zajednički uvjetovali pojavu ukupne depopulacije našega stanovništva između 1991. i 2001.“ (Wertheimer-Baletić, 2004, 631).

⁸ Prema Akrapu (2003), u razdoblju između dva provedena popisa stanovništva iz 1991. i 2001. godine, Republika Hrvatska bilježi drastično smanjenje sveukupnog broja stanovnika. Gledajući rezultate, Republika Hrvatska je 2001. godine imala 4,437.460 stanovnika, zajedno s onih 226.151 hrvatskih državljana koji su popisani u inozemstvu jer ondje stalno borave. Kada dobivenom broju stanovnika u Hrvatskoj (4,200.214) pribrojimo izbjeglice i privremeno prisutne osobe, tada je 2001. u Hrvatskoj ("u zemlji") bilo 4,211.309 stanovnika. Kako je, prema popisu iz 1991. godine, broj stanovnika iznosio 4499049, to nam pokazuje da je samo u razdoblju od 10 godina broj stanovnika smanjen za 287740 osoba.

⁹ „U Hrvatskoj će 2031. godine biti 3680750 stanovnika, za 756710 ili 7,1% manje nego 2001. godine! Kretanje ne će biti linearno, već će se depopulacija s vremenom pojačavati. Još je nepovoljnija činjenica da će doći do daljnjega pogoršanja dobnoga sastava stanovništva. Udio mladih (0-14) prepoloviti će se, sa 23,7% (2001.) na 17,4% (2031.), a udio starijih (65 i više) povećati sa 15,7% na 22,6%. Mlađi fertilni kontingent žena (20-29 godina) smanjit će se za više od trećine. Prosječna starost iznositi će 44,5 godina. (...) Zaključak je da će u sljedećih trideset godina demografsko izumiranje biti glavno obilježje stanovništva Hrvatske. Osim demografskih posljedica, brojne su i društveno-gospodarske te druge posljedice promjena koje indicira ova projekcija“ (Nejašmić i Mišetić, 2004, 751).

razliku od kvarnerskih i razvijenih priobalnih otoka, bilježe još zaoštrenije crte demografskog pada (Lajić, Mišetić, 2006).

Problem, međutim, nije samo smanjenje broja stanovnika, nego i proces njihova starenja. Hrvatska je, s obzirom na to da je do kraja dvadesetog stoljeća imala više od 8% stanovništva starijeg od 65 godina, ušla u duboku demografsku starost.¹⁰ Kada se uz intenzivno povećanje starog stanovništva i istodobno smanjivanje mladog, uzme u obzir i niža i padajuća rodnost, posljedica je nužno apsolutni pad broja stanovnika (Wertheimer-Baletić, 2004, 631). To se u Hrvatskoj zaista i događa, posebno na manjim otocima u koje spada i Šolta. U takvim sredinama ti i slični negativni trendovi mogu stvoriti ozbiljne poteškoće i društvene poremećaje. Tim više što Hrvatska u cjelini, zbog sve manjeg broja mladih koji ulazi na tržište rada, već sada ima ozbiljnih problema s nedostatkom radne snage, a pogotovo radne snage koja bi mogla adekvatno odgovoriti na nove potrebe koje pred tržište rada postavljaju procesi globalizacije.

Da će sve manji broj mladih uskoro ulaziti na tržište rada, svjedoče podatci iz popisa stanovništva. Naime, u razdoblju između dva posljednja popisa stanovništva udio djece do 14 godina je, primjerice, smanjen više od 18 posto, radno sposobnog stanovništva osam posto, dok je broj starijih od 65 godina povećan za čak 24 posto. Istraživanja (Lajić, Mišetić, 2006) pokazuju da je riječ o problemu koji posebno pogađa dalmatinske otoke. Naime, prosječna je dob stanovnika na dalmatinskim otocima 2001. godine bila 42, 8 godina. Iako svi dalmatinski otoci imaju znatno zastupljeniju stariju generaciju (60 godina i više), stanovništvo iznimno malih otoka u pravilu je znatno starije. Pritom je udio aktivnog stanovništva na otocima znatno manji nego na kopnu jer na dva aktivna otočana idu tri neaktivna (Lajić, Mišetić, 2006). Budući da u svakom društvu mladi radnici nose teret javnog mirovinskog sustava, razmjeri budućih problema mogu se jasno nazreti, posebno kada se uzme u obzir da je do prije 40 godina na jednog umirovljenika dolazilo više od četiri radnika, a danas teret umirovljenika nosi samo 1,4 radnika (Akrap, 2003). Ne čude stoga demografski pokazatelji Državnog zavoda za statistiku prema kojima u Hrvatskoj svake godine nestane čitav jedan manji grad.

Problemi iseljivanja i starenja stanovništva su, kako je već rečeno, posebno izraženi na dalmatinskim otocima. Oni, za razliku od kvarnerskih, priobalnih, razvijenih i velikih otoka, bilježe najznatnije opadanje broja stanovnika (Lajić, Mišetić, 2006) i najviše izraženo starenje populacije. Kada se u obzir uzme

¹⁰ „Starim“ društvima smatraju se društva u kojima je više od 7 % stanovništva starije od 65 godina, „zrelim“ društvima ona kod kojih je 4 – 7 % starijih od 65 godina, a „mladim“ društvima ona kod kojih je manje od 4 % populacije starije od 65 godina.

činjenica da je njihova demografska destabilizacija započela već znatno ranije zbog nekoliko snažnih iseljeničkih valova zabilježenih tijekom dvadesetog stoljeća, mogu se naslućivati razmjeri budućih problema. Naime, nakon znatnog rasta otočke populacije u Dalmaciji u posljednjoj četvrtini devetnaestog stoljeća zahvaljujući ponajprije povoljnoj cijeni vina, već s prijelazom u dvadeseto stoljeće otoci su izloženi depopulacijskim trendovima koji traju do danas. Ti valovi iseljivanja, u početku u prekooceanske, a nakon toga u europske zemlje, bili su uzrokom ekonomske i demografske stagnacije otočkih sredina sve do početka razvoja masovnog turizma tijekom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća.

I otok Šolta, kao i većina dalmatinskih otoka, zabilježio je rast populacije u posljednjoj četvrtini devetnaestog stoljeća. Šolta, primjerice, konac devetnaestog stoljeća dočekuje s, u povijesti više nikada nezabilježenih, 3687 stanovnika (Vujčić, 1997.). Nakon toga i Šoltu zahvaća depopulacijski trend uzrokovan emigracijama potaknutim tzv. „vinskom krizom“. U tim su prvim migracijskim kretanjima, kao i na drugim hrvatskim otocima, najvećim dijelom sudjelovali muškarci koji su migrirali i zapošljavali se kao fizički radnici u priobalnim gradovima, ali i u drugim industrijskim središtima Austro-Ugarske Monarhije ili u prekooceanskim zemljama. Tom je trendu pogodovalo jačanje industrije i pojačana potreba za radnom snagom u gradovima na obali i ostalim dijelovima Hrvatske te veće mogućnosti naobrazbe na kopnu. Ograničavanjem useljivanja u SAD 1924. godine, migracijski tokovi preusmjeruju se prema Južnoj Americi, Kanadi, Australiji te razvijenim europskim državama (Graovac, 2006).

Problem u tom razdoblju nije, međutim, bio samo smanjenje broja stanovnika zbog iseljivanja, nego i promjena dobnopolne strukture stanovništva. Naime, unatoč visokom prirodnom prirastu stanovništva, zbog toga što se iseljivalo pretežno mlađe muško stanovništvo i na Šolti, kao i na drugim hrvatskim otocima, zabilježena je povećana stopa feminiteta i povećanje fertiliteta¹¹. Stoga, unatoč snažnom iseljivanju, upravo zbog pozitivnog prirodnog prirasta, broj stanovnika nije znatnije opadao sve do Drugog svjetskog rata. Primjerice od 3528 stanovnika koliko ih je na Šolti bilo 1910. godine, zabilježen je pad od samo 12 stanovnika 1921. godine, odnosno još 39 stanovnika manje do 1931. godine. Nagli se pad stanovništva bilježi tek tijekom Drugog svjetskog rata, kada Šolta 1948. godine ima 3060 stanovnika, odnosno 417 ljudi manje u odnosu na 1931. godinu. Taj se pad može objasniti izravnim ratnim gubitcima, smanjenjem nataliteta te iseljivanjem dijela stanovništva neposredno nakon rata (Goić, 2001, 5).

---

¹¹ Natalitet, odnosno stopa rodnosti, zavisi od fekunditeta koji definira biološku sposobnost za reprodukciju i fertiliteta, odnosno stvarne reprodukcije stanovništva.

Od kraja Drugog svjetskog rata Šolta počinje bilježiti i negativne stope prirodnog prirasta, koje se svake godine povećavaju. Smanjenje prirodnog prirasta uzrokovano je, između ostalog, i intenzivnim iseljivanjem mlađeg, radno sposobnog stanovništva u priobalne gradove, posebno Split, Zadar i Rijeku. Šolta je do sredine sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća izgubila više od 50% stanovnika (Goić, 2001, 5). Nakon toga, Šolta je postupno ipak stabilizirala svoje stanovništvo. Naime, prema popisima iz 1981., 1991. i 2001. godine broj stanovnika na Šolti kreće se između 1.450 i 1.470. Ta stagnacija u broju stanovnika na otoku Šolti, koja se bilježi od osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, kao i na drugim hrvatskim otocima, nije, međutim, posljedica povećanja nataliteta, nego povratka umirovljenika iz priobalnih gradova na otoke. Činjenica je, naime, da mnogi vlasnici kuća za odmor, posebno tijekom devedesetih godina dvadesetog stoljeća, počinju prijavljivati svoje prebivalište na otoku da bi izbjegli plaćanje poreza na nekretnine. Istodobno, tijekom tog razdoblja i sve veći broj povratnika iz inozemstva izjašnjava se stanovnicima otoka.

Problem je, međutim, upravo u tome što stagnacija stanovništva koja od spomenutog razdoblja do danas traje na Šolti, ne znači i stvarno zaustavljanje demografskog pada, nego je posljedica doseljivanja umirovljeničkog (dakle, radno neaktivnog) stanovništva. S druge strane, proces kontinuiranog iseljivanja mladih i dalje se nastavlja. To znači da se „sredina ‘dobne piramide’ sužava“ (Lajić, 1992, 34) jer se zatečene generacije ne obnavljaju. Dapače, bez obzira na spomenutu stagnaciji broja stanovnika, ne samo da se mladi i dalje iseljuju, nego je i natalitet je manji. Sve su to pokazatelji negativne situacije kretanja populacije, koji signaliziraju njezino izumiranje. Drugim riječima, podatci koji govore o stabilizaciji broja stanovnika ne znače da doista dolazi do obnove demografskih procesa. Riječ je, ipak, samo o „postfertilnom i postaktivnom stanovništvu, što s demografskog, a i gospodarskog stajališta izaziva daljnju traumatizaciju života na otocima. Osim toga, povratak nije proistekao iz pozitivnih pomaka u životnom standardu otočana, već je najčešće potaknut psihološkim pobudama – nostalgija, povratak u zavičajnost, u užu etničku grupu, tradicionalne vrijednosti itd...” (Lajić, 1992: 35).

Demografska destabilizacija hrvatskih otoka koja je još uvijek uzrokovana privlačnošću izvanotočnog života, dugoročno će biti prepreka u razvoju otoka i zbog toga što izravno utječe na formiranje i strukturu radne snage. Na većini hrvatskih otoka, a pogotovo na malim hrvatskim otocima, prevladava stanovništvo sa srednjom školom, odnosno, preciznije, sa stručnom

trogodišnjom srednjom školom. Primjerice, gotovo polovica (48, 8%) muških stanovnika starijih od 15 godina na hrvatskim otocima nalazi se u toj kategoriji. Na drugom su mjestu osobe, u većem broju žene, sa završenom osmogodišnjom školom. Zbog udjela starijeg oćoćnog stanovništva, u ukupnoj oćoćkoj populaciji najzastupljenije su osobe koje su završile osnovnu naobrazbu obrazovanje u školama do trećeg razreda (5, 9%) i one koje su pohaćdale sedam razreda osnovnog školovanja (12, 1%) (Lajić, Mišetić, 2006).¹²

Unatoć naporima i poticajima da se u razdoblju školovanja mladi zadrže na otoku, i na otoku Šolti se, slićno kao i na drugim hrvatskim otocima, nastavlja proces opadanja postotka mladih osoba. Primjerice, dok je poćetkom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća udio mladih od 25 godina bio gotovo 33%, poćetkom osamdesetih godina spao na 23,5%, a poćetkom devedesetih godina na manje od 23%. „S druge strane, dobne skupine iznad 55 godina znaćajno su povećale svoje ućešće: od 34,7% 1971, na 43,5% 1981. i 44,7% 1991. Odnos mladih od 25 godina prema starijima od 55 bio je 1971. 1 : 1,05, da bi 1981. već skoćio na 1 : 1,85, a 1991. na 1 : 1,95. Ako je vjerovati evidenciji prijavljenih u Zdravstvenoj stanici Šolta, odnos starijih od 65 godina prema mladima od 18 godina bio je 2001. 2,24 : 1“ (Goić, 2001, 7). Stoga i Šolta postaje otok starog stanovništva¹³.

Analiza kretanja stanovništva po naseljima na otoku posljednjih desetljeća moće, mećutim, ukazati na razloge koji motiviraju stanovništvo na migracije. Iz tih se pokazatelja, primjerice, moće uoćiti da se migracija ne dogaća samo u smjeru kopna nego i iz unutrašnjosti otoka u obalna naselja. Taj proces istodobno prati starenje stanovništva u naseljima u unutrašnjosti otoka¹⁴. Poradi

¹² Ivan Lajić i Roko Mišetić (2006) drže da je dobno-spolna struktura stanovništva na otocima nepovoljna te projiciraju da će stanovništvo i dalje imati nepovoljnu dobno-spolnu strukturu što će dovesti do depopulacije.

¹³ Pritom postoje razlike meću pojedinim naseljima. Tako „mladi Šoltani pretećno žive u Gornjem Selu, Grohotama i Stomorskoj. U ta tri naselja živi 115 od 170 Šoltana mladih od 18 godina. Ipak, kada se gleda udio mladih od 18 godina u ukupnom broju stanovnika (prema evidenciji Zdravstvene stanice), tada daleko najpovoljniju situaciju ima Gornje Selo gdje je udio mladih od 18 godina čak 24%. Bolje od šoltanskog prosjeka (14,43%) stoje još Nećujam (17,95%) i Rogać (15,25%), dok su Maslinica i Stomorska na razini prosjeka. Grohote u relativnom smislu stoje loše (tek 11,2% mladih od 18 godina), a najlošija je situacija u Donjem Selu (8,02%). Slićne su pozicije (samo obratnog predznaka) kada se promatra udio stanovništva starijeg od 65 godina“ (Goić, 2001, 8).

¹⁴ “Pritom treba napomenuti da u popisu 1991. Nećujam i Rogać nisu uopće bili iskazani kao posebna naselja, već su uključeni u naselje Grohote (...) Maslinica je povećala stanovništvo izmeću dvaju popisa za 47%. (...) Stomorska je takoćer povećala stanovništvo, i to za 22%. Popisivanje Nećujma i Rogaća kao samostalnih naselja opravdalo je i njihovo priblićavanje broji od 100 stanovnika. Kod ova dva naselja, naroćito kod Nećujma, prilićno je uoćljivo da se radi o mehanićkom priljevu, pa dobrim dijelom i ljudima koji su iz razlićitih razloga prijavili stalni boravak u svojim vikendicama (Goić, 2001, 8).

tih procesa „najveći gubitak stanovništva zadnjih deset godina zabilježilo je Srednje Selo – preko 42%“ (Goić, 2001, 9). Pritisak unutarotčnih migracija na priobalna mjesta otoka Šolte kao posljedicu ima naglo urbano širenje tih mjesta, divlju gradnju i cijeli niz komunalnih problema. Oni postaju vidljivi već i na numeričkoj razini čim se shvati da se broju od 1300 do 1500 stanovnika koji stalno žive na otoku, tijekom ljetnih mjeseci - posebno u priobalnim mjestima - pridružuje još najmanje 5.000 ljudi koji borave ili u vlastitim stanovima i kućama za odmor ili, pak, u turističkom smještaju. Toliko povećanje sezonskog stanovništva pred lokalnu zajednicu stavlja izuzetno velike zahtjeve, posebno kada je riječ o otočnoj infrastrukturi (Goić, 2001, 9).

Populacijski rizici opisani u kontekstu globalizacije mogu poprimiti nove, još rizičnije posljedice. Depopulacija ne pogađa samo Hrvatsku nego i druge europske zemlje. One svoje potrebe za radnom snagom podmiruju uvozom iz drugih, manje razvijenih dijelova svijeta. U kontekstu činjenice da se razvoj hrvatskih otoka, pa tako i Šolte, temelji isključivo na povećanju turističkih kapaciteta, takav bi scenarij mogao utjecati na to da hrvatski otoci, nakon što su čitavo prethodno stoljeće bili prostor iz kojeg se odlazilo, postanu prostor u koji se dolazi, ali iz nekih drugih, manje razvijenih i kulturno različitih sredina.¹⁵ Globalizacija gospodarstva izbacuje, naime, višak neadekvatno školovane radne snage kakav je uglavnom na hrvatskim otocima, pa se s velikom vjerojatnošću može očekivati da će se „promijeniti značajke migracija; sve će manje biti konačne, sve više fleksibilne, uz postupni prijelaz na cirkularne migracije i transnacionalnu mobilnost“ (Fassmann i Muenz, 2008, 21-22). U malim, demografski iscrpljenim lokalnim otočkim sredinama u kojima postoje planovi izgradnje novih, za te sredine prekapacitiranih turističkih naselja, potreba za radnom snagom daleko će nadilaziti broj autohtonih stanovnika. Stoga je moguće predviđati znatnu promjenu demografske slike i lokalnog kulturnog identiteta u malim otočkim sredinama, pa tako i na Šolti. Posljedica tih kretanja lako bi mogli biti sve izraženiji društveni konflikti, uz jačanje ksenofobije, desno radikalnih stranaka i općenito protomodernizacijskih potencijala.

¹⁵ „Migracije unutar Europe postale su – ekonomske; termin East-West migracije izgubio je od 2007. svoje prvobitno značenje koje je sve do tada, do ulaska Rumunjske i Bugarske u EU16, bilo: ekonomske migracije, bijeg, izbjeglištvo, prisilne migracije. Najrazvijenije nove članice – Slovenija, Češka i Mađarska - ne pokazuju znakove povećane emigracije, štoviše, postale su zemlje „cirkulacije“ odnosno imigracije nakon pridruživanja EU. Poljska, Rumunjska, Litva i Slovačka i dalje ostaju emigracijskima; čini se, zbog tradicije i postojećih mreža prijema. Najveći je porast imigracije u UK i Irskoj, kako iz EU 10 tako i iz EU 15 – i to vjerojatno stoga što Njemačka i Austrija imaju za sada najrestriktivnije prijelazne režime; kada EU 15 otvori tržište rada novim članicama (2009.) te Rumunjskoj i Bugarskoj (2012.) za očekivati je da će se (privremeno) povećati ulazak na tržišta rada Austrije i Njemačke. Ne predviđa se „alarmantni“ val imigracija iz istočne Europe, kao što se to nije dogodilo niti 2004. godine“ (Mežnarić, 2008, 59).

Mogući odgovor na pitanje kako nadoknaditi populaciju, odnosno radni kontingent koji bi trebao kompenzirati populacijski deficit na hrvatskim otocima, nije jednostavan. Nužno je, naime, suočiti se s rizicima koje će ta kretanja izazvati. To je posebno važno kada je riječ o promjenama vrijednosti i vrijednosnog sustava. Te će promjene neminovno nastupiti. Isto tako, velika je vjerojatnost da će hrvatski otoci zbog klimatskih obilježja postati zanimljivi starijem stanovništvu iz europskih zemalja. To u konačnici može još snažnije pojačati senilizaciju otoka, odnosno imati ozbiljne posljedice po budućnost života na otocima.

Na temelju svega izrečenog može se ustvrditi da je Hrvatska zaista suočena s ozbiljnim izazovima izgradnje populacijske, migracijske i općenito razvojne politike¹⁶. Populacijska politika trebala bi se usmjerivati demografskoj obnovi otoka, a migracijska i razvojna otvaranju novih mogućnosti zapošljavanja (ali ne znatno iznad broja poslova koje može zadovoljiti lokalno stanovništvo) te održive javne financije radi socijalne sigurnosti.

Hrvatski sabor je 2006. godine usvojio Nacionalnu populacijsku politiku s ciljevima kao što su obnova stanovništva uz pomoć proaktivnih mjera iz područja socijalne, gospodarske, porezne i obrazovne politike; povećanje nataliteta; povećanje optimalnog migracijskog modela kroz zaustavljanje koncentracije stanovništva u velikim urbanim sredinama, kao i poticanje povratka hrvatskog iseljništva te uravnoteženog razmještaja stanovništva. Budući da se u Republici Hrvatskoj i dalje „javlja nerazmjer između ponude i potražnje na tržištu radne snage, odnosno nemogućnosti pronalaženja odgovarajućega profila radnika na domaćem tržištu rada koji dulje vrijeme, negdje i desetljećima, postoji u Europskoj uniji“ (Katić, 2008, 47), strategije razvoja nužno bi trebale uvažavati ove globalizacijom generirane okolnosti. Nužnost povećanja broja stranaca, koja očekuje Hrvatsku, trebale bi pratiti odgovarajuće politike utjecanja na demografske, migracijske i razvojne promjene.

Budući da demografska dimenzija globalizacije ima različite učinke u zemljama s depopulacijskim trendom, kakva je Hrvatska u cjelini, a kakvi su posebno srednjodalmatinski otoci u koje spada i Šolta, nužno je predvidjeti politike kojima će se smanjiti ekonomski, demografski, obrazovni i imigracijski rizici te predložiti načine rješavanja nezaposlenosti ili neadekvatne zaposlenosti. Također bi bilo nužno razraditi politike i projekciju integracije stranaca u hrvatsko društvo. Takve bi pripreme mogle umanjiti, ako ne baš potpuno spriječiti, konflikte koji će se javljati zbog potencijalne ksenofobije.

---

¹⁶ “S obzirom na „benchmark“ atrakcije Hrvatske – uređena infrastruktura, urbanitet, blizina europskih destinacija, stil življenja, pristojan standard – Hrvatska može računati, kao što se to sada događa u Sloveniji, na povećano useljavanje stranaca, cirkulaciju ili finalnu destinaciju, u segmentu obrazovanih ili kvalificiranih (skilled) migranata” (Mežnarić, 2008, 60).

3. Zaključak

Stanovništvo Hrvatske obilježava tip opadajuće generacijske reprodukcije stanovništva. Ovome su uzrok dva temeljna agregatna demografska procesa - proces ukupne depopulacije i proces starenja stanovništva (Pavletić, 2002). Oba procesa traju dugo i sve su intenzivniji pa se nameće nužnost adekvatnog planiranja i provedbe pronatalitetne populacijske, migracijske i razvojne politike. Stručnjaci drže da je Hrvatska jedna od zemalja koje nemaju ni dobru populacijsku, ni migracijsku ili razvojnu politiku, premda su realna očekivanja će Hrvatska ulaskom u EU „izmijeniti migracijsku figuraciju regije i zemlje iz nedavno još emigracijske u imigracijsku“ (Mežnarić, 2008, 53). Tu promjenu već najavljuju još uvijek nepouzdana, ali ipak uočljivi „agregatni podatci već od 2005. godine“ (Mežnarić, 2008, 53). Budući da će se, prema predviđanjima stručnjaka (Mežnarić, 2008, 60), diktatima velikih, posebno građevinskih korporacija, poticati nekonkurentnost i nefleksibilnost radne snage u Hrvatskoj, ulazak imigranata može se očekivati većinom iz zemalja poput Moldavije, Ukrajine, Bjelorusije ili, pak, zemalja „bivše Jugoslavije“ (Mežnarić, 2008, 60).

U demografski iscrpljenim otočkim sredinama priljev radne snage iz navedenih dijelova svijeta zbog niza povijesnih razloga i razlike u kulturnim tradicijama mogao bi generirati ksenofobiju. Pitanje koje se postavlja jest: koliko je Hrvatska u cjelini spremna za regulaciju takvih migracijskih tokova i njihovih posljedica? Posebno je pitanje i kakvi su mogući učinci kombinacije depopulacije, s jedne strane, te potrebe za novom radnom snagom koja će poticati imigraciju, s druge strane. Pitanje je, naravno, i što se uopće može očekivati od lokalne uprave na malim dalmatinskim otocima poput Šolte kada se ni Hrvatska u cjelini neadekvatno nosi s navedenim proturječjima populacijskih, migracijskih i razvojnih politika s kojima se već počela suočivati. Posljednje je pitanje vrlo teško i stoga što je u Hrvatskoj na djelu sustavno izbjegavanje ili ignoriranje struke u procesima planiranja, posebno kada je riječ o urbanom i razvojnom planiranju, čije su posljedice i depopulacija i novi oblici migracija.

U političkom smislu, zabrinjava nedostatak spoznaja o posljedicama manipulacija izvršnih lokalnih vlasti, koje su se već dogodile pri donošenju izmjena postojećih razvojnih i urbanističkih planova, kao i selektivno sankcioniranje nepravilnosti zabilježenih u tim postupcima. Takav institucionalni deficit i izbjegavanje uključivanja struke u procese razvojnog planiranja ne pridonose samo sve bržem uništavanju najvrjednijih prostornih resursa. Na žalost, uništavaju se i ljudski i kulturni resursi, što će za posljedicu imati uništavanje

baštinske i identitetske osnove otočkih sredina. A upravo je to temeljni razvojni resurs koji osigurava kvalitetu života ne samo svojim stanovnicima, nego i novom tipu turista kojima su motivi dolaska upravo ambijentalna i kulturna vrijednost prostora i ljudi (Tomić-Koludrović i Petrić, 2007). Adekvatna razvojna politika stoga bi trebala spriječiti neodgovoran odnos donositelja odluka prema naslijeđenim kulturnim i urbanim vrijednostima. Isto tako, valja očuvati standarde kvalitete života otočana i njihovih gostiju, te poticati planiranje koje će očuvati postojeće resurse i omogućiti održiv razvoj otočkih zajednica kakva je i Šolta.

5. Literatura

Akrap, A. (2003). Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Babić, D., Lajić, I. i Podgorelec, S. (2004). Otoci dviju generacija. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.

Beck, U. (1993). Die Erfindung des Politischen. Zu einer Theorie reflexiver Modernisierung. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Crnković-Pozaić, S. (2008). „Buduće potrebe na tržištu rada - možemo li bez imigracije“, Međunarodna konferencija Uселјenička politika u funkciji razvoja hrvatskog gospodarstva, Zagreb, 19.-20. lipnja 2008, Zbornik radova, Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, str. 21-28.

Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Fassmann, H. i Münz, R. /ur./, (2007). „A New Stage of East-West Migration; European and Austrian Experiences“, u: Aspects of Migration – South East Europe, Der Donauraum, sv. 47, br.1-2, str. 9-22.

Gelo, J. (2004), „Kretanje broja rezidencijalnog (boravećeg) stanovništva Hrvatske u 20. stoljeću, Društvena istraživanja, sv.13, br. 4-5 (72-73), Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 653-673.

Gelo, J., Akrap, A. i Čipin, I.(2005). Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (Bilanca 20. stoljeća). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Graovac, V. (2006.). „Depopulacija zadarskih otoka, Geografija.hr offline 2003.-2005., Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 26-29. 2.

Katić, K. (2008), „Postojeće zakonske regulative i prijedlozi za prilagodbu“, Međunarodna konferencija Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskog gospodarstva, Zagreb, 19-20 lipnja 2008, Zbornik radova, Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, str. 47- 52.

Lajić, I. i Mišetić, R. (2006). Otočni logaritam: Aktualno stanje i suvremeni demografski procesi na Jadranskim otocima. Zagreb: Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka; Institut za migracije i narodnosti.

Lajić, I. (1992). Stanovništvo dalmatinskih otoka. Zagreb: Consilium.

Mežnarić, S. (2008). „Migracije u Hrvatskoj: što očekivati“, Međunarodna konferencija Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskog gospodarstva, Zagreb, 19.-20. lipnja 2008., Zbornik radova, Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, str. 53-64.

Nejašmić, I. i Mišetić, R. (2004). ‘‘Buduće kretanje broja stanovnika Hrvatske: Projekcija 2001-2031’’, Društvena istraživanja, sv.13, br.4-5 (72-73), Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 751-776

Pavletić, V. (2002). Hrvatska demografska i demostrateška drama. Zagreb: Antun Gustav Matoš.

Smoljanović, M., Smoljanović, A. i Rudan, I. (2008). Stanovništvo hrvatskih otoka 2001. Split: Tisak.

Tomić-Koludrović, I. i Petrić, M. (2007). ‘‘New Cultural Tourists in a South-eastern European City: The Case of Split’’ u Švob-Đokić, N. (ur.): The Creative City: Crossing Visions and New Realities in the Region, Zagreb: Institut za međunarodne odnose, str. 125-150.

Vlada Republike Hrvatske (1995). Nacionalni program demografskog razvitka Republike Hrvatske. Zagreb: Ministarstvo razvitka i obnove Republike Hrvatske.

Svjetska banka (2008): Croatia EU Convergence Report: Assuring Faster and Sustainable Economic Convergence. http://siteresources.worldbank.org/CROATIAEXTN/Resources/croatia_cps_annex5.pdf

Wertheimer-Baletić, A. (2004). "Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj", Društvena istraživanja, sv. 13, br. 4-5 (72-73), Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 631-651.

Wertheimer-Baletić, Alica (1999). Stanovništvo i razvoj. Zagreb: Mate.

Jasmina Mužinić¹

Jenő J. Purger²

¹ Zavod za ornitologiju HAZU, Gundulićeva 24., HR-10000 Zagreb, Hrvatska; e-mail: jasmina@hazu.hr

² Odjel za ekologiju životinja, Institut za biologiju, Sveučilište u Pečuhu, Ifjúság útja 6. H-7632 Pečuh, Mađarska; e-mail: purger@gamma.ttk.pte.hu

Privatne zbirke ptica na otoku Šolti i njihova važnost

Uvod

Razvoju ornitologije, znanosti o pticama, doprinijelo je korištenje podataka iz zbirki ptičjih svlakova (Schulze-Hagen i sur., 2003). Svlak ili balg je preparat ptice napravljen tako što je koža s perjem napunjena suhim sadržajem. Takvi preparati pohranjuju se obično u privatnim zbirkama, raznim prirodoslovnim zbirkama i u muzejima. Za razliku od izložbenih dermoplastičkih preparata koji životinju prikazuju u njenom prirodnom položaju, svlakovi ili balgovi su napunjene ptice “beživotne forme” (Mužinić i sur., u tisku). Prepariranje ptica ima dugu povijest i tradiciju (Schulze-Hagen i sur. 2003). U početku su preparirane ptice bile korištene kao mamci za lov na druge ptice, a s vremenom se ta uloga umnogostručila. S pojavom sokolarenja, tj. lova na divljač sokolovima, koje se razvilo u Aziji i kasnije proširilo u Europu i druge dijelove svijeta, ptice grabljivice su bile među prvim prepariranim pticama. U 16. je stoljeću Magellanova posada u Europu donijela veliku rajsku pticu *Paradisaea apoda*, u obliku svlaka koji su načinili indonezijski domorodci (Mužinić i sur. 2009). Pojava ove ptice bila je toliko impresivna, zagonetna i egzotična da je ostavila traga u kršćanskoj religiji, u likovnoj umjetnosti i u književnosti. Domorodci su preparirali rajске ptice tako što su ponekim svlakovima odstranili noge te su Europljani dva stoljeća živjeli u zabludi da postoje beznoge ptice koje žive u Raju i nikad ne slijeću na zemlju. Tako je stvoren mit o rajskoj ptici, a njena simbolika, daleko od stvarne prirode ovih ptica, živi i danas.

Zbirke pepariranih ptica za znanost su vrijedan izvor podataka koji omogućuju istraživanja biologije, taksonomije, zoogeografije i ekologije ptica i njihovih populacija.

Zbirke mogu biti odraz lokalne ornitofaune, a time bivaju nacionalno prirodno blago neke zemlje. Najveća vrijednost zbirki je u tome što su edukativan te komparativan materijal za stručna i znanstvena istraživanja. Starije zbirke pridonose povijesnom izučavanju ornitofaune. U novije vrijeme uloga ornitoloških zbirki proširila se na područja filogenije, filogeografije i klasifikacije ptica zahvaljujući uzorcima iz perja i kože prepariranih ptica na temelju kojih je moguća analiza DNK (Sibley i Ahlquist 1990). Ulogu bioloških zbirki kao vrijednog izvora podataka za biološka istraživanja naglasio je i Kovačić (2009).

Prve hrvatske ornitološke zbirke koje više ne postoje

Neke od najstarijih hrvatskih ornitoloških zbirki, kao što su Feldeggova za Dalmaciju te zbirka ptica beljskog močvarnog muzeja i ornitološka zbirka Kopačevo, propale su, ali o njihovu sadržaju svjedoče pravovremeno sastavljeni popisi.

Feldeggova zbirka, koju je sakupio barun Christoph Feldegg (1780-1845) sadržavala je preparate 238 ptičjih vrsta sakupljenih od 1827. do 1830. godine, većinom u Dalmaciji, na području Herceg Novog, Splita i Sinja (Cvitančić 1988). U to vrijeme bila je to najveća ornitološka zbirka u Europi i privukla je pozornost tadašnjih europskih ornitologa i zoologa na Dalmaciju. Sudbina ove zbirke je nepoznata, ali vjerojatno zbirka više ne postoji, no na sreću, na vrijeme je katalogizirana (Cvitančić, 1988).

Zbirku ptica beljskog močvarnog muzeja (njem: Riedmuseum) osnovao je József Pfennigberger, šumarski savjetnik Belja (poljoprivredno dobro), a preparatori su bili Horvath i Schirmer (Rössler 1908). Sadržavala je preparate ptica podrijetlom iz istočne Baranje (od Mohača u današnjoj Mađarskoj do Drave u Hrvatskoj), uključujući Kopački rit koji je po veličini i ornitološkom značaju jedinstveno močvarno područje u ovom dijelu Europe. Ptice su sakupljane u razdoblju od 1878. do 1904. godine i smještene su u dvorac u Belju. Prema Malezovim navodima (1988), zbirka je 1883. godine sadržavala 89 primjeraka. Zbirku je znanstveno obradio August Mojsisovics von Mojsvár i korištena je za dekoraciju jubilarne izložbe u Budimpešti 1896. godine (Rössler 1908). Nakon izložbe nije vraćena u cijelosti jer je austro-ugarski car *Franjo Josip I.* mnoge od prepariranih ptica izdvojio i dao na poklon. Rössler (1908) je 1905. godine sačinio katalog prema kojem je zbirka tada sadržavala 322 preparata, 195 vrsta ptica. Preostali preparati kasnije su poklonjeni školama. Danas ova zbirka više ne postoji.

Ornitološku zbirka Kopačevo osnovao je Josip Majić koji je od 1958. do 1971. godine sakupljao ptice na području Kopačkog rita i bliže okolice. Prema neobjavljenom katalogu koji je 1992. godine sastavio prof. dr. József Mikuska, ova zbirka sadržavala je 145 vrsta s 363 preparata. Ova zbirka koja se do početka Domovinskog rata nalazila u okviru Zoološkog muzeja u Kopačevu, također je izgubljena. Vidović (2006) piše o uništenju 812 primjeraka ptičjih preparata, kožica, jaja i gnijezda u razdoblju od 1991. do 1997. godine. Isti autor piše o sudbini drugih, mnogo starijih zbirki u Osijeku. Spomenuti primjeri ukazuju na važnost objavljivanja kataloga s obzirom na to da i najbolje čuvane zbirke propadaju.

Poznate zbirke ptica u Hrvatskoj koje su znanstveno obrađene

U Hrvatskoj danas postoje više velikih i dobro obrađenih ornitoloških zbirki kao što su:

Zbirka ptica Hrvatskog prirodoslovnog muzeja, osnovao ju je 1868. godine Spiridion Brusina (1845-1908) (Tvrković, 2008), najvrjednija je ornitološka zbirka u Hrvatskoj s 8290 upisanih primjeraka (svlakova i dermoplastičkih preparata) (Grbac i Kralj 2008). Zbirka sadrži preparate 342 vrste ptica, od čega su 324 s područja Hrvatske (Grbac i Kralj 2008).

Druga po veličini u Hrvatskoj, **Ornitološka zbirka Zavoda za ornitologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti** sadrži 319 vrsta (i 4 hibrida) zastupljenih s oko 6700 jedinki (Sušić i sur. 1988). Ova zbirka sadrži ptice sakupljene u kontinentalnim i obalnim područjima Hrvatske, ali ne sadrži primjerke ptica s otoka Šolte.

Ornitološka zbirka Prirodoslovnog Muzeja u Splitu sadrži 1161 primjerak i broji 230 vrsta. Ptice su prikupljene na 89 lokaliteta, većinom na području Dalmacije, u Splitu i široj okolici te na otocima. Najveći broj primjeraka prikupili su i determinirali Umberto Girometta, utemeljitelj Muzeja, i Antun Cvitanić, dugogodišnji kustos i direktor (Piasevoli i Pallaoro 1991).

Ornitološku zbirku Dubrovačkog muzeja, stvaralo ju je 69 sakupljača, danas se sastoji od 238 vrsta s 946 preparata podrijetlom uglavnom iz dubrovačke regije. Nekoliki broj ptica je sakupljen u ostalim dijelovima Hrvatske (nema primjeraka ptica s otoka Šolte), Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Austrije (Lukač i Baltić 2001).

Ornitološka zbirka u Metkoviću, vlasništvo lovačkog društva Liska, sadrži 360 ptičjih preparata (218 vrsta ptica) sakupljenih od 1948. godine uglavnom na području donjeg toka Neretve i Hutova blata u Bosni i Hercegovini, također ne sadrži ptice s otoka Šolte (Rucner 1993).

Problemi održavanja ornitoloških zbirki

Vjerujemo da u Hrvatskoj postoje mnogobrojne manje ili veće privatne zbirke ptičjih svlakova i drugih životinja. Njihovi vlasnici obično nemaju odgovarajući prostor niti su dovoljno upućeni u njihovo zahtjevno održavanje te ove zbirke tijekom vremena propadaju zbog nametnika koji se hrane kožom i perjem svlakova, a boja perja, koja je bitan kriterij u opisivanju i razlikovanju ptičjih vrsta, gubi se pod utjecajem prašine i svjetlosti. Takve zbirke propadaju a da nisu prethodno vrednovane niti su o njima objavljene bilješke, čime se zauvijek gube tragovi o postojanju vrijednih izvora za ornitološka proučavanja. Pojedine zbirke prikazuje regionalnu ornitofaunu, kao na primjer **zbirka u Metkoviću** (Tvrtković 2004), **Ornitološka zbirka u Balama** (Istra), koja sadrži 156 ekspanata sa 121 vrstom ptica sakupljenih u Balama, Rovinju i široj okolici, osim nekoliko vrsta iz Italije (Gjetvaj 1988). Zbirci u Balama prijete opasnost od propadanja, neki preparati oštećeni su do te mjere da više nemaju izložbenu vrijednost (Mužinić 1996). Lovačkom društvu Jarebica, u čijem je vlasništvu, upućen je, kao i drugima koji bi mogli pomoći, javni poziv da se zaustavi propadanje ove zbirke (Mužinić, 1996).

Danas se više ne provodi sakupljanje ptica iz prirode, čak ni i u svrhu popunjavanja muzejskih zbirki. Zbog smanjivanja brojnosti i nestajanja ptičjih vrsta i drugih životinja zabranjeno je i kažnjivo njihovo ubijanje. Zakonom o zaštiti prirode (NN 139/08) zaštićene su sve vrste ptica osim 5 vrsta iz porodice vrana te nekih vrsta na poljoprivrednim površinama.¹ Na taj način, do sada prikupljeni materijal pohranjen u privatnim i državnim zbirkama ima povijesnu vrijednost jer se nove zbirke ne će osnivati, a stare se ne će dopunjavati (osim u slučajevima stradavanja životinja u prometu, od sudara s električnim vodovima, od vremenskih nepogoda i drugo).

Šoltanske ptice u ornitološkim zbirkama

Prema dosadašnjim saznanjima primjerci ptica s otoka Šolte nalaze se u nekoliko zbirki, od kojih je jedna u Austriji, a dvije u Hrvatskoj.

U **Ornitološkoj zbirci u Prirodoslovnom muzeju u Beču** čuvaju se najstariji primjerci ptičjih ostataka sakupljenih na Šolti. Radi se o kosturima morskog vranca *Phalacrocorax aristotelis*, pupavca, *Upupa epops*, i istočne primorske bjeloguze *Oenanthe hispanica melanoleuca*, koji potječu iz 1887.

¹ Zakon o zaštiti prirode je stupio na snagu 16. lipnja 2005., a objavljen je u Narodnim novinama br. 70/05 od 08. lipnja 2005. U prosincu 2008. godine donesen je Zakon o izmjenama i dopunama zakona o zaštiti prirode (NN 139/08).

godine. U ovom muzeju čuvaju se preparati kostura 21 vrste ptica i 170 vrsta ptica u obliku svlakova koji su u razdoblju 1849. do 1976. sakupljeni na području Hrvatske (Kralj i Tutiš 1996). Ovaj primjer pokazuje da ptice podrijetlom iz Hrvatske možemo tražiti i u inozemnim muzejima.

U **Zbirci ptica Hrvatskog prirodoslovnog muzeja** pohranjeni su preparati 25 vrsta ptica s otoka Šolte: jastreb, *Accipiter gentilis*, škanjac, *Buteo buteo*, prepelica, *Coturnix coturnix*, burni galeb, *Larus canus*, sivi ćuk, *Athene noctua*, čiopa, *Apus apus*, kukmasta ševa, *Galerida cristata*, crnoglava pastirica, *Motacilla flava feldegg* (danas se drži vrstom *M. feldegg*), primorska trepteljka, *Anthus campestris*, sivi svračak, *Lanius minor*, riđoglavi svračak, *L. senator*, šumska crvenrepka, *Phoenicurus phoenicurus*, primorska bjeloguza, *Oenanthe hispanica* (te njena podvrsta istočna primorska bjeloguza, *O. h. melanoleuca*), žuti voljić, *Hippolais icterina*, sivi voljić, *H. pallida*, velika grmuša, *Sylvia hortensis*, siva grmuša, *S. borin*, crnokapa grmuša *S. atricapilla*, grmuša pjenica *S. communis*, crnoglava grmuša *S. melanocephala*, bjelobrka grmuša *S. cantilans*, šumski zviždak *Phylloscopus sibilatrix*, muharica, *Muscicapa striata*, crnoglava strnadica, *Emberiza melanocephala*. i čvorak, *Sturnus vulgaris* (Grbac i Kralj, 2008). Od spomenutih samo jedna vrsta, *Motacilla feldegg*, nije na popisu ptica otoka Šolte, koji su sastavili Sušić i sur. (1990).

Ornitološka zbirka Prirodoslovnog muzeja u Splitu sadrži preparate 6 vrsta ptica s otoka Šolte: veliki zovoj, *Calonectris diomedea*, morski vranac, *Phalacrocorax aristotelis*, mali vranac, *Phalacrocorax pygmaeus*, divlja patka, *Anas platyrhynchos*, eja strnjarica, *Circus cyaneus*, i sivi ćuk, *Athene noctua* (Piasevoli i Pallaoro, 1991). Od spomenutih vrsta dvije (*A. platyrhynchos* i *C. cyaneus*) se ne nalaze na popisu ptica koji su za otok Šoltu sastavili Sušić i sur. (1990).

Privatne zbirke ptica na otoku Šolti

Gospodin Josip Purtić iz Srednjeg Sela dugogodišnji je preparator ptica (Sule 2007) i vlasnik ornitološke zbirke. Posjetili smo ga u namjeri da saznamo koje vrste sadrži njegova ornitološka zbirka. Pretpostavljali smo da na otoku Šolti postoje još privatnih ornitoloških zbirki koje svojim faunističkim podacima mogu dopuniti dosadašnja saznanja o broju i vrstama ptica ovog otoka, raspitali smo se i saznali za zbirku obitelji Vlaku u Rogaću. Obje spomenute privatne ornitološke zbirke na Šolti istražili smo u razdoblju od 26. do 28. svibnja. 2008. te od 17. do 19. rujna 2009. godine.

Zbirka Josipa Purčića

Zbirka ptica lovca i preparatora Josipa Purčića u Srednjem Selu (Tablica 1; Slika 1, 2) sastoji se od 69 ptica s 35 vrsta. Osim ptica sadrži i dvije vrste sisavaca: dva zeca *Lepus europaeus* sa Šolte i jednu vjevericu, *Sciurus vulgaris*, podrijetlom iz Bosne i Hercegovine.

Tablica 1. Popis ptica privatne ornitološke zbirke Josipa Purčića (m = mužjak; ž = ženka; juv = mlada ptica)

Redni broj	Vrsta	Broj primjeraka
01.	<i>Phalacrocorax aristotelis</i> (Linnaeus, 1761) – morski vranac	1
02.	<i>Accipiter gentilis</i> (Linnaeus, 1758) – jastreb	1
03.	<i>Accipiter nisus</i> (Linnaeus, 1758) – kobac	6
04.	<i>Buteo buteo</i> (Linnaeus, 1758) – škanjac	5
05.	<i>Alectoris graeca</i> (Meisner, 1804) – jarebica kamenjarka	4
06.	<i>Coturnix coturnix</i> (Linnaeus, 1758) – prepelica	2
07.	<i>Phasianus colchicus</i> (Linnaeus, 1758) – fazan	14 (9 m, 5 ž)
08.	<i>Calidris alpina</i> (Linnaeus, 1758) – žalar cirikavac	1
09.	<i>Gallinago gallinago</i> (Linnaeus, 1758) – šljuka kokošica	1
10.	<i>Gallinago media</i> (Latham, 1787) – šljuka livadarka	1
11.	<i>Scolopax rusticola</i> (Linnaeus, 1758) – šljuka	2
12.	<i>Streptopelia turtur</i> (Linnaeus, 1758) – grlica	2
13.	<i>Bubo bubo</i> (Linnaeus, 1758) – ušara	1
14.	<i>Asio otus</i> (Linnaeus, 1758) – mala ušara	1
15.	<i>Alcedo atthis</i> (Linnaeus, 1758) – vodomar	1
16.	<i>Upupa epops</i> (Linnaeus, 1758) – pupavac	2
17.	<i>Jynx torquilla</i> (Linnaeus, 1758) – vijoglav	1
18.	<i>Picus viridis</i> (Linnaeus, 1758) – zelena žuna	1
19.	<i>Picoides major</i> (Linnaeus, 1758) – veliki djetlić	2 (1 ž, 1 juv.)
20.	<i>Alauda arvensis</i> (Linnaeus, 1758) – poljska ševa	1
21.	<i>Troglodytes troglodytes</i> (Linnaeus, 1758) – palčić	1
22.	<i>Oenanthe hispanica</i> (Linnaeus, 1758) – primorska bjeloguza	1
23.	<i>Turdus pilaris</i> (Linnaeus, 1758) - drozd bravenjak	1
24.	<i>Turdus philomelos</i> (Brehm, 1831)- drozd cikelj	1
25.	<i>Oriolus oriolus</i> (Linnaeus, 1758) – vuga	3 (1 m, 2 ž)
26.	<i>Lanius collurio</i> (Linnaeus, 1758) – rusi svračak	1 ž
27.	<i>Lanius senator</i> (Linnaeus, 1758) – riđoglavi svračak	1 m
28.	<i>Corvus corone cornix</i> (Linnaeus, 1758) – siva vrana	1
29.	<i>Fringilla coelebs</i> (Linnaeus, 1758) – zeba	1 m
30.	<i>Fringilla montifringilla</i> (Linnaeus, 1758) – sjeverna zeba	1

31. <i>Carduelis chloris</i> (Linnaeus, 1758) – zelendur	2 (1 ž, 1 m)
32. <i>Carduelis carduelis</i> (Linnaeus, 1758) – češljugar	1
33. <i>Acanthis cannabina</i> (Linnaeus, 1758) – juričica	1
34. <i>Loxia curvirostra</i> (Linnaeus, 1758) – krstokljun	2
35. <i>Emberiza cirulus</i> (Linnaeus, 1758) – crnogrla strnadica	1

Sve ptice iz ove zbirke skupljane su na otoku Šolti u razdoblju od 1960. do 2000. godine, osim krstokljuna, *Loxia curvirostra*, koji je skupljen na otoku Čiovu (J. Purtić, *osobno priopćenje*). Ova zbirka sadrži 8 vrsta koje nisu navedene u popisu ptica otoka Šolte autora Sušića i sur. (1990): žalar cirikavac, *Calidris alpina*, šljuka kokošica, *Gallinago gallinago*, šljuka livadarka, *G. media*, vijoglav, *Jynx torquilla*, zelena žuna, *Picus viridis*, veliki djetlić, *Picoides major*, dorozd bravenjak, *Turdus pilaris*, sjeverna zeba, *Fringilla montifringilla*. Velikog djetlića *P. major* (*syn. Dendrocopos major*) kojeg Sušić i sur. (1990) ne spominju u svom popisu, zabilježio je Cvitanić (1963) te je stoga ova vrsta bila već ranije poznata za otok Šoltu. U tom smislu zbirka J. Purtića dopunjuje ornitofaunu otoka Šolte sa 7 novih vrsta.

Zbirka obitelji Vlak

Zbirku prepariranih ptica u vlasništvu obitelji Vlak pregledali smo 26. svibnja 2008. te ponovno 18. rujna 2009. Ona sadrži 16 eksponata s 12 vrsta (Tablica 2).

Tablica 2. Popis ptica privatne ornitološke zbirke obitelji Vlak na otoku Šolti (m = mužjak; ž = ženka)

Redni broj	Vrsta	Broj primjeraka
01.	<i>Ardea cinerea</i> (Linnaeus, 1758) – siva čaplja	1
02.	<i>Anser albifrons</i> (Scopoli, 1769) – lisasta guska	1
03.	<i>Circus cyaneus</i> (Linnaeus, 1766) – eja strnjarica	1 ž
04.	<i>Accipiter nisus</i> (Linnaeus, 1758) – kobac	1 m
05.	<i>Buteo buteo</i> (Linnaeus, 1758) – škanjac	3
06.	<i>Phasianus colchicus</i> (Linnaeus, 1758) – fazan	3 m
07.	<i>Grus grus</i> (Linnaeus, 1758) – ždral	1
08.	<i>Himantopus himantopus</i> (Linnaeus, 1758) – vlastelica	1
09.	<i>Bubo bubo</i> (Linnaeus, 1758) – ušara	1
10.	<i>Athene noctua</i> (Scopoli, 1769) – sivi ćuk	1
11.	<i>Strix aluco</i> (Linnaeus, 1758) – šumska sova	1
12.	<i>Asio otus</i> (Linnaeus, 1758) – mala ušara	1

Gospodin Vladimir Vlak, lovac, sakupio je ovu skromnu ali vrijednu zbirku koja sadrži po jedan preparat navedenih vrsta, osim škanjca, *Buteo buteo*, i fazana *Phasianus colchicus*, kojih ima po 3 primjerka. Sve ptice sakupljene su na otoku Šolti 1980-ih godina (obitelj Vlak, *osobno priopćenje*). Lokaliteti i datumi ulova, na žalost, nisu zabilježeni. Unatoč tome što sadrži samo 16 prepariranih ptica, od izuzetnog je značenja jer na temelju ove zbirke popis ptica koji su sastavili Sušić i sur. (1990) dopunjujemo sa 6 vrsta: lisasta guska *Anser albifrons* (slika 3), eja strnjarica, *Circus cyaneus*, ždral, *Grus grus* (slika 4), vlastelica, *Himantopus himantopus* (slika 5), šumska sova, *Strix aluco* i mala ušara, *Asio otus*. Eju strnjaricu, *Circus cyaneus*, koju Sušić i sur. (1990) ne spominju u svom popisu nalazimo kao preparat i u Ornitološkoj zbirci Prirodoslovnog muzeja u Splitu (Piasevoli i Pallaoro, 1991) s datumom prikupljanja 16.02.1956. Stoga, preparirani primjerak u zbirci obitelji Vlak drugi je dokazni primjerak te vrste za ornitofaunu Šolte. U tom smislu zbirka obitelji Vlak dopunjuje ornitofaunu otoka Šolte s 5 novih vrsta.

Osim ptica, zbirka sadrži i trofej divlje svinje, *Sus scrofa*, koja je po prvi put ulovljena na Šolti 12.12.1998. godine (Maja Vlak, *osobno priopćenje*).

Zaključak

Istražene privatne ornitološke zbirke Josipa Purčića i obitelj Vlak na otoku Šolti manjeg su opsega. Njihova najveća vrijednost je u tome što sadrže preparate vrsta koji dopunjuju saznanja o ornitofauni otoka Šolte. Ornitološke privatne zbirke J. Purčića i obitelji Vlak ukupno sadrže 12 novih vrsta za ornitofaunu Šolte: *Anser albifrons*, *Grus grus*, *Himantopus himantopus*, *Calidris alpina*, *Gallinago gallinago*, *G. media*, *Strix aluco*, *Asio otus*, *Jynx torquilla*, *Picus viridis*, *Turdus pilaris* i *Fringilla montifringilla*. Ovi primjeri istraženih dviju privatnih zbirki na otoku Šolti ukazuju na potrebu i važnost obrađivanja i objavljivanja takvih ornitoloških podataka jer pridonose boljem poznavanju ornitofaune.

Zahvala

Istraživanje privatnih zbirki na otoku Šolti provedeno je u okviru međuakademijske suradnje između Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Mađarske akademije znanosti, u okviru projekta pod naslovom Predatori otočne ornitofaune. Dio ovog istraživanja proveden je i u okviru projekta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH pod naslovom Ptice i čovjekova dobrobit: ornitološki modeli zaštite.

Zahvaljujemo se obiteljima Purtić i Vlak što su nam omogućili istraživanja njihovih ornitoloških zbirki. Također se zahvaljujemo Tiboru Mikuski na pomoći oko pronalaženja kataloga ornitološke zbirke u Kopačevu.

Slika 1. Josip Purtić sa zbirkom u svom domu, Srednje Selo, otok Šolta, 2008. (Snimila: J. Mužinić).

Slika 2. Josip Purtić s preparatom jarebice kamenjarke, *Alectoris graeca*, Srednje Selo, otok Šolta, 2008. (Snimio: J. J. Purger).

Slika 3. Preparat lisaste guske, *Anser albifrons*, u zbirci obitelji Vlak u Rogaču, otok Šolta, 2008. (Snimila: J. Mužinić).

Slika 4. Preparati ždrala, *Grus grus*, (lijevo) i sive čaplje, *Ardea cinerea*, (desno) u zbirci obitelji Vlak u Rogaču, otok Šolta, 2008. (Snimio: J. J. Purger).

Slika 5. Preparat vlastelice, *Himantopus himantopus*, u zbirci obitelji Vlak u Rogaču, otok Šolta, 2008. (Snimio: J. J. Purger).

Literatura

Cvitanić, A. 1963. Ornitološke bilješke iz Srednje Dalmacije. *Larus* 15: 153-177.

Cvitanić, A. 1988. Ornitološka istraživanja na području Dalmacije, Crnogorskog primorja i otoka Jadranskog mora. Pp. 127-141. U: Meštrov, M., Sušić, G. (ur.): *Ornitologija u Hrvatskoj. Razred za prirodne znanosti JAZU, Zagreb.* 212 pp.

Gjetvaj, B. 1988. Zbirka ptica lovačkog društva "Jarebica" – Bale (Istra). *Larus* 38-39: 165-177.

Grbac, I., Kralj, J. 2008. Katalog Zbirke ptica Hrvatskog prirodoslovnog muzeja. *Natura Croatica* 17, Suppl. 1: 1-226.

Kovačić, M. 2009: Is the scientific value of a biological collection measurable? *Natura Croatica* 18 (1): 169-174.

Kralj, J., Tutiš, V. 1996. Samples of birds from Croatia in the Ornithological Collection of the Natural History Museum in Vienna. *Natura Croatica* 5 (1): 25-51.

Lukač, G., Baltić, M. 2001. Diversity and richness of the Ornithological collection of the wider Dubrovnik area (Croatia). *Natura Croatica* 10 (4): 321-365.

Malez, M. 1988. Ornitološka opažanja i istraživanja u Hrvatskoj i susjednim krajevima do 20. stoljeća. Pp. 185-204. U: Meštrov, M., Sušić, G. (ur.): *Ornitologija u Hrvatskoj. Razred za prirodne znanosti JAZU, Zagreb.* 212 pp.

Mužinić, J. 1996. Puno prijetnji za zbirku u Balama. *Lovac* 1 (1): 52-53.

Mužinić, J., Ferber Bogdan, J., Beehler, B. 2009. Julije Klović: the first colour drawing of Greater Bird of Paradise *Paradisea apoda* in Europe and its model. *Journal of Ornithology* 150 (3): 645-649.

Mužinić, J., Zaradija Kiš, A., Ferber Bogdan, J. (u tisku): Rajska ptica: od vizualne percepcije u Klovićevu Časoslovu Farnese do simbolične predodžbe Raja kroz egzemple. U: Marjanić, S., Zaradija Kiš, A. (ur.): *Književna životinja. Kulturni bestijarij 2. Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.*

Piasevoli, G., Pallaoro, A. 1991. Ornitološka zbirka Prirodoslovnog muzeja u Splitu. *Larus* 43: 89-119.

Rössler, E. 1908. Das Riedmuseum von Bélyye. *Aquila* 15: 207-221.

Rucner, D. 1993. O životu ptica u dolini Neretve. Galerija "Stećak" i Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću, Klek - Metković. 157 pp.

Schulze-Hagen, K., Steinheimer, F., Kinzelbach, R., Gasser C. 2003. Avian taxidermy in Europe from the Middle Ages to the Renaissance. *Journal of Ornithology* (4): 459-478.

Sibley, C. G., Ahlquist, J. E. 1990. *Phylogeny and Classification of Birds: A Study of Molecular Evolution*. Yale University Press, New Haven and London. 976 pp.

Sule, D. 2007. Tko je tko. Josip Purčić – Veli Jože (Srednje Selo, 1934. god.). *Baščina* 14: 130-131.

Sušić, G., Radović, D., Bartovsky, V. 1988. Znanstvena zbirka ptičjih svla-kova Zavoda za ornitologiju JAZU. Pp. 37-88. U: Meštrov, M., Sušić, G. (ur.): *Ornitologija u Hrvatskoj. Razred za prirodne znanosti JAZU, Zagreb*. 212 pp.

Sušić, G., Pallaoro, A., Radović, D., Stipčević, M. 1990. Ptice otoka Šolte. Pp. 107-111. U: Mihovilović, M. A. i suradnici (ur.): *Otok Šolta: monografija. Vlastita naklada, Zagreb*. 277 pp.

Tvrtković, N. 2004. Ornitološka zbirka Metković. Gradsko kulturno sre-dište, Matica hrvatska, Ogranak, Metković. 24 pp.

Tvrtković, N. 2008. Predgovor. Pp. 1-4. U: Grbac, I., Kralj, J. 2008. *Katalog Zbirke ptica Hrvatskog prirodoslovnog muzeja. Natura Croatica* 17, Suppl. 1: 1-226.

Vidović, S. 2006. Ptice na području grada Osijeka. *Muzej Slavonije, Osijek*. 96 pp.

Summary

Private bird collections in the island of Šolta, and their significance

J. Mužinić & J. J. Purger

Two private bird collections were studied on the island of Šolta in 2008 and 2009. The collection of Josip Purtić from Srednje Selo included 69 specimens of 35 species, and the other one owned by the Vlak family in Rogač numbered 16 specimens of 12 species.

Despite the fact that these are small collections, they are quite important, as they include the conserved examples of species whose presence in the island had been unknown formerly. Thus, after the analysis of the two private collections, the bird checklist for the island of Šolta can be extended with 12 new species: *Anser albifrons*, *Grus grus*, *Himantopus himantopus*, *Calidris alpina*, *Gallinago gallinago*, *G. media*, *Strix aluco*, *Asio otus*, *Jynx torquilla*, *Picus viridis*, *Turdus pilaris* and *Fringilla montifringilla*.

This result shows that it is important to analyse, inventorise and, most of all, publish about private collections, because valuable information can be revealed this way about the faunas of certain areas.

Dinko Sule

ZANIMLJIVOSTI IZ BILJNOG I ŽIVOTINJSKOG SVIJETA OTOKA ŠOLTE

II. dio

Na otoku Šolti ima u izobilju mnogo vrsta samoniklog jestivog i ljekovitog bilja. Nismo ni svjesni po čemu sve gazimo, nismo svjesni što sve uništavamo raznim sredstvima za suzbijanje korova. Zaboravili smo recepte naših baka. Zaboravili smo kako su naši Šoltani, vraćajući se na otok po završetku Drugog svjetskog rata (otok je bio raseljen), preživjeli zahvaljujući poznavanju i prepoznavanju jestivih trava. Malo više pozornosti ne bi bilo na odmet. U samoniklom bilju veliki je potencijal zdrave eko hrane. Pa, zar samonikle jestive trave nisu bile poslužene i na najpoznatijoj večeri naše kršćanske civilizacije, onoj posljednjoj, Isusovoj, gdje se navodi kao *gorko zelje*. Ljekovitom bilju jednako tako treba ukazati pažnju i maksimalno ga koristiti u službi zdravlja.

O zanimljivostima iz životinjskog svijeta ovog puta oglasit ću se prilogom o beštijama koje su često boravile u našim domovima, a još i danas borave.

Ove zapise posvećujem svoj baki Pavici koja me je naučila *jist nike* trave, jer naš stol bio je više postan nego mrsan. Sad me je natjerala da posegnem za stručnom literaturom kako bi provjerio svoje znanje i doznao nešto više. U ostavštinu uvijek treba ulagati. Dosta trava još uvijek se nađe na mom jelovniku. Preporučujem ih i vama, ali budite oprezni jer postoje i otrovne trave, budite oprezni jer ima i onih koje su zaštićene zakonom.

Naučila me je da *pripoznan nike beštije*, pričala mi je sve što je znala o njima. Sad ću ispričati i ja vama jer ovo je zapravo samo priča.

KUĆNE BEŠTIJICE (Sve ih je manje, ali još ih ima)

Nije rijetkost da u našim domovima borave primjerci životinjskog svijeta. Borave i oni leteći i oni gmizući. **Muhe** su i danas najbrojniji stanovnici naših domova, ali uporabom raznih insekticida borba protiv njih je jednostavnija, lakše ih tamanimo i tako sprječavamo eventualne zaraze. Naši stari u borbi protiv muha koristili su *maškadur* (viseći sanduk s vratima obloženim metalnom mrežicom) i tako sprječavali slijetanje muha na hranu. Po kući bi vješali snopiće mirte vjerujući da aromatični miris mirtina lišća tjera muhe.

Stanovnici naših domova, prije i sada su: **kućna muha** (*musca domestica*), **muha mesara** (*sarcophaga carnaria*), koju mi nazivamo *brenkuja*, te **zelena muha** (*greencasis pekingus*), koju mi zovemo *pjuvačica*. Ova muha vida se na psećem izmetu, a ako i vi učinite potrebu u prirodi, *eto ti nje*. Izgleda da nije uzalud ona uzrečica za radoznale: „*Naliće ka muha na govno*.“ U našim sobama zna nazočiti i **sobna muha** (*famina nicularis*) koja oblijeće svjetiljke te ih zagadi. U današnje vrijeme po našim kućama pojavila se je **septička muha** koja se može naći u kupaonicama. Ovo je mala mušica, veličine svega 1,5 milimetra. Tijelo joj je svijetlosive ili žučkastosmeđe boje sa svijetlim krilcima. Prektivena je dlacicama (tijelo i krila)pa je čupava. Ova muha ne grize i navodno ne prenosi bolesti. Naravno, u našim domovima prisutne su **vinska mušica i voćna mušica**.

Od letećih *beštija* u našim domovima obitava **komarac** i **sitni komarac** kojega mi nazivamo *papataža*. I jedan i drugi su neugodni jer grizu. Danas se uništavaju lako, a prije su naši stari borbu protiv njih vodili suhim cvjetovima buhaća i zaštitnim mrežama na prozorima. U naše kuće zalutaju i **noćni leptiri** (lat. *lepidopteri*), jedan od njih je leptirica ili *kandalora*, kako je mi zovemo. Nazočnost ovog leptira po predaji, po nekima je bio nagovještaj bolesti, a po nekima primitak pisma. **Moljci** još uporno lete. U borbi protiv njih upotrebljavali smo male svežnjeve svježeg ili osušenog lavandinog cvijeta. U našim kućama živu i ribice, ali ne samo one u akvarijima, zapravo živi **srebrna ribica** (*lepisma sacharina*), *gagrica* ili *grizica*. Jede papir i stare dokumente. Lavandin suhi cvijet koristili smo u borbi protiv ove gamadi. **Knjiška uš** *isposlovala je domovnicu* pa i ona boravi u našim domovima, danas više nego prije. Kako čovjek boravi u kući, boravak u našim domovima pripisujemo i **čovječkoj uši** (*pediculus humanus lapidarius*). *Gnjide* (jajašca) ove uši majke i bake iz kose su nam skidali rukama, to smo zvali pujanjem ili gustim češljem.

Zna se dogoditi da u *štajunu* naše domove posjeti **krijesnica** (*lampiris nesticula*) ili *sveti Ivan svitnjak*, kako mi zovemo. Neugodan je ako vam uleti u sobu pa vas nakon buđenja iznenadi svojim svjetlom.

I gmižuće životinjice obitavaju u našim kućama. Na svu sreću, u današnje doba sve manje, ali ipak se susrećemo s njima. U prizemnim dijelovima naših kuća srest ćemo: **babini češalj** (*scutigera coleoptrata*), u Gornjem Selu zovu ga češalj. Da bi ga se riješili, potrebno je održavati čistoću kuće. Drži se bezopasnim. Ubija i jede pauke i žohare. Po predaji, ovaj insekt najavljivao je novac u kuću pa ga naši stari nisu ubijali.

Zmijski češalj (*Scolopendra cingulata*) bio je čest gost u našim konobama. Ova vrsta stonoga, za razliku od tropskih vrsta, posjeduje blagi otrov na koji su pri ujedu neki ljudi alergični, posebno u svibnju mjesecu. Ova *beštija* još uvijek zaluta u naše prizemnice.

Kućni macaklin ili po domaću, *tarantela* (*hemidactylus turcicus*), bilježi se s poštovanjem jer mnogi ga se boje računajući na njegovu otrovnost. Više je koristan nego štetan. Hrani se komarcima, paucima, muhamama i drugim insektima. Našim djedovima i bakama, kolikogod su se bojali tarantele, ipak je njezina nazočnost u kruni (otvor na kojemu se je iskalavala voda) cisterne ukazivala na čistoću vode, zdrave za piće.

Eto ti ga vraže, u naše domove zna zalutati i **škorpija** (*scorpiones*). Posjeduje neurotoksični otrov koji pri ugrizu ne ugrožava čovjeka. No neke vrste mogu ugroziti život, ali takvih na otoku nema. Pokojni Luka Bezić Ambrozov iz Grohota lovio je žive škorpije ili kako ih mi zovemo, *macagarbune*, te ih žive stavljao u maslinovo ulje. To ulje bi kasnije koristio za zacjeljivanje rana.

Bogu hvala, **žohara** je sve manje, dugo, dugo nisam ga vidio. Koji obitava u našim domovima, njemački žohar (*blattella germanica*) ili orijentalni (*blattea orientalis*), nisan baš siguran. Ali, ako u Europi živi petnaestak vrsta, moguće je da i jedan i drugi za mjesto boravka imaju Šoltu. Za čovjeka je žohar opasan jer prenosi tuberkulozu, koleru, tifus... Otporan je na insekticide pa je čistoća najbolja preventiva za suzbijanje.

Neka vas ne bude strah *šćipavice*, **uholaže** (*farficula auricularia*). Nje ima po našim kućama ali neće van ulist u uho i neće van probit bubnjić. Ona regulira broj štetnih kukaca.

Podrumska babura, račić, mi je zovemo praščić (*Porcelio scaber*), a niti malo ne smija na praščića. To van je ona mala životinjica koja se smota u lopicu. U moju kuću još uvijek zalazi.

Od roda **stonoga** na Šolti još živi *smrgorica* ili *smrdečica*, koja nije dobrodošla u naše domove jer ako je slučajno nagazite ili ako joj pridete sasvim blizu, ispušta oštar neugodan miris, a u naše domove zalazi i stonoga slična ovoj, malo svjetlija, ali ne ispušta neugodan, oštar miris. Obje se znaju smotati u spiralu. Najavljuju kišne dane.

Mravi (lat. *formicidae*), te najvrjednije životinjice znaju nesmetano šetati po našim domovima, npr. mravi *sladuni* i mravi *prčeguzi* (imaju crvenkasti zadak).

Nema kuće bez drva, moglo bi se reći ni bez **droždjera** (*xestobium ruforil-losum*). Uništava dijelove namještaja, danas manje nego prije, a u krovnoj građi češći je gost.

Njegovo veličanstvo **kućni miš** (*mus musculus*) dugo vremena zadavao nam je muke. Ne trebaju nam više mačke ni *trapule* (mišolovke), postoju ljepila i druga sredstva za uništavanje. Sve ga je manje.

Kućni **pauci** još pletu mrižu svoju. Po paučini bi prije znali koliko žene drže do čistoće kuće. To pravilo vrijedi i danas.

Ovo nije nikakvi stručni prikaz o životinjskom svijetu u našim domovima, ovo je tek samo mali podsjetnik, nisam pisao ni redove ni razrede.

PRILOG ZA SASTAVLJANJE DOMAĆIH PIJATANCI

Anđelika (*Angelica arangelica L.*), siriš ili trubaljka.

Za ovu biljku Maurice Mességuéu svojoj knjizi *Moj herbar zdravlja* piše: *Često ističem da se u ovoj biljci našlo toliko vrijednih osobina da bi se, kad bi rasla samo u dalekim krajevima, dopremala po cijeni suhog zlata. Anđelika je dostojna narodnih naziva kao što su anđeoska biljka ili biljka sv. Duha.*

Jestivi dijelovi ove biljke su mladi listovi i korijen. Služe kao dodatci juhama i ostalom povrću.

Ova biljka posjeduje i ljekovita svojstva pa se koristi za pročišćavanje organizma, ublažuje bolne menstruacije, grčeve u želucu, liječi aerofagiju i spastična povraćanja, vrtoglavicu i migrenu, jača sluzokožu bronhija i pluća, pojačava gipkost mišića i rad srca. Toliko hvalospjeva, valjda je zato ova biljka na popisu zaštićenih biljaka u RH.

Američka agava (*Agave americana L.*) agava, loparina, primorski netres, Šoltani je zovu aloj.

Domovina ove biljke je Meksiko, meksički domorodci ovu biljku koriste u prehrambene svrhe i kao ljekovitu biljku. Biblijni sok koriste u proizvodnji alkoholnih pića (nama je poznata meksička tekila). Poznata nam je upotreba

vlaknasti niti iz listova u izradbi čipki (benediktinke s Hvara). Svježi sok iz lista liječi začepljenost, djeluje diuretično, liječi još artritis i giht. Srčika lista ukusna je pečena. Sjemenke se koriste za dobivanje brašna. Mišljenja sam da Šoltani baš ništa ne koriste od ove biljke. Na Šolti rastu još neki uzgojeni kultivari ove biljke, kao naprimjer kultivar sa zlatnožutim obodom (*A. Americana* var. *marginata* 'Aurea'). Uglavnom agava je dekorativna biljka.

Apulijska orjašica (*Tordylium apulum* L.), mačjak veliki, mislim da je Šoltani zovu orjašica.

Grci i Italijani jedu listove ove biljke kao povrće, kuhano u varivu ili kao začim salatama. Od plodova ove biljke u vrijeme mog djetinjstva mi djeca smo izrađivali ogrlice.

Bijela djetelina (*Trifolium repens* L.), Šoltani je zovu ditelina.

Posve mladi listovi mogu se koristiti kao dodatak salatama ili se mogu pripremati kao špinat, ali ih valja dobro začiniti.

Bljušt (*Tamus communis* L.), bljušt, kuk, kuka, kukovina, crna loza, šoltanski naziv za ovu biljku je bluščenica.

Za jelo se koriste mladi proljetni izdanci koji se spremaju kao i izdanci sparožine. Bobice bljušta drže se otrovnima. U literaturi se može naći podatak kako se je bobama bljušta otrovao francuski književnik i filozof J.J. Rousseau, jedan od velikih zagovornika povratka prirodi. Srećom ili nesrećom, ova je biljka na popisu zaštićenih.

Bobovnjak (*Sedum maximum* (L.) Hoffm.), bobovnik, bobnjak, bobovac, veliki žednjak, šoltanski naziv za ovu biljku je blušć.

Male količine mladih mesnatih listova mogu se koristiti u prehrani kao dodatak salatama ili juhama. Radi sigurnosti preporuča se da se listovi prije malo prokuhaju. Ova biljka još od antičkih vremena upotrebljava se u narodnoj medicini za zacjeljivanje rana, koristi se za liječenje ulkusne bolesti, za liječenje opekotina kao i za upale. Moja baka je s mesnatog lista skidala tanku kožicu i stavljala ga na rane.

Cjevasti čapljez (*Asphodelus fistulosus* L.)

Korijen je služio za prehranu, ali zbog vlakana je neukusan; po nekim autorima, nadzemni dijelovi mogu se pripremati kao povrće. Sjemenke cjevastog čapljeza u narodnoj medicini koriste se u prevenciji arteroskleroze, kao diuretik, a služe i u liječenju kožnih bolesti.

Cikorija (*Cichorium intybus L.*) , vodopija, radić, modrica, konjogriz, vodoplav, ženetrga, cigura, zmijsina trava.

Za jelo se koriste mladi gorki listovi spremljeni kao salata ili se zbog svoje gorčine miješaju s drugim jestivim travama (mišanca). Od korijena se pravi kavin surogat.

Crnika (*Quercus ilex L.*), česmina, čarnika, svida, cernika, česmika, česvina, Šoltani je zovu češmina.

Plod žir, Šoltani ga zovu žejud, ima veliku energetska vrijednost, za jelo se upotrebljavao od davnih vremena. Naši Šoltani su od plodova u Drugom svjetskom ratu i poslije njega radili brašno i pekli kruh. Na Sardiniji i danas peku lepinje od žirova brašna.

Čuvarkuća (*Sempervivum tectorum L.*), zečji kupus, vazdaživ (Šoltani jednu drugu travu zovu vazdaživ), čuvarka (čuvarkuća je i šoltanski naziv), pazikuća, reborac, netres.

Nije mi poznato da su Šoltani ovu biljku koristili za jelo, ali njeni mesnati listovi su jestivi kao salata, a mogu se i kuhati. Sok iz mesnatih listova na Šolti koriste kod uholje. Na Šolti ne postoji vjerovanje da ova biljka štiti od groma i oluje pa je ne sade po krovovima kao što se to radi u nekim drugim sredinama.

Dinjica (*Sanguisorba minor Scop*), strašnica, mala krvara, mala jagodica, zmijska trava, dinjuša, lubeničica, lubeničarka, božja brada, šoltanski naziv nije mi poznat.

Ova trava u rano proljeće tjera guste izdanke ugodnog mirisa i okusa koji se jedu sirovi pomiješani s drugim salatama.

Djeteljnjak (*Psoralea bituminosa L.*), velika modra djetelina, ditelina, Šoltani ovu travu zovu smrdečica ili trava ča smrdi. Raste uz putove, često se nađe ispod maslina. Biljka vonja na katran ili asfalt pa je u nekim zemljama zovu asfaltna djetelina.

Iako smrdi ova biljka je jestiva, mladi proljetni listovi i izdanci mogu se spremati kao variva i juhe, često pomiješani s drugim jestivim travama.

Dragoljub (*Trapeaeolum majus L.*), dragomilje, kapucinka.

Jestivi su listovi u juhama s krumpirom, cvjetovi se koriste za ljepši izgled salate. Cvjetni pupoljci dragoljuba mogu se konzervirati u kvasini jednako kao i pupoljci kapara. Ne sjećam se da je moja baka koristila ovu biljku u prehrani.

Biljka se koristi u liječenju bolesti bronhija i pluća, sok iz svježeg lišća koristi se za proljetne kure, pospješuje rad bubrega, liječi infekcije mokraćnog mjehura. Na Šolti ga se malo viđa, ali ipak ima ga, siju-sade ga kao ukrasno cvijeće. Ova biljka navodno potiče seksualni tek pa je zovu ljubavni cvijet. Može bit da je zato i sade.

Dvoredac (*Diplotaxis tenuifolia L.*) divlja riga, divlja rikula, divlji kupus, divlja salata, nadimača, moja baba zvala ju je riga.

Ove biljke ima kao u priči, jede se kao salata i kao mješavina ostaloj divljoj zeleni (mišanca). Konzumiranje ove trave pročišćava krv, koristi se za iskašljavanje, diuretik je i poznata su antiskorbutna svojstva. Srodna biljka je **zidni dvoredac** (*Diplotaxis muralis (L.) DC.*). Još od staroga vijeka ovoj biljci pripisuju se afrodisijacka svojstva.

Crvena kukavičica (*Lathyrus cicera L.*), crvena graholika.

Jedni autori smatraju je jestivom biljkom, drugima nije na popisu jestivih biljaka. Jestive su skuhanе sјemenke i mahune. U sirovom stanju su otrovne i uzrokuju oštećenje živčanog sustava.

Gomljasti lavlji zub (*Leontodon tuberosus L.*), ločina, gnjaška.

Ova je biljka ljekovita, dobar je diuretik. Listovi biljke mogu se jesti dok su mladi prije cvatnje, a korjenčići su jestivi sirovi i kuhani, čak se mogu pržiti. Slična vrsta, koja također raste na Šolti, je **jesenji lavlji zub** (*Leontodon autumnalis*).

Grahorica (*Vicia sativa L.*), obična grahorica, pitoma grahorica, grašica, graorica...

Sјemenke koje se koriste za ishranu životinja mogu se koristiti i za ljudsku prehranu, jer su vrlo hranjive. Mogu se jesti i skuhanі mladi listovi i mlade mahune.

Grahorica tankolisna (*Vicia tenuifolia Roth.*)

Ova se grahorica javlja u više varijanti. Jestive su sјemenke koje sadrže škrob i bjelančevine pa se zlu ne trebalo, mogu miješati sa žitom i mljeti.

Gunjica (*Medicago lupulina L.*), crna vija, pužasta vija, hmeljasta vija, dunjica, kako listovi ove biljke sličе listovima djeteline, Šoltani ovu biljku zovu ditelina.

Sјemenke ove biljke mogu se jesti ispržene.

Jednogodišnji prosinac (*Mercurialis annua L.*), resulja, štir , štirenica, bažanka, prosinac, šipanj. Kad sam ovu biljku pokazao Terezi Zlendić iz Gornjeg Sela, rekla mi je to je šćirenica, ja sam rekao da je šćirenica drukčija.- Je, to ti je jedna vrsta šćirenice rekla mi je.

Ova biljka je otrovna, ljekovita i jestiva. Kao i kod srodnih mlječika, tako su i kod **jednogodišnjeg prosinca** svi njegovi dijelovi otrovni, ali kako se otrovnost kuhanjem gubi, tako su listovi jestivi. Kuhaju se kao špinat. Još od antike ovom biljkom liječile su se ženske bolesti i bolesti probavnog trakta.

Kapar (*Capparis spinosa L.*), kopar, kapra, kapri, grumac.

Svima nam je poznat specijalitet cvjetnih pupoljaka kapara u octu. Ali jestiv je i plod kapara koji je sličan krastavcu, doduše, nešto je manji. I on se može staviti u ocat, a može se jesti i sirov.

Komorač (*Foeniculum vulgare L.*), koromač, morač, slatki kopar, anoson, rezen.

Koristimo ga u prehrani kao jelo i kao začim. Često se kuha u sastavu ostalih jestivih trava, a dodajemo ga blitvi i špinatu. Sjemenke služe kao začim. Čaj od sjemenki koristi se za probavne smetnje.

Dobri stari Francois Rebelais dopuštao si je vrlo neukusne šale na račun koromača: no istina je da ova biljka pomaže pri ispuštanju crijevnih plinova. No, za mene je to vrlina (Maurice Meségué).

I našem sad pokojnom iseljeniku, povratniku Euzebiju Ruiću puštanje vjetrova bila je vrlina. kad bi *prnu* rekao bi: “*Dolor* više u *žepu*.“ Uživajmo i mi u koromaču, bolje nam je puštati vjetrove, nego puštati dušu.

Kopriva mala (*Urtica urens L.*)

Jedu se mladi listovi i mladi vršci (juhe i variva).

Kopriva velika (*Urtica dioica L.*), žara, žarnica, žegarica.

Dosta je rasprostranjena. Hranjiva svojstva ove biljke poznavali su stari Egipćani, Grci i Rimljani, a poznavali su je i stari Šoltani. Hipokrat, Horacije i Plinije spominjali su je kao zdravu hranu. Pa kad je tako ima je dovoljno, neka nam se nađe na jelovniku. Jedu se mladi listovi i vršci mlade biljke. Sprema se na lešo, kao blitva i špinat. Od nje se kuhaju juhe. Nije ju dobro miješati s ostalim travama zbog specifičnog okusa, ali može u malim količinama biti u sastavu *mišance*.

Kostriš (*Sonchus oleraceus* L.), kostrić, kostriječ, ostak, mlječac, zečja salata, krličk, gorčika, mi Šoltani zovemo ga divji šušak.

Mladi listovi, koji su nagorkog okusa, mogu se spremati kao salata, a vrlo često ih kuhamo s ostalim travama (*mišanca*).

Kostriš oštri (*Sonchus asper* (L.) Hill subsp. *glaucescens* (Jord.) Ball), modrozeleni ostak, kostriš. Šoltani ga zovu šušak.

Jednako je jestiv kao i kostriš. Nekada su se zgnječeni listovi stavljali na kožne pekotine.

Kozja brada (*Tragopogon pratensis* L.), kozobrad, bleskva, turovet, sal-sifis, bijeli korijen, u Gornjem Selu na Šolti zovu je čulumbrada.

Jedu se mladi nadzemni listovi, a paričaju se kao špinat, mogu se pripremati kao sparoge.

Naše bake ovu su travu kuhale zajedno s drugim travama. Jestiv je i korijen ove trave. Kozja brada narodni je naziv i za travu **veliki različak** (*Centaurea scabiosa* L.) koja je također jestiva.

Kratkokljuni čapljan (*Erodium cicutarium* (L.) L' Hér.), crvene nožice. Nije mi poznat šoltanski naziv za ovu biljku.

Ova je biljka ljekovita, posjeduje diuretička svojstva, koristi se s različitim čajevima koji se koriste za pročišćavanje krvi, žene ga koriste kako bi zaustavile posporođajno krvarenje...

Mladi listovi su jestivi pripremljeni na salatu, mogu se kuhati, a mogu se koristiti kao osvježivač usta tako da se žvaću. Slična vrsta je **puzasti čapljan** (*Erodium malacoides*), kojeg također možemo brati na Šolti.

Kupina divlja (*Rubus ulmifolius* Schott), primorska kupina. Jestivi su plodovi, Šoltani ih zovu jagode. Mi djeca smo ih brali i nizali na osuće (tanke suhe vlati trave). Danas ih sve manje beremo, *sedmo lijenost*, možemo ih kupiti zamrznute.

Sjećam se da je moja baka činila *šervicij* pok. dr. Ivi Rubiću pa smo znali za njega nabrati divljih kupina i do tridesetak kilograma. Njegova služavka Marija Živković iz Rogoznice od njih je pravila džem.

Ledinjak (*Rununcus ficaria* L.), ladnjak, bobolj, zlatica, Šoltani ovu travu zovu boboj ili zlatica.

Ova je trava otrovna. Nijemci jedu mlade listove. Mladi listovi prije cvatnje su jestivi, mogu se pripremati kao špinat pomiješani s trputcen, štaveljom i

drugim jestivim travama. Mladi listovi su sočni i bez otrova, za razliku od listova u cvatnji trave i poslije cvjetanja kada su gorki i otrovni. Šoltani su ovu biljku jeli i još je neki jedu. Za ovu travu evo stihova koje mi je rekao Lenko Bezić iz Grohota.

Oj ti bobe boboju,
ne resti nan po poju,
da te žene ne koju
za veliku nevoju.

Svakako je potreban oprez, jedite samo mlade listove.

Livadni dimak (*Crepis taraxacifolia* Thuill.), nije mi poznat šoltanski naziv za ovu biljku.

Mogu se jesti mladi listovi pripremljeni kao špinat. Isto tako mogu se jesti mladi listovi srodne biljke **zečevac**, dimak ili sveti dimak (*Crepis sancta* (L.) Babc.).

Loboda (*Atriplex hortensis* L.), vrtna loboda, lobuda, velika loboda, laboda.

Jestivi su mladi proljetni listovi koji se spremaju jednako kao i špinat. Ne preporučaju se stari listovi jer u njima ima otrovnih sastojaka, a iz tih razloga ne bi trebalo pretjerati s upotrebom mladih listova.

Lovor (*Laurus nobilis* L.), javorika, lavorika, lavoj, javornica, lovorika, Šoltani ga zovu javor.

Listovi i plodovi koji se osuše koriste se kao začim. Ulje dobiveno iz plodova koristi medicina. Pripravci lovora imaju antiseptično djelovanje, koriste se za liječenje bronhitisa, kašlja, gripe... Valja napomenuti da Španjolska, Italija i Grčka izvozom lovorova lista ubiru znatne prihode.

Lucerna (*Medicago sativa* L.), lucerka, vija, meteljika, velika djetelina. Mislim da je Šoltani zovu ditelina. Njemački autori knjiga o jestivom bilju u oskudici hrane preporučuju za jelo mlade listove i vrške. U nekim našim krajevima jedu se kao salata. Ne treba pretjerati u konzumiranju jer listovi, uz ostale sastojke, sadrže dosta celuloze pa su zbog toga teško probavljivi.

Lučac (*Allium ampeloprasum* L.), pasji luk, purić, injasti luk, lučac. Jestivi su listovi i lukovice.

Mak turčinak (*Papaver rhoeas* L.), mak, pucalina, pucalinka, poljski mak, glavobolj, žitni mak. Stanovnici Gornjeg Sela zovu ga pucalina. Grohoćani cvijet maka zovu pucalinka.

Mladi listovi ove biljke su jestivi u sastavu s ostalim jestivim travama – mišanca.

Mak turčinak posjeduje ljekovita svojstva pa se u narodnoj medicini koristi za liječenje bolesnog ždrijela, angine, bronhitisa, kašlja, hripavca, astme, koristi se protiv tjeskobe straha, grčeva u želudcu i crijevima. Mak sam jeo, ali sad je na popisu zaštićenih biljaka u RH. Doduše, sve ga je manje. Polje je zapušteno, ne sije se više žito.

Od ove trave djeca su u moje vrijeme pravila lutkice. Makove cvjetne pupoljke bili bi rastvorili i izvukli latice. Latice su bile kao haljina, a rastvoreni pupoljak mali sako. S drugog rascvjetalog cvijeta skinuli bi tučak i nasadili ga na ovaj rastvoreni pupoljak. To je bila lutkina glava.

Mala mrtva kopriva (*Lamium amplexicaule* L.), obuhvatna mrtva kopriva, ogrlatni medic. Nije mi poznato kako Šoltani nazivaju ovu medonosnu biljku.

Ova vrsta koprive ne žari. Može se koristiti u prehrani kao varivo s drugim lisnatim povrćem. Cvjetovi se koriste za ukrašavanje raznih salata. Ovoj biljci pripisuju se ljekovita svojstva, antireumatična, koristi se za smirivanje vrućice, dobra je kao regulator probave i dišnog sustava.

Maslačak (*Taraxacum officinale* Weber), papina pogačica, radić, žučanik, žutinic, žuhko zelje, mlječaka, mlječnjak, milosovka, smetanka, papino gumno.

Ovo je jedna od najpoznatijih trava koje jedemo u proljeće. Maslačak je vrlo sličan cikoriji. Kuha se s drugim travama. Može se jesti korijen. Ova biljka zastupljena je u narodnoj medicini jer joj se pripisuju mnoga ljekovita svojstva. Maslačak je vrlo dobar izvor silicija koji, po nalazima nekih istraživanja, pomaže procesu jačanja kostiju.

Matar (*Crithmum maritimum* L.), motar, petrak, omačalj, šćurac, slatki kopar. Šoltani ga zovu matar.

Jedu se mladi listići skuhani kao salata. Može se konzervirati mlade listiće u octu.

Moja baka često je kuhala matar koji sam ja kao dijete nosio iseljeniku povratniku pok. Rudolfu Burici. Svaki put kad bih mu donio matar rekao bi svojoj ženi Ljubici: „Daj malome jedan dolor“, a meni: „Reci babi da mi to više ne šaje.“

Matičnjak (*Melissa officinalis* L.), maternjak, melisa, pčelinja metvica, pčelinja trava...

Matičnjak je ljekovita biljka, lišće se koristi za liječenje histeričnih stanja u mješavini s drugim travama. U nekim zemljama ga koriste za pravljenje likera, a inače se najviše koristi kao začinska biljka, dodaje se kompotima, dobra je kod pripreme marinada i kao dodatak juhama. Ova biljka je samonikla a uzgaja se i kao kultura.

Mirta (*Myrtus communis* L.), Šoltani ovu biljku zovu imenom mrta.

Spomenimo usput, mirta je u grčkoj mitologiji bila posvećena božici Afroditi. Svježe bobice koje su slatkastog ukusa, mogu se jesti sirove, a mogu se konzervirati u rasolu. Koriste se za izradbu alkoholnih pića. Mi Šoltani plodove-bobice stavljamo u rakiju. Osušene bobice mogu se koristiti kao začim. Sjećam se da me je jednom Katica Bezić pok. Josipa molila da joj nabere malo grančica mrte kako mi se mogla braniti od muha.

Mišnjakinja (*Stelaria Media* L.), crijevac, ptičja hrana, miševina, mišje uho, Šoltani je zovu mišnjakinja.

Ovog dosadnog korova na Šolti ne manjka. Brali smo ga za beštije, ne sjećam se da smo ga brali za ljudsku prehranu. Za ishranu ljudi ipak su upotrebljivi nježni nadzemni listići ubrani u proljeće i jesen poslije kiša. Mišnjakinji se pripisuju ljekovita svojstva, pa je i danas u upotrebi kao narodni lijek protiv tuberkuloze i nekih drugih bolesti.

Mravinac (*Origanum vulgare* L.), Šoltani ga zovu mravinac.

Ovu trajnu biljku koristimo kao mirodiju, a jednako tako je i ljekovita biljka poznata još iz vremena starih Grka i Rimljana. Svima nam je poznata upotreba mravinca u talijanskoj kuhinji – pizze, a od gornjih dijelova biljke u cvatu priprema se ukusan čaj. Ovoj biljci srodna je biljka **mažuran** (*Majorana hortensis* Moench) koja se obično uzgaja u vrtovima, ali zna se dogoditi da podivlja pa raste kao samonikla biljka.

Mrkva divlja (*Daucus carota* L.), mrkvica, merlin, divlji korijen, divlja mrkva, stidak.

Jestivo je mlado lišće i korijen. Listovi se mogu pomiješati s drugim jestivim travama. Ova biljka se koristi u narodnoj medicini za liječenje gihta, protiv glista, pospješuje mokrenje,...

Kod branja ove biljke potreban je oprez jer postoje slične otrovne trave. Lišće ove trave miriše na mrkvu.

Neplodna zob (*Avena sterilis* L.), zelenica, Šoltani je zovu ovas.

Sjemenke svih vrsta zobi su jestive pa tako i sjemenke ovasa. Na Šolti slična vrsta ovoj biljci je **bradata zob** (*Avena barbata*). Klasiće ovasa u mojem djetinjstvu djeca su koristila za proricanje broja djece koju će imati kad odrastu. Nabrane klasiće bacali smo jedno po drugom, a oni su se zabijali u našu odjeću, potom bi skakali tri puta. Pri skakanju bi određeni broj klasića skliznuo s odjeće. Broj klasića koji se je zadržao na odjeći, za nas je bio broj naše buduće djece. Od stabljike ovasa znali smo raditi svirce.

Neven, divlji (*Calendula arvensis* L.), poljski neven, divlji neven, žutelj, ognjac poljski, Šoltani ga zovu trava žutuja.

Cvijet nevena može se jednako kao i cvijet šafrana koristiti za bojenje. Mladi listovi mogu se dodavati salatama. Pupovi i mlade cvjetne glavice mogu se kiseliti kao i krastavci. Neven je i ljekovita biljka.

Omaklina (*Halimione portulacoides* L. Aellen) morska loboda, lobodovac, divlja loboda, primorska pepeljuga. Nije mi poznat šoltanski naziv.

Ova biljka koja raste uz morsku obalu ili na slanim livadama uz more, jestiva je. Sočni proljetni izdanci i listovi slankastog okusa jedu se prokuhani. Mogu se jesti bez ograničenja jer su neškodljivi. Ovu biljku nije moguće zamjeniti niti s jednom škodljivom vrstom. Podatci o jestivosti ove biljke sežu još iz srednjeg kamenog doba.

Opuncija (*Opuntia ficus – indica* (L.) Miller), indijska smokva, gospina pogača, žabica, svekrvin jezik.

Ovaj mediteranski kaktus podrijetlom iz meksika je jestiv, ali samo zreli ukusni plodovi. Nije dobro konzumirati veće količine jer mogu izazvati probavne smetnje, proljev. Od plodova se radi marmelada i džem. Pri branju i ljuštenju plodova valja upotrebljavati rukavice kako se ne bi naboli na sitne male bodljike.

Oranj (*Sisymbrium officinale* (L.) Scop.), ljekoviti oranj, strizuša, osak, nosan, divlja slačica, divlja gorušica. Svi nadzemni dijelovi ove biljke su posebno jakog mirisa i okusa pa se mogu koristiti kao začim, a mladi listovi mogu se konzumirati kao salata. Ovu biljku u narodnoj medicini su koristili za liječenje skorbuta i bolesti grla, zato je u nekim zemljama zovu pjevačevom biljkom. Biljka ima diuretična i laksativna svojstva.

Osjak (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.), osat ostak, škrbnika.

Jestivi se mladi listovi pripremaju kao salate. Osjaka ima više vrsta, npr. **livadni osjak** (*Cirsium arvense* (L.) Scop.). Starija biljka ove trave nije sasvim neotrovnost. Postoji **kopljasti osjak** (*Cirsium lanceolatum* (L.) Scop.) i **prilegi osjak** (*Cirsium acaule* (L.) All.). Sve su vrste jestive dok su mlade, a stare biljke imaju bodljike po listovima.

Paprat ženska (*Athurium filix-femina* (L.) Roth), ženska navala, sitna navala, bujadika, papratka, Šoltani je zovu paprat.

Mladi spiralno savijeni proljetni izdanci prženi ili kuhani u slanoj vodi su jestivi.

Petrovac (*Agrimonia eupatoria* L.), turica, kravica, zmijina trava, velika oskorica, trava cijelog svijeta, repik, kostolom, ovčji čičak, Šoltani je zovu turica.

Za jelo se upotrebljavaju mladi listovi koji izbijaju u proljeće, mogu se pripremati kao špinat, a isto tako mogu se pripremati juhe. Ljekovitost ove biljke u narodnoj medicini upotrebljavala se je već u starom vijeku za liječenje katarata želudca i crijeva. Upotrebljava se za liječenje bolesti jetara i žučnog mjehura, upale grla itd.

Pinja (*Pinus pinea* L.), pinja, Šoltani je zovu pinjol.

Visoka stabla pinije za djecu su uvijek bila izazov, ali samo hrabri i spretni mogli su se popeti na ta stabla i brati češere. Veliki češeri pinije puni su sjemenki koje su vrlo ukusne i jestive. Djeca koja se nisu mogla penjati po pinijama redovito su sakupljala sjemenke koje su ispadale iz otvorenih češera i redovito ih jela. Danas se sjemenke stavljaju u jela kao začim.

Ploštak (*Anacoptis pyramidalis* (L.) Rich.), vratizelja.

Ova vrsta orhideje, koja je u velikoj nevolji zbog istrebljenja, jestiva je. Jestivi su gomolji, mogu se pržiti kao mladi krumpir. Pa kad joj već prijete opasnost od istrebljenja, poštedimo je.

Planika (*Arbutus unedo* L.), planičac, prpak.

Jestivi su zreli plodovi, maginje ili manjige, samo u vrlo malim količinama jer izazivaju omamljenost i proljev. Od zrelih plodova radi se marmelada, a Šoltani su od plodova prije kuhali rakiju. Ne znam koliko su bili omamljeni

dok su je pili. Ipak, najbolje se je držati znanstvenog imena ove vrste-*unedo*, to je stari rimski naziv za maginju, izveden prema Pliniju od *unum tantum edo* (jedem samo jedan).

Pogančeva trava, mjehurica (*Physalis alkekengi* L.), pluskavac, ljoskavac, mjehurac, vučja jabučica, gospina jagodica, medvjede jagode, jagodina.

Ovu travu nisam vidao kao dijete, može biti da sam i zaboravio, ali sada je viđam jer je sade-siju kao ukrasno cvijeće (Domica Plenković je uzgaja kao cvijeće). Plodovi su jestivi, a nalaze se u čahuri.

Poreč (*Borago officinalis* L.), borač, boražina, burandža, brutnak, krastavica, kraska, zajičac. Šoltani ovu biljku zovu buražina ili buraža.

Mladi listovi mogu se pripremati kao špinat. Mogu se poslužiti kao dodatak salatama. Ova trava koristi se za liječenje bolesti srca, reume, povišene temperature, bubrega, crijevnih bolesti. Cvjetovi se koriste u sastavu s drugim travama koje se koriste za iskašljavanje. *Poreč može reći, a istina je: "Ja pomažem srcu, ja donosim radost"* (stihovi iz Selernske škole).

U Šolti postoji uzrečica „ubola se baba na buražu“ a koristila se je kad bi netko raspravlja s nekim, pa, ako nekome nešto ne bi bilo po volji bila bi mu upućena ova uzrečica.

Povitina (*Clematis vitalba* L.), bijela povitina, bijela loza, skrbut, trga, sve brat, leza, Šoltani je zovu škrobutina.

Ne sjećam se da su je Šoltani koristili u prehrani, ali znam da smo je brali u proljeće i vezivali je u snopiće koje smo sušili. Tako osušenom škrobutinom hranili smo konje i magarce. Ova vrsta povijuše sadrži žestoke otrovne tvari, ali su jestivi mladi izdanci. Francuzi ih konzerviraju u octu i jedu ih kao sparoge. Tako ih jedu i na nekim našim otocima. Ipak, oprez!

Primorski oman (*Inula crithmoides* L.), nije mi poznat šoltanski naziv za ovu biljku.

Ova biljka koja raste uz more na pjeskovitim tlima i na liticama, raste i na Šolti. Mladi listovi su jestivi sirovi, kao salata, a mogu se jesti i kuhani.

Ptičja grahorica (*Vicia cracca* L.), ljubičasta grahorica. Nije mi poznato kako Šoltani zovu ovu biljku.

Sjemenje ove biljke samljeveno u brašno u vrijeme gladnih godina koristilo se je za pripremanje kaša. Jesu li Šoltani konzumirali takvu kašu nije mi poznato.

Ptičje mlijeko (*Ornithogalum umbellatum* L.) laščet, lapčet, pupa, ne znam kako Šoltani zovu ovu biljku.

Kako u sirovim lukovicama ove biljke ima otrovnih sastojaka, sirove nisu jestive. U jesen sakupljene mogu se jesti skuhanе ili pečene. Kuhane možemo pripremati kao kapulicu u octu ili slanoj vodi. Nisam baš naišao na mnogo primjeraka ove biljke. Jedan primjerak našao sam u blizini dolivaške Svilaje.

Pušina (*Silene inflata* Sm), pupavac, škripavac, pokalnica, vražemil, Šoltani ovu travu zovu škripac.

Jestivi su tamnozeleni sočni proljetni listovi koji se spremaju s drugim travama, mogu se spremati kao špinat, a mogu se poslužiti kao salata.

Razgranjena crkvina (*Parietaria judaica* L.), Šoltani je zovu crkvina.

Ova biljka je ljekovita, koristi se kao diuretik, služi za otapanje žučnih i bubrežnih kamenaca, pomaže kod kašlja. Pelud ove biljke astmatičarima zna biti neugodan neprijatelj. Mladi listovi jestivi su sirovi i kuhani. Ne sjećam se da su je Šoltani ikad koristili u prehrani niti pamtim priču da je jestiva. Šoltani su ovom biljkom prali *botilije* i davali je kokošima kad bi im skinuli *pipitu*. Pipita je, koliko me pamćenje služi, bolest kokošjeg jezika, a to su naše bake rješavale tako da bi oderale kožu s donje strane kokošjeg jezika. Poslije te operacije kokošima su redovito davale crkvinu.

Razgranjena preslica (*Muscari neglectum* Guss. Ex Ten.), nije mi poznat šoltanski naziv za ovu biljku.

Ova biljka spada u otrovne biljke, biljke koje su jestive i na popisu je zaštićenih biljaka. Lukovica je otrovna, ali dugotrajnim kuhanjem, otrovnost se gubi pa je zato jestiva i hranjiva. Cvjetovi se koriste u *kužini* zajedno s rabarbarom dajući *spizi* divan aromatičan okus.

Ne zaboravimo da je na popisu zaštićenih biljaka. Na Šolti raste i srodnik razgranjene preslice, a to je **kitnjasta preslica** (*Muscari comosum*).

Riga (*Eruca sativa* L.), povrtna riga, rokula, rukula, rikula, rigula, rigola, neki Šoltani zovu je garda.

Jestiva je kao salata. Riga djeluje kao afrodizijak, bar tako govore, regulira probavu. U staroj narodnoj medicini sjemenke ove biljke koristili su protiv ugriža škorpiona.

Rigača (*Hirschfeldia incana* (L.) Larg.-Foss.), siva rigača, Šoltani je zovu riga.

Ovaj dosta rasprostranjeni korov je jestiv, najbolje kao salata, ja ga koristim u sastavu *mišance*.

Rogoz (*Typha latifolia* L.), bijeli rogoz, rogozina, botur, šever, šešika, trst, trsje.

Na grojskoj i dolivaškoj lokvi naći ćete rogoz. Nije mi poznata upotreba ove biljke u prehrani Šoltana. Jestivi su podanak, zreli klasovi i prokuhani vršci cvjetova. Ovu biljku na Šoltu donio je jedan Vlaj (čovjek iz Zagore). Ovaj podatak rekao mi je Nikola Mateljan, a njemu njegov otac Ruzarijo.

Rotkva divlja (*Raphanus rephanistrum* L.), poljska repica, repnjača, repnica, Šoltani je zovu rodakva. Jedu se izdanci i mladi listovi, koji su posebno ljutog okusa, kao dodatak salatama, juhama i varivima. Podvrsta ove biljke je vrtna rotkva (Subsp. *sativus* R. Domin), a uzgaja se zbog jestivog odebljalog i ljutog korijena.

Rusomača (*Capsella bursa – pastoris* L. Med.), pastirska torbica, kesica, šurlin, česlika, goromuk, kokošica, gusomača, torčužak, porčuška, skrižanj, hoću-neću. Mi je zovemo ščupic.

Prije nego se razvije stabljika, mogu se jesti mladi listovi. Sprema se s drugim travama, kao npr. blitva i špinat. Mlade listove dobro je koristiti kao pikantni dodatak salatama. Plodovima se pripisuju afrodisijazijska svojstva još iz vremena antičkih naroda. Ne bi trebalo pretjerivati u konzumiranju ove biljke jer sadrži neke tvari fiziološkog djelovanja. Rusomača posjeduje i ljekovita svojstva.

„*Jo da se je najist bakalara i ščupica*“, narodna je izreka koju mi je rekao Nikola Mateljan. U vrijeme mojeg djetinjstva mi djeca smo tjerali jedan drugoga da otkine plod sa stabljike. Onom tko je otkinuo plod govorili bi: „*Okinu si materi čiću.*“

Rutvica (*Ruta graveolens* L.), rutica, ruda, petoprstica, sedef, Šoltani je zovu ruta.

U svim dijelovima ima otrovnog eteričnog ulja, ali je od pamtivjeka bila u službi zdravlja te se je koristila i kao začinska biljka. Narodna medicina koristila ju je za izazivanje pobačaja, što danas i nije tako popularno. Čaj od rutvice djeluje kao blago sredstvo za smirenje, naročito prije spavanja. Šoltani je stavljaju u rakiju. Pa kad je već otrovna, ne bi trebalo pretjerivati s ovom biljkom. Rutvica je na popisu zaštićenih biljaka.

Salata divlja (*Lactuca perennis* L.), ločika.

Jestivi su mladi listovi pripremljeni kao salata, a može se koristiti i s drugim travama, u tom slučaju se priprema kao blitva i špinat.

Salata divlja (*Lactuca scariola* L.), ločišina.

Također je jestiva.

Sjajna loboda (*Atriplex nitens* Schk.), nije mi poznat šoltanski naziv za ovu biljku.

Jestivi su mladi listovi prokuhani i spremljeni kao špinat. Jestivi su listovi još nekih loboda koje rastu na Šolti. **Kopljasta loboda** (*Atriplex hastata* L.) zapravo je **šoltanska špinjača**. Na žalost, sve ju je manje. Pustimo je da se osjemeni, neka i dalje raste po našim vrtovima. **Primorsku lobodu** (*Atriplex litoralis* L.) nađe se uz more na pjeskovitoj obali.

Slak (*Convolvulus arvensis* L.), poljski slak, poponac, labodež, brstanica, slakovina, slačac bijeli čador, tutuljak. Šoltani ovu travu zovu zlak.

Jestivi su mladi listovi. Ne sjećam se da sam je jeo u djetinjstvu, ali brali smo je za *prajce*.

Sljez crni (*Malva silvestris* L.), veliki sljez, divlji sljez, sljezovača, Šoltani ga zovu sliz.

Jestivi su mladi listići ubrani u proljeće, a spremaju se kao blitva i špinat. Cvjetovi su također jestivi u obliku miješanih salata. Ne *spominjen* se baš da sam ga jeo, ali Šoltanima su bila poznata ljekovita svojstva ove biljke. Koristili su je za pripremanje čajeva protiv kašlja. Evo nekih zanimljivosti vezanih za crni sljez; starogrčki pjesnik Hesiod nazivao je budalama one kojima nisu poznata bogatstva koja se kriju u crnom sljezu. Horacije, rimski pjesnik, govorio je, onima koji su ga htjeli slušati, da se hrani samo maslinama, vodopijom (cikorijom) i crnim sljezom. Ciceron je crni sljez preferirao u prehrani, jeo ga je velike količine. Karlo Veliki naredio je da se crni sljez uzgaja u svim carskim vrtovima. Sv. Hildegarda u 12. stoljeću preporučivala je crni sljez protiv mnogih bolesti.

Jestivi su mladi listovi i **sljeza malog** (*Malva neglecta* Wallr.). Šoltani i ovu biljku zovu sliz.

Djeci je dobro davati žvakati korijen sljeza za jačanje desni. Sljez je dobar za smirivanje svrbeža kože, liječenje čireva, liječenje bolnih napada reume.

Smilje (*Helichrysum italicum* (Roth) G.Don), sredozemno smilje, šoltanski nazivi su cmij i margarus.

Ova biljka spada u popis ljekovitih biljaka, u popis biljaka koje se koriste u prehrani, a i na popisu je zaštićenih biljaka. Od cvjetova se dobiva mirisno ulje. Ulje se koristi u medicini za snižavanje temperature, jednako tako koristi se u liječenju opekлина i porezotina. Služi kao dodatak pecivima i žvakaćim gumama. Mladi listići mogu se koristiti u salatama te se kao začim u malim količinama mogu dodavati juhama. Ovu osušenu biljku Šoltani su prije koristili uglavnom za potpalu vatre. Mnoge generacije su osušene cvjetove zamatale u papir i pušile.

Smrđiljka (*Pistacia terebinthus* L.), smrdelj, trpenik, divlji rogač, terebint, jud, Šoltani ga zovu smrdeј.

Ne sjećam se da smo išta koristili od ovog listopadnog grma osim što smo ga brali za ogrjev. Aromatični i nagorki plodovi sadrže 37% jestivog masnog ulja.

Sparožina (*Asparagus acutifolius* L.), Šoltani je isto zovu sparožina.

Jestivi su mladi izdanci spremljeni kao omlet s jajima, kuhani lešo pa s jajima skuhanim u tvrdo spremljeni na salatu, mogu se pripremati juhe. Mladi izdanci koji se jedu imaju ljekovita svojstva. Bobe nisu jestive. Šoltani beru sparožinu te je smotaju u pogaču i pritisnu. Tako pritisnutu koriste kao cjedilo u vrijeme berbe grožđa.

Sredozemna bršaka (*Rechardia picroides* (L.) Roth), Šoltani je zovu dušica (u Grohotama), mislim da je u drugim mjestima zovu bršaka. Mladi listovi se beru s ostalom mišancon. Mogu se jesti sirovi na salatu, a mogu se kuhati s ostalim travama.

Srijemuš (*Allium ursinum* L.), sremuša, cremuš, medvjedi luk, divlji luk, mečkin luk, šumski luk. Šoltani ga zovu divji luk.

Jestivo je mlado lišće i lukovice mirisa po bijom luku. Mladi listovi ove biljke slični su listovima mrazovca i đurđice pa je potreban oprez jer ove biljke sadrže jake otrovne tvari.

Svinđuša (*Lotus corniculatus* L.), rogata svinđuša, svinduh, bubić, škrovada, nije mi poznato kako Šoltani zovu ovu biljku.

Mladi listovi ove biljke sadrže dosta Vitamina C i karotina pa ih u nekim zemljama jedu kao salatu a isto tako kao i varivo. Pa kad *jidu* drugi *objadite* je i vi.

Šafran (*Crocus biflorus* Mill.), prugasti podlesak, dvocvjetni šafran, modri kačun, Šoltani ovu biljku zovu ćufra.

Za jelo se može koristiti prokuhana lukovica. Šoltani su prije osušene tučke šafrana stavljali u rakiju. Valja pri branju šafrana paziti, jer je mogućna zamjena s otrovnim mrazovcem. Na Šolti možemo naći i **vrtni šafran** (*Crocus sativus* L.) koji sve češće raste samoniklo.

Šmrika (*Jumperus oxycedrus* L.), smrić, crvena kleka, Šoltani zovu smrič ili bađic.

Zrele bobice mogu se jesti, ali su nagorkog okusa, dobre su prokuhane pa se koriste kao začini jelima. Bobice su ljekovite, pospješuju mokrenje i upotrebljava ih se u borbi protiv crijevnih parazita. Šoltani ih stavljaju u rakiju.

Štavelj (*Rumex crispus* L.), šavlje, šavje, Šćavelj, Šoltani ga zovu šćavjak.

Za jelo se upotrebljavaju mladi listovi dok su još u obliku rozete. Spremaju se kao varivo i umak. Varivo je vrlo ukusno. Naši stari su ga upotrebljavali, a u vrijeme mojega djetinjstva brali smo ga za *prajce*.

Štavelj pitomi (*Rumex patientia* L.), pitomo zelje, pitomka, štavljak, engleski špinat, Šoltani i ovu vrstu nazivaju šćavjak.

Proljetni mladi veliki listovi su jestivi. U nekim sredinama u ovo lišće zavičaju sarmu.

Štavelj vodeni (*Rumex aquaticus* L.), Šoltani ga zovu šćavjak.

Jestivi su mladi proljetni listovi.

Štir (*Amarantus retroflexus* L.), šćir, hrapavi šćir, Šoltani ga zovu šćirenica.

Ima ga gdje god se okreneš. Ne sjećam se da smo ga jeli. Ipak, mladi listovi mogu se koristiti za jelo, pripremljeni kao špinat ili varivo s krumpirom. Ova biljka je skoro bez ikakova okusa pa je valja dobro začiniti. Lišće štira je najbolji biljni izvor kalcija. Jedan mali obrok od kuhanog lišća (10 grama) osigurava 500 mg kalcija, a mi smo ovu biljku brali samo za hranidbu svinja.

Tetivika (*Smilax aspera* L.), bodljikavi slak, šljoka, Šoltani je zovu totovika.

Ova povijuša šoltanskim težacima zadaje veliki problem jer ju je teško iskorijeniti. Pa kad nam već zadaje problem, valja znati da su jestivi mladi listovi, često crveni, i mladi izdanci. Mogu se pripremati kao sparoge.

Trandavilje (*Althea rosea* (L.) Lav.), crveni sljez, rumen cvijet, trandavilje, malvaroz, pitomi sljez, Šoltani ga zovu pitomi sliz.

Mladi listovi upotrebljavaju se za jelo jednako kao i listovi crnog i malog sljeza. Čaj od suhih cvjetova koristi se protiv kašlja. Ne sjećam se da smo ga jeli.

Tratinčica (*Bellis perennis* L.), obična tratinčica, krasuljak, Šoltani je zovu tratinčica.

Tratinčica je jestiva biljka. Mladi listovi mogu se jesti sirovi kao salata, mogu se dodavati juhama. Cvjetovi se koriste za pripremu čajeva za liječenje dišnih organa. Biljka navodno posjeduje antikancerogena svojstva. Ova biljka je i medonosna biljka. Na Šolti jednako tako možemo naći **šumsku tratinčicu** (*Bellis sylvestris* Cirillo) i **jednogodišnju tratinčicu** (*Bellis annua* L.). I one su ljekovite, jestive i medonosne.

Trputac ženski (*Plantago lanceolata* L.), dugi trputac, duga bokvica, kopljasta bokvica, žilavka, ovčji jezik, žilovlak, glavor.

Mladi listovi ubrani u proljeće mogu se upotrijebiti za kuhanje juha, jednako tako mogu se pripremati kao špinat.

Trputac se koristi u narodnoj medicini za liječenje plućnih bolesti, koristi se za čišćenje krvi, protiv zubobolje, protiv krvavog mokrenja i kašlja, svježi list stavlja se na mjesta uboda pčela i osa.

Trska (*Phragmites communis* L.), vodena trska, trs, sirčica, Šoltani je zovu trščica.

Ove biljke ima u šoltanskim lokvama, ima je u Grohotama kod kuća Bezić-Vicinih i kod Spicijalića. Jestiv je podanak ove biljke. Osušen i samljeven koristi se za pripremanje kaša, kruha i poslastica., Od lišća koje je bogato vitaminom C u nekim zemljama pripremaju vitaminske sokove. Mlado lišće može se koristiti za pripremanje juha i variva.. Nisam upoznat da su ovu biljku Šoltani koristili za jelo. Šoltani su je koristili za izradbu vrša.

Tršlja (*Pistacia lentiscus* L.), trišlja, mrča, crnomrta, smarča, lentišk, lentiška, mastika, Šoltani je zovu smrča.

Nije mi poznata upotreba ove biljke niti za medicinske svrhe, niti za prehrambene. Znam da su istučeno lišće smrče ribari koristili za *tanganje* ribarskih mreža. Ova je biljka ljekovita. Ako zarezemo koru, počne curiti smolasti sok (balzam) koji se zove mastiks. Sok (balzam) se upotrebljava u medicini, kao i u proizvodnji pića, čuvene mastike. Iz prokuhanih plodova može se dobiti masno ulje koje se je na nekim našim otocima poslije Drugoga svjetskog rata koristilo za jelo.

Tušť (*Portulaca oleracea* L.), tušć, tušnjak, portulak, Šoltani ga zovu tušćanj.

Ovog dosadnog korova ima na Šolti kolikogod hoćeš. Jestiva je mlada nadzemna biljka, pripremljena kao salata, može se kuhati zajedno s blitvom ili špinatom, može se kuhati sama, može se kuhati s ostalim jestivim travama, a može se i kiseliti u octu. Ova je trava pravi Božji dar. Ovaj dosadni korov posjeduje ljekovita svojstva pa se koristi za lijećenje bolesti srca (preventiva), salata tušća s travom štir otklanja depresiju, tušć je dobar protiv glavobolje, bogat je magnezijem i svim hranjivim tvarima koje utjeću na sprječavanje katarakte. Najbolji je izvor A, C i E vitamina pa je dobar u liječenju psorijaze. Tušć, maslačak, kopriva i špinat, prokuhani, dobri su protiv gingivitisa. *Tušć za gušć*, izgleda da nije uzaludna izreka. Tušć je na popisu zaštićenih biljaka.

Velika zijevalica (*Antirrhinum majus* L.), zečić, Šoltani za ovu biljku koriste izraz zjalo.

Raste po liticama i starim zidovima te fasadama starih kamenih kuća. U Rusiji proizvode ulje od sitnih sjemenki za koje kažu da je zdravo i kakvoćom odgovara maslinovom ulju. Za ovu biljku također postoje podatci da ima ljekovita sredstva (ublažuje kožne upale, pospješuje probavu i snizuje temperaturu). U mojem djetinjstvu mi djeca smo se igrali cvjetovima i koristili ih kao naušnice. Možda će u budućnosti Šoltani uz maslinovo ulje proizvoditi i ulje *zjala*?!

Veliki kozlac (*Arum italicum* Mill.), za ovu biljku nije mi poznat šoltanski naziv.

U svježem stanju je otrovan kao i sve vrste kozlaca. Sušenjem gomolja otrovnost iz njega nestaje pa se drži da je jestiv i može se kuhati kao krumpir. Gomolji su se koristili i u kozmetici, a u antićko vrijeme sok kozlaca koristio se je za zaustavljanje proljeva. Ova je biljka zaštićena.

Venerin ćešalj (*Scandix pecten-veneris* L.), iglenjaća, ćešljika.

Mladi listovi mogu se jesti kao mješavina raznih salata, mogu se kuhati pomješani s drugim jestivim travama, a mogu se dodavati zelenim juhama. Postoji mogućnost da se ova trava zamjeni sa sličnim otrovnim travama.

Veprina (*Ruscus aculeatus* L.), bodljikava veprina, veprinac, leprina, čeprijika, kostrika, metlika, mišji trn. Šoltani ovu biljku zovu loboda.

Ne sjećam se da su je Šoltani koristili za hranu, ali valja napomenuti da je Plinije u I. stoljeću pisao o jestivosti ove biljke. U nekim zemljama još i danas jedu mlade izdanke koji sliče izdancima sparožine. Bobice ove biljke nisu jestive.

Vijušac (*Polygonum convolvulus* L.), popunac, slatkasti dvornik, petešak, čukunda, slatki slak, slak-pozemljuh.

Mladi listovi ove biljke su jestivi (varivo i juhe). Sjemenje se melje jer ima škroba, šećera i proteina pa se rade kaše i brašno za kruh.

Visoka lisičina (*Echium italicum* L.), šoltanski naziv za ovu biljku nije mi poznat.

Ne vjerujem da je itko od Šoltana ovu biljku koristio za jelo, ali zato Tunižani listove lisičine miješaju s listovima kiselice te ih spremaju kao varivo. U narodnoj medicini listovi se koriste kao diuretik. Ipak u konzumiranju ne treba pretjerati jer veće količine su otrovne pa se može javiti kožni osip.

Vranina noga (*Plantago coronopus* L.), kamenjarski trputac, kamenjarska bokvica, svračja noga, jelenji rog, busenasti trputac. Nisam doznao šoltanski naziv za ovu biljku.

Proljetni mladi listovi mogu se jesti kao salata, a mogu se kuhati jednako kao špinat.

Zeleni muhar (*Setaria viridis* (L.) Beauv.), kostreš, koščan, Šoltani ovu biljku zovu muhor.

Dosadna biljka koja će vam se svojim klasjem zalijepiti za čarape, ljekovita je i jestiva. Sitna zrna muhora mogu se kuhati isto kao i riža. Ovu biljku može se dodavati čajevima koji se koriste kao diuretici i koji služe za smanjenje temperature. *Beštije* je rado jedu, mačke naročito, zapravo je koriste za lijek, a što liječe ne znam. Osušanim klasjem ove trave mi djeca smo se igrali na *krtolce*. Dva klasa bi prekrižili i hvatali žrtvu u čija bi usta stavili prekriženo klasje te naglo povukli. Sadržaj klasa napunio bi usta pa bi slijedilo ispljuvavanje.

Živična ruža (*Rosa dumetorum* L.).

Ova samonikla ruža srodna je divljoj ruži (*Rosa camina*) koju je Šoltani zovu srbiguzica.

Koristi se za čajeve i marmelade. Na Šolti je manje zastupljena nego srbiguzica.

ŠUMSKO MESO (?), GLJIVE (PEČURVE ili PEČURBE)

Šoltani sve gljive zovu pečurve ili pečurbe, dijele ih na pitome, one koje jedu, i na divlje, one koje ne jedu, otrovne. Nisu baš dobri poznavatelji gljiva pa to rezultira i slabim konzumiranjem istih. Možda je to i dobro, na Šolti zato nisu zabilježena znatnija trovanja s gljivama. Šoltani uglavnom konzumiraju *pitome pečurve*, tako ih zovu, a zapravo to su:

plemenita rujnica, *Lactarius deliciosus* Linne ex Fries; **polukrvna rujnica**, *Lactarius semisanguifluus* Heim Lecl; **krvna rujnica** *Lactarius sanguifluus* (Paulet ex. Fr.)Fries i **vinska rujnica**, *Lactarius vinosus* Quélet, sinonim: *Lactarius violaceus* Barla. Sve druge gljive za Šoltane su *divlje pečurve*. Ipak, dobrih četrdesetak godina nekolicina Šoltana konzumira **poljsku pečurku**, **šampinjon**, *Agaricus campestris* (L.) Fries, sinonim: *Psalliota campestris* Linn. Šoltani je zovu *bila pečurva*. Ipak, oprez je potreban pri branju ove gljive da se ne bi zamijenila s **otrovnom šumaricom**, *Agaricus xanthoderma* var. *Meleagris*, kojoj stručak ako ga uzdužno prerežemo požuti. Mnoge Šoltane s jestivim osobinama ove gljive upoznali su pok. Josip Cecić i njegova supruga Ljubica.

Vrsni poznavatelj šoltanskih gljiva Milan Elezović konzumira tridesetak vrsta gljiva koje rastu na Šolti.

Na Šolti zasigurno raste dosta vrsta gljiva. Koliko ne znam, ali sakupljajući *pitome pečurve*, usput sam sakupljao i meni nepoznate. Naravno nisam ih mješao s meni poznatim jestivim gljivama. Služeći se dostupnom literaturom i konzultiranjem s poznavateljima gljiva, tvrdim da sam ubrao sljedeće gljive:

Bukovača, bukova krivonoška (*Pleurotus ostreatus* (Jacq. ex Fr.) Kummer). Našao sam je gdje raste na pašćicama (ostacima prerađenih maslina) na predjelu Pržina u Grohotama. Milan Elezović rekao mi je da je u svojim pohodima na gljive nije na Šolti zabilježio. Vjerojatno su radnici s uljare pekli bukovače i ostatke bacili na pašćice(?). Radi sigurne determinacije napravljen je test s sumpornom kiselinom, kemijskom reakcijom meso je postalo smeđecrveno. Bukovača je nadaleko cijenjena jestiva gljiva.

Bijelosmeđa vitezovka (*Tricholoma albobrunum* (Pres.: Fr.) Kummer).
Nije jestiva.

Bljuvara (*Russula ametica* Fries), paprena krasnica.
Otrovna gljiva.

Bresadolova uleknjača (*Clitocybe bresadoliana* Sing).
Nije jestiva.

Crvenonogi sluzavac (*Suillus collinitus* (Fr.) O. Kuntze), sinonim: *Suillus fluryi* Huijsm. Jestiva gljiva koja raste ispod borova.

Konradova sunčanica (*Marcolepiota konradi* (Huijsm. Ex Fr) Moser).
Jestiva gljiva.

Konradova vlažnica (*Hygrocybe konradi* R. Haller).
Jestiva gljiva malih vrijednosti. Prije kuhanja treba je malo obariti, inače je dobra za pripremanje juha.

Kratkonoga gustoliska (*Melanoleuca brevipes* (Bull.) Pat.).
Jestiva gljiva.

Krvava krasnica (*Russula sanguinea* (Bull. Ex Amans) Fries.).
Nejestiva gljiva. Često sam je nalazio ispod borova.

Krokodilska vitezovka (*Tricholoma caligatum* (Viviani) Richen).
Nije jestiva.

Mlitava capica (*Romaria flaccida* (Fr.) Richen).
Nije jestiva.

Mnogolika koturnica (*Lepista multiforme* (Romell) Gulden).
Jestiva gljiva.

Modrikasta krasnica (*Russula delica* Fries), sinonim: *Lactarius exsuccus* Otto. Jestiva gljiva.

Primorska vitezovka (*Tricholoma myomyces* (Pers.:Fr.) Lge).
Jestiva gljiva.

Promjenjiva koprenka (*Cortinarius varius* Fries).

Jestiva, vrlo ukusna.

Repata puhara (*Lycoperdon pedicellatum* Peck), sinonim: *Lycoperdon caudatum* Schroeter. Dok je mlada može se konzumirati.

Šitna puhara (*Lycoperdon pusillum* Schum. Ex Pers.).

Jestiva gljiva dok joj je meso u presjeku bijele boje.

Slatkomirisna grlašica (*Clitocybe diosma* Einhellinger).

Nije jestiva, bez vrijednosti.

Školjkasta uvijača (*Paxillum panuoides* (Fr.) Fries).

Nije jestiva.

Tijesna capica (*Romaria stricta* (Fr.) Quél).

Nije jestiva.

Stožasti smrčak (*Morchella conica* Fries ex Persoon).

Jestiva je gljiva. Ovu gljivu našao sam prije pet godina na predjelu Podvelagomila u Grohotama.

No, moram priznati nisam konzumirao niti jednu gljivu osim pet prvih spomenutih i bukovače. Strah kosti lomi. Jedne godine zatekao sam se u društvu koje je spremalo gljive u mikrovalnoj peći. Spremali smo **poljske pečurke** i **zavodnice** (*Omphatolus olearius* (DC ex Fr.) Singer) za koje smo mislili da su lisičarke. **Zavodnica** je **otrovna** gljiva, svi koji smo ih jeli imali smo velike probavne smetnje. Možda smo imali sreće jer smo pili dosta vina pa smo počeli povraćati vrlo brzo. Jaki grčevi u trbuhu pojavili su se nakon dva sata od konzumiranja. Za mene to nezaboravno povraćanje je trajalo dva-tri sata. Pio sam dosta čaja. **Zavodnica** na Šolti raste uz debla maslina.

Svakako pri konzumiranju gljiva valja biti maksimalno oprezan i nikad ih ne konzumirati bez nekoga tko je dobro upućen u svijet gljiva. *Jedan put se baba je..*

Jesen 2009. godine bila je vrlo pogodna za gljive. Šoltani su ih dosta sakupljali, na žalost mnoge sam vidio kako se ne drže osnovnih naputaka za sakupljače gljiva, čupali su ih, nisu se služili nožem, nisu ih rezali, niti su nas-

taluru rupu zatrpavali. Nisu pri branju koristili košare već plastične kese i vreće. Bilo bi uputno da posvetimo mnogo više pažnje prema gljivama i da se pri sakupljanju držimo osnovnih pravila jer priroda će nam se osvetiti, mnoge vrste su tik do izumiranja. Radi svoje osobne sigurnosti i poštivanja prirode ne bi bilo zgrešeno nabaviti priručnik za sakupljače gljiva. Prvi put u mom životu *pitome pečurke* prodavale su se na grohotskoj tržnici ove godine, a prodavao ih je Vitalić ex. Spicijalić Josip.

S GLJIVAMA OPREZNO I RADI SEBE I RADI PRIRODE! Gljive valja temeljito proučavati jer su podložne promjenama zbog suše, velikih kiša, vjetrova... Otrovnne gljive su kao i zmije otrovnice, zato se ne *lacajte* za njima ako niste baš sigurni. Nikad ne berite stare gljive!

Na Šolti ima otrovnih i nejestivih gljiva, ima gljiva bez vrijednosti, vjerojatno su obrađene od strane struke, a ako nisu, neka ovo bude tek skromni zapis o šoltanskim gljivama, nikako naputak da krenemo svi u berbu gljiva. Najveću radost svojim izgledom pružila mi je gljiva **vještičino srce** (*Clathrus ruber* Micheli: Pers.), gljiva koja nije za jelo. I za kraj gljive nisu meso, ipak više pripadaju biljnom svijetu.

Napomena:

Mnoge od spomenutih gljiva determinirao mi je prof. dr. sc. Romano Božac. Hvala mu!

JOŠ NEKE ZANIMLJIVE BILJNE VRSTE OTOKA ŠOLTE

Bjelušina (*Inula verbascifolia* (Willd.)Hauskn.)

Ova biljka raste po stijenama, klifovima ili suhozidima uz more. Ima ljekovita svojstva, izolirana tvar iz bjelušine citostatičkim djelovanjem zaustavlja rast stanica tumora.

Gospina trava (*Hipericum perforatum* L.), kantarion

Čini mi se da je sve manje ove trave, ali, Bogu hvala, još je ima. Ova trava je ljekovita, poznata su njezina antidepresivna svojstva, isto tako i diuretska. Eterično ulje od cvijeta (*Hyperici oleum*) koristi se za premazivanje rana, opeklina i nagnječenja. Svima nama poznato je korištenje cvjetova pomoćenih u maslinovo ulje. Pa, kad je je sve manje ipak bi trebali povesti računa kako je beremo i koliko je beremo. Jednom mi je Marin Cecić – Marin Kumin, rekao: “*Ne guli je, jer je dogodine tod ne ćeš naći*“. Tako je i bilo. Ova biljka je zaštićena.

Islandski lišaj (*Lichen islandicus* L.), mnogi, pa tako i Šoltani, misle da se radi o mahovini, no to je islandski lišaj. Na Šolti ga ima u izobilju. Vjerojatno se malo koristi, a možda i nikako. O ljekovitim svojstvima islandskog čaja svakako bi se trebalo upoznati i koristiti ga jer je dobar za iskašljavanje, melem je za nadraženo grlo, prirodni antibiotik, povoljno djeluje na želudčanu sekreciju...

Japanski dud (*Broussonetia papyrifera* L.), na Šolti ga ima kod Zadružnog doma, ne znam kako Šoltani zovu ovu biljku-stablo. Uglavnom, radi se o biljci s invazivnim osobinama, brzo se razmnožava i korijenjem crpi svu vodu iz tla pa ugrožava rast drugim biljkama.

Modri jedić (*Aconitum nepellus* ssp. *Superbum*)

Imao sam prilike vidjeti ovu biljku u proljeće 2009. godine. Do tada je nikad nisam vidio, možda zato što nisam vodio računa o biljkama. Ova biljka je otrovna.

Rudbekija crvena (*Ahinacea purpurca* L.), zovu je još američki šešir.

Za ovu travu znali su još stari Indijanci. Upotrebljivali su je za zacjeljivanje rana i protiv ugriza zmija. Ova biljka zna narasti i do jednog metra visine. Cvijet u sredini ima bodljikavu čahuru okruženu laticama crvenolila boje. Čaj pripremljen od ove biljke blagotvorno utječe na gripu, dobar je protiv prehlade, glavobolje, upale mišića, smanjuje stresna stanja, iscrpljenost organizma, dobar je protiv upale i smanjuje želudčanu kiselinu. Ovu travu-cvijeće vidio sam kod Domicke Plenković iz Grohota, dakle na Šolti je ima i ja je bilježim, doduše, uzgaja se kao cvijeće. Valja napomenuti da ovu travu Slovenci sade plantažno, jer je vrlo ljekovita, vjerojatno se dobro i prodaje, zovu je američki slamnik. Povjerenstvo njemačke vlade za medicinsku primjenu ljekovitog bilja je odobrila upotrebu rudbekije za liječenje simptoma sličnih gripi. Rudbekija, glavni lijek Indijanaca s američkih središnjih visoravni, danas je u svijetu najpoznatije biljno sredstvo za jačanje imunološkog sustava. Ne čekajte, nabavite sjeme, posijte je, imat ćete lijepo cvijeće i veliku korist.

Piramidalna zvončika (*Canpanula pyramidalis* L), postjenak, prndelj

Nisam otkrio Ameriku, ova biljka tako je lijepa. Mladi listovi, cvjetovi i izdanci su jestivi. Mogu se jesti sirovi i kuhani. Ipak, bilo bi dobro ne uništavati ovu biljku, u druženju s prirodom nisam vidio baš mnogo primjeraka.

Tikvica (*Cucurbita lagenaria* L.), tikva šef, nateg, Šoltani je zovu tikva pivaća.

Mladi plodovi ove tikve su jestivi. Mislim da je Šoltani nisu upotrebljavali za jelo, već su je uzgajali i sušili. Osušene su bušili na vrhu i koristili ih kao posude za piće. Suhe neprobušene su koristili za neplivače (vezali bi ih neplivaču okolo prsiju). Ova tikva nije samonikla biljka.

Trava iva (*Teucrium montanum* L.), dubačac mali, Šoltani je zovu ivica.

Trava iva od mrtva učini živa. I nje je sve manje. I ona je žrtva raznih otrova protiv korova, ali još prkosi, još je ima. Koristi se za liječenje oboljenja žuči, hemoroida, ispiranje usta, služi kao lijek protiv slabokrvnosti, groznice, skorbuta, za liječenje bolesne slezene. Liječi dišne i probavne organe, koristi se u liječenju tuberkuloze... Kad sam bio dijete, moja baka je uvečer potapala ovu travu i kadulju u vodu, taj napitak ja sam morao piti odmah ujutro natašte, u podne i na večer. Napitak mi je davala jer sam uvijek bio blijed.

Napomena: Kad sam stavljao šoltanske nazive za biljke, uglavnom sam koristio imena koja koriste Grohočani.

Literatura:

Edmund Garnweidner: Gljive, đepni gljivarski vodič, prijevod: Višnja Ogrizović i Magda Weltrusky, Andromeda d.o.o. Rijeka, Rijeka, 2006.

Ivan Focht: Ključ za gljive, Naprijed Zagreb, Zagreb, 1985.

Ivo Matoničkin: Beskralježnjaci, biologija viših avertebrata, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1981.

Ljubiša Grlić: Samoniklo jestivo bilje

Maurice Mességué: Moj herbar zdravlja, prijevod: Oskar Kisić, Otokar Keršovani Opatija

Romano Božac: Gljive, 600 gljiva naših krajeva, Mladost Zagreb, Zagreb, 1984.

Romano Božac: Enciklopedija gljiva I, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 2005.

Romano Božac: Enciklopedija gljiva II, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 2008.

Sanja Kovačić, Toni Nikolić, Mirko Ruščić, Milenko Milović, Vanja Stamenković, Darko Mihelj, Nenad Jasprica, Sandro Bogdanović, Jasenka Topić: FLORA jadranske obale i otoka, Školska knjiga d.o.o. Zagreb, Zagreb, 2008.

Zlata Stropnik, Bogdan Tratnik, Gabrijel Seljak: Naše gobje bogatstvo, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1988.

Marina Blagaić

Japjeničari - šoltanski robinzoni (etnografska crtica o vapnarstvu na Šolti)

Nad usamljenim šoltanskim uvalama i napuštenim poljskim putovima bdiju kameni ostaci vapnenica, veličanstveni u svojoj postojanosti, kao i priči koju skrivaju. Priča je to o skromnosti i trudu, o iznimnoj spretnosti i izdržljivosti pa kao i sve takve priče otkriva se ona samo pažljivom putniku.

Tehnika dobivanja vapna sagorijevanjem kamena vapnenca u jedinstvenim nadsvođenim kamenim zdanjima kružnog tlocrta, umijeće je koje se na otoku Šolti prenosilo s koljena na koljeno preko tisuću godina. Ne postoji priručnik za ovaj zahtjevan posao; znanje se doista prenosilo usmenim putem te tijekom godina iskustvom nadograđivalo dosegnuvši zavidan tehnički stupanj. O isplativosti samog posla, nažalost, ne možemo ni govoriti. Nisu se vapnenice gradile za bogaćenje, nego za preživljavanje; pričaju mi pripadnici starijih šoltanskih naraštaja, sudionici tradicijskog načina proizvodnje vapna. Njihova su svjedočenja danas jedini dokument o *vapnenim vremenima*.

Posljednje je razdoblje aktivnog građenja i paljenja vapnenica ono nakon Drugoga svjetskog rata (1945-1960). Vrativši se na otok nakon osmomjesečnog progonstva, Šoltani su se našli u jako teškoj situaciji. Domaće životinje te zalihe vina i ulja bile su pokradene, a kako su im za proizvodnju vapna trebali samo drvo i kamen, upravo su se pomoću nje spasili od gladi. Vapno su prodavali na susjednim otocima i kopnu u potezu od Splita do Zadra. Sedamdesetih i osamdesetih godina 20 st. i dalje se sporadično pale vapnenice, ali više za osobne potrebe i prodaju na samom otoku. Posljednja je vapnenica zapaljena 1993. godine u blizini Gornjeg Sela; više u uspomeni nego u potrebi. Razlog prestanka je pojava industrijski proizvedenog vapna te otvaranje drugih, povoljnijih radnih mjesta na samom otoku, ali i izvan njega.

Gradnja vapnenice

Lokalni je naziv za vapno *japno*, a za kamene građevine u kojima su ga dobivali *japjenica*. *Japjeničarima* su nazivani muškarci koji su ih gradili, a njima je u spomen jedna od ulica u Grohotama, otočkom središtu, nazvana Put japjeničara.

Gradnja vapnenice započinje kopanjem jame odnosno ložišta. Veličina jame ovisila je o željenoj količini vapna, a kretala se od 2 do čak 10 metara u pro-

mjeru te od 2 do 4 metra dubine. Od kamenja koje je vađeno iz jame odvajalo se ono koje je dobro za dobivanje vapna od onoga koje će poslužiti za vanjski zid koji se tehnikom suhozida gradi oko jame. Na razmaku od 20 do 30 cm gradi se unutrašnji zid iz kojega će se nakon višednevnog loženja dobiti vapno. Između vanjskog i unutrašnjeg zida stavljala se zemlja kao izolator topline te još jedan sloj tanjih kamenčića (*grondal*) od kojih je također dobivano vapno, ali je do njih topline posljednja dopirala, stoga je bilo bitno da su tanji. Unutrašnji se zid gradi do visine vratiju vapnenice odnosno otvora kroz koji su se ubacivala drva za održavanje vatre. Iznad njega započinje se s nadsvođenjem vapnenice slaganjem većeg kamenja šiljastog oblika (*kini*) po utvrđenom rasporedu. Također, od visine vrata do vrha vapnenice na pravilnim se razmacima ostavlja mjesta za *dušnike*, svojevrstne dimnjake, kroz koje je vatra dopirala do bočnih strana vapnenice. Izbočeni, valjkasti dio vapnenice zove se *parapet*. Njegova je visina proporcionalna ostatku vapnenice. U želji da se dobije što više vapna, znali su pojedinci izgraditi previsok parapet koji bi onda uslijed zagrijavanja i slijeganja kamenja vršio prejak pritisak na vanjski zid vapnenice. Po završetku gradnje na vrh vapnenice postavi se kameni križ koji se prije početka paljenja ukloni.

Paljenje vapnenice

Vapnenice su se bez prestanka palile od pet do čak mjesec dana, ovisno o veličini. Vatra bi se obavezno zapalila blagoslovljenim šibicama. Održavala prethodno pripremljenim drvima koje su *brali* odnosno sjekli muškarci te ih pažljivo slagali u snopove koje bi onda žene na glavama nosile do vapnenica slažući ih u stog. Posada koja je u smjenama radila na vapnenici sastojala se od tri člana: *paljača* ili *žegača*, *podavača* i *privukača*. *Privukač* je osoba koja rukama izdvaja jedan od snopova drva sa stoga i privlači ga što bliže vapnenici. *Podavač* namješta snop na sama vrata, *apaljač* ga posebnim priborom tzv. *vilama* ubacuje u vapnenicu. Održavanje visoke temperature (kamen vapnenac tali se na 900 do 1 200 Celzijevih stupnjeva) bilo je od ključne važnosti za uspjeh same vapnenice. Smjene (*gvardije*) trajale su po pet sati, a ona najteža, u zoru, po četiri sata (od 4 do 8 ujutro). Samo se *paljač* češće izmjenjivao, jer je stajao kod samih vrata vapnenice iz kojih je isijavala nepodnošljiva topline. Tu je ulogu preuzimao vlasnik vapnenice ili više njih kad se radilo o udruženom poslu. Ulogu *podavača* često je preuzimala žena, supruga vlasnika vapnenice. Ona je stajala s desne strane, pa se ta strane naziva *ženskom nogom*, a ona nasuprot *muškom nogom* vapnenice. U kamenoj je niši *ženske noge* često stajao sat (*ura*), a u *muškoj nozi* *pot* vina. Bilo zbog prevelikog *parapeta* ili kakva drugog propusta u gradnji, znalo se dogoditi da se vanjski zid vapnenice pod pritiskom topline uruši. Kako bi se izbjegla tragedija u pomoć su priskakali suseljeni. Na

desetke muškaraca u kratkom bi roku podzidali ugroženu stranu vapnenice. Rijetki su, ali ipak poznati slučajevi tragičnih pogibiji uslijed urušavanja vapnenica tijekom paljenja.

S loženjem vatre može se prestati kad se na vrhu vapnenice, na *parapetu* pojavi plavičasti dim. To je znak (*sinjal*) da se gotovo svo kamenje pretvorilo u vapno. Jama vapnenice napuni se drvima, a vrata se zatvore većim kamenom i vapnom te se i do desetak dana čeka da se proces dovrši i vapno barem malo ohladi. Kad je vapno spremno skida se vanjski sloj kamenja. Pomoću *mašklina* odvajaju se komadi vapna, važu te stavljaju u drvene kasete. Težak posao nošenja vapna do broda obavljale su žene. S teretom od 50 kg spretno su prelazile krševitu obalu pa se preko drvene grede (*puntižele*) penjale na provu broda i ne skidajući kasetu s glave već se saginjući ostavljale vapno mornaru koji ga je raspoređivao (*paližavanje*). Za jakoga je vjetra greda koja je povezivala obalu i brod bila nestabilna pa se znalo dogoditi da koja žena s vapnom padne u more. Zbog nastale štete, nažalost, više bi se žalilo za propalim vapnom nego ženom u nevolji.

Žene na vapnenici

Iako se nisu smjele popeti na samu vapnenicu dok je trajalo paljenje, zbog vjerovanja da će donijeti nesreću, žene su u ovom poslu preuzimale itekako važne uloge. Kao nadničarke one su nosile *šumu* odnosno drva do vapnenice te vapno do broda (za što su dobivale duplo veću nadnicu). Ukoliko su bile supruge vlasnika vapnenice, one su preuzimale ulogu *podavača* te su bile zadužene za kuhanje. Hrana se pripremala na otvorenom ognjištu u blizini vapnenice ili se, ovisno o udaljenosti od sela, odlazilo doma. Nastojala su se kuhati što krepkija jela, ali ni to nije uvijek bilo moguće zbog velikog siromaštva.

Isplativost

Mukotrpan i dugotrajan posao građenja i paljenja vapnenice nije, nažalost, bio previše isplativ vlasniku vapnenice. On bi se najčešće već prije početka gradnje zadužio u brodaru -trgovca vapnom te bi s tim novcima kupio osnovne namirnice i otkupio *šumu* za paljenje. Naime, prije samo pedeset godina su se na, sada borovima zaraslom otoku, drva kupovala. Većina otoka bila je obrađena ili pak ogoljena uslijed paljenja vapnenica (što je znatno smanjivalo pojavu požara). Kada bi brodar u cijelosti otkupio vapno, vlasnik bi platio nadničare i ukoliko bi mu ostale nadnice za vlastiti rad, smatrao je posao uspješno obavljenim. Financijski su puno bolje prolazili vlasnici brodova koji su odvozili vapno na prodaju.

Izdržljivost

Živjeti danima uz goruću vapnicu, u improviziranim skloništima od kamena i drveta s veoma ograničenim higijenskim uvjetima, raditi naporno bez obzira na vremenske prilike, koristeći svoje ruke kao glavni alat, a sve to za puko preživljavanje; nije bilo jednostavno. Scenarij podsjeća na kakav trenutno popularan *reality show*, ali se radi o ne tako davno življenoj, a ne uprizorenoj stvarnosti. I iako ponosni na vlastite strategije preživljavanja, sudionici te stvarnosti nadaju se da se ona više neće ponoviti.

Kazivači: Anka i Nikola Mateljan, Zvonko Sinovčić, Anton (Tonči) Burica, Vicko i Dora Begović.

Vinko Blagaić

MARTINJE 2009. god u DONJEM SELU

Uz blagadan sv. Martina (11. studenog) 2009. godine Bratovština sv. Martina organizirala je Martinje u Donjem Selu. Vrijeme Martinja prethodi spomen danu crkvenog slavlja sv. Martina. To je vrijeme kada se diljem zapadnokršćanskog dijela Europe, uključujući i Hrvatsku događaju raznolika obilježavanja građanskog slavlja. Najčešće je to slavlje mladog vina i prigodnih jela.

Obilježavanje Martinja u Donjem Selu na ovaj ili onaj način, s više ili manje bogatim sadržajima, dugog je trajanja i održalo se do naših dana. Tako smo 2009. godine obilježili 259 godina kontinuiteta martinjskih događanja u Donjem Selu. U duhu mjesnih tradicija osmišljen je i izveden kulturno zabavni program, zaokružen večerom - blagovanjem.

Pored ostalog, prisutnoj publici predstavljen je projekt Stopa sv. Martina u Donjem Selu, običaj kušanja mladog vina, pjevanje *Pisam sv. Martina - biskupa od Turona grada*.

Pored domaćina bratima i sestrima martinjskoj večeri nazočili su članovi iz Splita, Zagreba i ostalih mjesta Hrvatske, članovi iseljenici, predstavnici otočkih bratovština: Mikulci iz Maslinice, Kandalorci iz Srednjeg Sela i Ivanci iz Gornjeg Sela, predstavnik općine Šolta u osobi obnašatelja časti načelnika, gosp. Nikola Cecić Karuzić, te ostali gosti.

Krenulo se s pjesmom, pučka klapa Donjaci – Martinci i pjesma:

NA MARTINJE

Na Martinje kad dođemo,
mladog vina zaželimo.
U gostima kod Donjaka
mladog vina uvek ima.
U vino se kolač supa,
Martinje je sve do sutra.

Projekt Stopa sv. Martina

Projekt Stopa sv. Martina dio je europskog projekta obilježavanja putova sv. Martina kojim se povezuju mjesta, čuvari i štovatelji svetomartinske baštine.

Na temu kulta sveca i martinjskih običajnih tradicija te projekta Stopa sv. Martina - kulturno turistički itinerer, prisutne su upoznale vrne poznavateljice martinjske kulturne baštine, kako u Hrvatskoj, tako i izvan Hrvatske, prof. dr. sc. Antonija Zaradija Kiš, znanstvena savjetnica Kulturnog centra sv. Martin, dr. sc. Ines Sabotić, predsjednica Kulturnog centra sv. Martina - Hrvatska, kulturno-znanstvene udruga iz Zagreba, udruga za promicanje hrvatske tradicije svetog Martina, udruge koje je redovitim članom od nedavno postala i Bratovština sv. Martina - Donje Selo Šolta.

Predavanjem cijenjenih gošća svi prisutni bili su više nego oduševljeni, kako načinom izlaganja, tako količinom informacija i podataka koje su prvi put čuli. Stopa sv. Martina je projekt Europskog kulturnog centra Sv. Martin, međunarodne udruge sa sjedištem u Toursu, u Francuskoj u koju su uključena razna mjesta i martinske udruge diljem Europe.

"Stopom" kroz martinjsku baštinu povezano je na stotine mjesta diljem Europe, u svim zemljama zapadnoeuropskog kršćanskog kruga, kroz europski projekt obilježavanja putova sv. Martina.

Projekt je prerastao u Europski kulturni itinerer Sv. Martina iz Toursa i potvrđen kao Veliki kulturni itinerer Vijeća Europe.

Stopa sv. Martina je europsko kulturno obilježje spomenika, crkava i kapelica posvećenih sv. Martinu, a nadasve i ponajprije mjesta i udruga koji baštine i njeguju martinjske kulturne tradicije. Dakle, preko svih europskih regija, gradova, manjih mjesta, sela-župa i područja u kojima se štuje sv. Martin i žive martinjske kulturne tradicije, u tim mjestima postavljaju se oznake stope sv. Martina, a lokalna zajednica, otok Šolta - Donje Selo postaje članom međunarodne Udruge štovatelja baštine sv. Martina i martinjskih kulturnih tradicija.

U idućoj godini, godini obilježavanja jubileja 260 godina Martinja u Donjem Selu, postavljanjem simboličnog reljefa Stope sv. Martina na Bratsku kuću, stara stoljetna Udruga bratima, ovim činom, pridružuje se međunarodnoj udruzi štovatelja duhovne i kulturne baštine sv. Martina, unosi svoje svetinje i svoju baštinu u popis europsko kulturnog naslijeđa, Ovim činom otok Šolta i Bratovština prepoznaju i uvode europske vrijednosti, potvrđuju kontinuitet svog zapadnoeuropskog identiteta i u našem vremenu.

Postavljanje Stope znači uključiti otok Šoltu u kulturno - turistički itinerer sv. Martina, Šoltu pozicioniram na specijalnim turističkim kartama Europe, otvara se mogućnost novom obliku turizma kroz specifičnu turističku ponudu. Na Šoltanima je da prepoznaju snagu ideje i mogućnosti njena korištenja kroz izradbu tematskih suveniru, raznovrsnih pakiranja i brendiranja otočkih proizvoda. Primjerice, inoviranje i varijacije predmetom "Martinova tikvica"

kao nov oblik prožimanja specifičnog martinskog mita i domaćih proizvoda, suvenir, ulje, vino, med, biljne rakije, prerađevine i sl. u ponudi otoka Šolte.

Pisma sv. Martina

Pisma sv. Martina primjer je sačuvane martinske baštine Donjeg Sela. Iz povijesti bratovština poznata je praksa da svaka bratovština ima svoju pjesmaricu. To su zbirke paraliturgijskih pjesama u kojim počasno mjesto zauzima pjesma sveca zaštitnika. Baštinitimo sačuvan tekst životopisa i molitvenog saziva bratima svetom Martinu u stihovima, *Pisam sv. Martina - biskupa od Turona grada*. Pjesmu nastalu prije nekoliko stoljeća iz pohabanih starinskih knjiga-rukopisa ponovo je prepisao Vladimir Bakotić, župnik Donjeg Sela, daleke 1890. godine. Pjesma je jezikom i sintagmom arhaična, zabilježena u trideset dvije strofe. U dolivaškoj tradiciji sačuvani su starinski pučki napjevi pjesme: napjev koji se izvodi u crkvi za liturgijskog slavlja i napjev koji se izvodi izvan crkve u procesiji.

Prikladno ovoj večeri, prisutni su poslušali dijelove pjesme u izvođenju posljednjih korskih pjevača Donjeg Sela.

Pisam sv. Martina biskupa od Turona grada

1. Bogoljubni Puče, tvoga Branitelja Blagdan slavi Ki je glava mista ovoga Martin Božji sluga pravi.	2. Iz rodnoga mista svoga Sabarie tako zvana, Od milosti svemogoga Bi ova svitlost svitu dana.
3. Plemenite Roditelje Po plemenu koji imaše, Dali vire neprijatelje: Isukrsta jer neznaše.	4. Na deveto kada lito Jurve Martin stupio biše, Svitu ukazat hti očito Da se krstit on hotiše.
5. Petnadesta kad teciše Lito na boj tad se odpravi, U kom tako hrabren biše Da bi prozvan vojnik pravi.	6. Jere čuda, ka činjaše U vojništvu kad bijahu, Angjel Božji da pomaže Svi videć ga vapiahu.

7. Rad vojništva hrabrenoga
Cesari ga postaviše
Glavu svrhu boja svoga
I u njem snagu postaviše.
8. Prosjak k njemu pristupivši
Ambjam ki se zvaše tada,
Gola koga on vidivši
Dil mu svoga plašta poda.
9. S kim zaogrnut, prikazati
Hti` se Isukrst, govoreći:
"Evo halja, ku hti` dati
Martin videć men` proseći"
10. Osamnadeset godin` kada
U njemu se dovršiše,
Martin prignu glavu tada
Vrh ke sveti krst izliše.
11. Tad svitovni ostavivši
Boj, k Hariu se on odpravi,
Njega vruće uzmolivši
Da u duhovni boj ga stavi.
12. Koga milo on priamši
Službenika Crikvenoga
I u zakonu naredivši
Da mu tvorit Boga svoga.
13. U kom dilu Božanstveni
Vitezki se skazevaše,
Angel Božji da rečeni
Bi, i svaka tako znaše.
14. Bez Pastira biše svoga
Grad Turone u to vrime,
Bog Martina Blaženoga
Zazva da to brime prime.
15. Takvu pomnju on imaše
Sve dni svrhu puka svoga
Da se "Dobri pastir" zvaše
Bdeći vrhu stada svoga.
16. Za skrit se svitu od časti
Mojstir hoti sagraditi
I s koludrim u njem stati
Ter svoj život provoditi.
17. Na posadi Kandačenskoj
Svoe države sebi obrati
Da u nemoći još priteškoj
Duše Bogu već uputi.
18. Nepristajnim glasom svoga
Gospodina on moljaše,
Da od tila umrloga
Slobod njemu veće da se.
19. Koga slišeć Učenici
Ki okolo njega stahu
Ucviljeni kao sinci
Čajku svomu govorahu:
20. Čajko mili, komu ostavljaš
Ucviljene nas sirote,
Komu stado tvoje pridavaš
Brez tvoje, jao nam dobrote.
21. Ke cviljene slišajući
Dobri Pastir sebe zgrozi,
U svomu se srcu svrući
Ter ovako Boga uzprosi:
22. "Gospodine ako tvomu
Puku ja san još potriban,
Priugodnom trudu ovomu
Podlagan se, i trud primam."

23. U žestokoj tad videći
Moleći se njega ognjici
Duh mu Bogu živ uteći
Rekoše mu plačni sinci.
24. Kada naglost žestokoga
Mili Čajko ognja odajde,
Obrat k zemlji lisca tvoga
Jeda pokoj tvoj duh najde.
25. Tada Martin Sveti reče:
"Sinci mene sad pustite,
Nek se Bogu duh uteče
Da ga u Raju vi vidite."
26. Smrt se veće približaše
Kada Dijavla paklenoga
Prid nji režeć on vidjaše,
Komu od srca reče svoga.
27. O priljuta, i nemila
Zviri, ča tu stojiš zamani?
Griha u meni nisi vidila
U oganj se vičnji stani.
28. Kada Martin trud svoj svrši,
U tom glasu duh ispusti,
Koga Angjelski zbor primivši
Ove slave Bogu izusti:
29. "Svet, svet budi Bog jedini
Svetu Trojstvu, koji svoga
Spovidnika seb` sjedini
Sad Martina prislavnega."
30. Na nas pogled tvoj obrati
S nebes, Sveti naš Martine,
Htij tvoj puk ov` uslišati
Da u grihu ne izgine.
30. Duše naše htij čuvati,
Na daleko zlo tiščati,
Kuge, glada, tere rati
Svako od nas zlo odvrti .
32. Neka mirno u svetosti
Bogu i Tebi zahvalimo,
Po njegovoj ter Milosti
Vik se s tobon veselimo.
Amen.

Kušanje mladog vina

Na programu večeri upriličilo se obnavljanje običaja degustacije ili kušanja mladog vina.

Danas živimo vrijeme u kojem Martinska bratovština, odnosno mještani Donjeg Sela, živi izbljedjele oblike tradicija pučke fešte i kulta Sv. Martina. U prohujalom vremenskom slijedu gotovo se zatrla pučka običajna martinska tradicija, Da zaustavimo ovaj trend, na nama je da iz zaborava izvučemo barem predajom sačuvane, naraštajima stvarane običajne tradicije, da ih zabilježimo i obnovimo.

Tako se te večeri izvuklo nešto iz zaborava, jedan nekada vrlo popularan "napitnički običaj" koji po svojoj naravi nedvojbeno spada u martinjska događanja. Slijedi pokušaj opisa običaja na starom govoru domaćina.

Do prin niki šezdesetak-sedamdeset godin, kod Donjaka običaj je bi, masovno pučko kušanje mladog vina na Gornjem putu. Na dan Svih Svetih

oli ti Sisveti, pozapodne, po uhodanom običaju, dužnost remeta je da počaste mišćane mladim vinom, na ime primljena masta oli grozja od bratima. U jemstvu remete bi odile po poju i skupjale grozje od bratima. Običavalo in se od trgača napuniti krtol grozja, bilog oli crnog. Službu remete vršila su po dvojica mišćana. Iz Bratske konobe za tu prigodu posudili bi dva tolitra i postavili na Gornji put uz "Gornja sada".

Po obidu, remete napune tolitre do vrha vinom iz svoje konobe. Jedan tolitar crnim a drugi bilim vinom. Uz to bi, dostavili jedan rešt tvrdi suhi kolači, još su se zvali šćeti kolači, a znalo se nač i baškotini.

Fabriceri, oliti starješinstvo Bratovštine, o trošku Bratovštine, časte okupjeni puk pršuton i siron. Ako sira i pršuta ni bilo za kupit u selu, nabavilo bi se kod Zuvana oli Bakice u Grote, oli na Travarici u Trogiru.

Na Sisvete, popodne poza obida, sjate se na Gornjen putu gotovo svi mišćani, muško i žensko, staro i mlado. Stariji bi poseli, ispunili Donja i Gornja sada, svi ostali stali su nanoge. Red su čuvala i sve nagledala dvojica žendara, puškan o rame, šćtali bi gori doli.

Za kušanje mlada vina, za toliko svita, ko će dat toliko žmuli. Tribalo je doč žmulon, potičen, čikaron i tome slično u ruci oli u žepu. Slobodno je bilo piti svima, ni se mirilo, ali za sir i pršt ni se smilo stat dva put u red oli nosit doma.

Remete bi vino iz tolitra dižon (drvena posuda s ručkom za prelijevanje) grabili i nalivali u žmule. Kolač se supa u vino, malo se kolača griznulo, malo se vina gucnulo.

Pilo se cilo ili vodno. Ko nije tiva pit cilo vino, moga je razvodnit, za ča bi se na zidiću bratske gustirne naša mašćilac s vodon. E sad vidite vi to: Ča je mašćilac vode, prima dva tolitra vina?!

Za Sisvete proces kuvanja vina je pri kraju i mlado vino najčešće nebi još sazrilo, bilo bi slajko. Kuvalo bi i u drobu i glavi. Nije se marilo zato, tolitri bi na večer bili prazni! Znalo se dogodit da se vino popije ranije, tada je vajalo rematama ponovo napuniti tolitre. Za hladna vrimena naloži bi se oganj. Našli bi se tu i trgovci, na dnu Donjih sada prodavali bi slatkiše – tvrde bonbone, cukar de orzo, slatke kolače, naranče i ostale ondašnje slajkusarije.

Doša bi pop s popićem i sićicom, pošćropi i blagoslovi okupljen puk.

Popodne bi mještanima proteklo u općem druženju, čakulavanju, šćali, ismijavanju pojedinaca, pismi pivača na sve strane Gornjeg puta, veselici uz armoniku. A zabalat? Je, je, znalo se i zabalat."

Danas kada ovo čitamo, sa sjetom zamišljamo kako se to nekada događalo. Ove martinjske večeri svatko od prisutnih primio je suhi kolač i čašu mladog vina i na taj način obilježio sjećanja na stari martinjski napitnički običaj donjaka.

Porto dell' amore

Ova štorija se je dogodila (ako se dogodila, a ako ni isto san se nasmija) još u vrime stare Auštrije, kad su Istra, Rijeka i kvarnerski otoci još bili u sastavu habsburške monarhije.

I u to doba su naši pomorci, pogotovo Lošinjani navigavali po svitu pa je i kapitan Nikola (Nicolo') Načinović isto kumandira s jednin brodon. Svi znamo da je u to doba krv pomorci jema sedan kora pa su se mnogi tužili kako in je život težak. Ali, Nikola je u tomen pritrava, uvijek je ronja, uvijek se tuži: „Koji je ovo pasji život, stalno vidiš more i nebo, a kad dojedeš u porat bar da moreš izač vanka, nego ukrcaji, iskercaji, kontoliraj ovo i ono, slušaj prigovore, kritike kumpanije, avarije, teška dnevna rabota, odvojenost od famije, ne znaš je li se koje dite rodilo, je li zdravo, samo se žrtvuješ“, žrtvuješ i tako dalje i tako dalje. Inšoma, stica san dojam, kad san ovu štoriju čita, ka da u stranomen svitu ni, Bože prosti, ni na rivu ugazi ili da ni ni izaša iz porta, a kamoli ča od tujega svita vidi.

Ali zato bi mornari i, naravno kumandanti i oficiri refali kad bi došli u Trst (ili kako su ga naši stari zvali, Trešć) ili Riku. U tin slučajeviman bi poslali ženana berzobjav da čedu bit u Rijeci npr. sridu, četvertak i petak. To je ujedno bi i poziv ženi da i ona tamo dojde, da se vidu i da vazme ev. darove koje jon on nosi, ali i da ih, Bože moj, plati u naturi.

Tako je i kumandant Načinović posla ženi brzobjav da dojde.

U tin slučajeviman mornari, a često i kumandanti i oficjali, obišno nisu išli u otel, nego bi iznajmili jednu kamaru u gradu, obišno na rivi. Te su kamare bile jadne, bez komfora, osin kod udovice Okretić čiji je muž bi kapo od makinje. Ona je jemala lipi četverosobni stan koji je iznajmijvala i s tin iznajmijvanjen i penšijunon pok. muža spajala kraj s krajem. Iako je ti stan bi luksusan, Načinović ga je zva kapunjera.

Kad se sasta sa ženon, reka jon je da mu je već muka od one kapunjere čin na nju pomisli.

-Azašto mi, Nicolo'- govori mu Ketu (tako je on zva ženu, a ime jon je bilo Katarina) ne bi jedan put išli lipo u otel ka judi, da nas služu. Već smo deset godin u braku, a nikud nismo bili, ništa vidili, ti na brodu, a ja u kući, zašto ne bi mogli proslavit desetogodišnjicu braka u otelu, ti si ipak kumandant, moraš gledat i na svoj ugled!

I tako ga je ona smotala pa su išli u Bonaviju, tad najluksusniji otel u Rijeci. Čin su stupili u otel, udri in je u oči jedan veliki plakat kojim su reklamirali mađarsku cigansku mužiku u Kursalu u Opatiji.

-A Nicolo' che bello, moramo čut tu mužiku, te vijoline, te čardaše i vidit te Mađarice kako balaju. Rekla mi je Karmen Nikolić da je to ništo za vidit, moramo poč!

-Ali Ketu, to je malo nezgodno, moramo poč vaponon do Opatije, a vratit se s kočijon jer ti programi znaju dugo trajat, a nima u tako kasne ure vaponon za se vratit.

-Sve zlo za tin, jedan put za dest godin braka, valjda zaslužujemo vidit te mađarske cigane, vijoline i vidit balarine - ponovila mu je ona. Inšoma, Ketu ga je i sad smotala pa su išli.

Kursal u Opatiji je bila jedna velika vila s vrtlon, onda skalnadon s crvenin tapeton, garderobon, onda restoran s pozornicon.

Čin su došli do garderobe jedna mlada garederobjerka se nasmije prema Načinoviću i pozdravi ga:

Dobra večer kumandante!

Začudi se Ketu pa ga zapita:

- Ča tebe ovde poznaju?

- Mene, jesi l' ti šašava?

- Kako onda ova zna da si ti kumandant?

- Kako, kako, vidiš da san u monturi pa po tome vidi da san kumandant!

- Aaan.

Dadu kapote i idu u restoran, a odma in dolazi ususret direktur Kursala i govori:

- Dobra večer komandante Načinoviću!

- A kako sad ovi zna da se ti zoveš Načinović?

- Zna, zna- govori jon ispod glasa muž - poslin ću ti objasnit.

Kad su seli za stol govori jon da ga zna sa broda, jer često dolazi na brod kad san u Rijeci ili Trstu pa mu dan one boce likera, šampanje i vina koje nisu do kraja popivene onda on to proda na šanku i tako profitiramo oba. Malo ali dobro dojde.

Ketu progucua i ti špjegacijun. Nakon pet minuti evo i konobara pa govori:

- Šampanja ka i obišno, kumandante Načinoviću?

- Slušaj Nicolo', i ovi te kamarjer poznaje!

- Kako misliš da me poznaje?

- Jer zna da si ti kumandant Načinović, a kako to more znat ako te ne poznaje?

- Kako, kako, reka mu je šef da san ja kumandant Načinović i da pazi kad nas bude posluživa da sve bude u najbojem redu.

- Aaan! - rekla je Ketu. Ali mi se čini da je sad već ništa nanjuhala.

Otdad se jilo, pilo, šalilo, inšoma je sve išlo lišo sve dok ni poče variete i dok jedna mlada Mađarica, vrag je odni koji je skandal učinila, obučena u cer-vene visoke čizmicke s takiman, kratkon plisiranon kotulon, rikamanin korpeton i škufijon na glavi, ni počela pivat i balat.

Dok je balala i pivala, skine škufiju, stane je vertit poverh glave i govori:

-Ovo ćemo dat našemen Tomažu - i itne kapu teme Tomažu u krilo. Svi plešču, a mužika svira tuš.

Onda opet zapiva, cigani sviraju, onda skine korpet, zaverti ga iznad glave i govori:

- A ovo ćemo dat gospodinu baronu Babošu - i itne mu ga u krilo. Veliki aplauz, mužika tuš, žamor, smih ne fermaje,.....veseje uskoro dostiže verhunac, bliži se ponoć.

Opet svirka, ples.....

Onda Mađarica skine kotulu i ostane u kombinetu s merličima, a svi skoro poludili od dragosti! Sad zaverti povrh glave i kotulu pa govori:

-A ovu, a ovu... ćemo dat, ovu ćemo dat, ovu ćemo dat..... (grobna tišina) - i sad pita -kome ćemo ovu dat?

A posjetitejii, ka iz puške: - komandantu Načinoviću!

Njegova je žena ostala bez riči, ka da je je grom pogodi! Kad se malo pribrala opali mužu šamarčinu da je cila sala čula i pri svima mu govori:

- Prase lažljivo, kako te ni sram! - pokupi se i izajde, a muž za njon u stopu i govori:

- Ma Ketu, čekaj da ti špjegan.

Ona se opet okrene pa opet šamarčinu, uzme kapotin pa izleti na ulicu.

Kako je već bilo kasno, a vapura više, kako znamo, nima, kad je ugledala na cesti kočiju, uberzala je korak i ulizla sva urtana unutra, a odma za njon i on pa kad je stavi nogu da će unutra, ona mu opali još jendu šamarčinu i saspe mu prid kočijašen sve moguća uvrde koje su jon toga časa došle na jazik. Kočijaš se šokira, okrene se, malo boje pogleda pa kad je vidi Načinovića, govori mu:

-Komandante Načinoviću, vodili smo mi dok smo skupa navigali kurbetine na brod, ali ovako zle nikad!

Ča je bilo poslin, ne znan. Žaj mi je samo kumandanta. Vrag odni Mađaricu i šporki jon jazik, skandajvica jedna. Je li bilo dilo bacit poštenomen čoviku kurbanjsku kotulu u krilo, i to prid onoliko svita?! Ali da je mala bila jusko čejjade, ne bi se tin poslon ni bavila. Vrag je u nju uliza, ko zna koju je škodu napravila, a zašto? Neš ti ča je kumandant laga, oli će zato poč famija u pakal? Glavno je da je on famiji bi dobar muž i otac, a ča je malo žbanda, ni se ni za čudit. Oli je lako durat i tiščat u sebi municiju puste misece. Municija je za pucat, ne za u magazin!

Ivan Kuzmanić

KUMA TONE

Kuma Tone je bila još za moga ditiinjstva i mladosti starica koja se je, činilo mi se je, jedva tiščala na nogan. Mršava ka bakalar, pohulasta, sa ščapićen, činilo se da bi je malo žeščá bura oli jugo moglo otpuhat ili privernut.

Bila je u biti ka i sve druge žene njezinih godin i vrimenta u kojemu su živile. Radila je u kući, u vrtlu, vinogradu, odila za ovcan, kuvala, prala, ali nikd ni radila (jer ni ni mogla) težje posle ka recimo, nošenje fraške oli krcanje japna.

U svemen je donkle bila, manje više, ista ka i ostale miščánke osin u jedon stvari, njunkala je pa je tribalo dobro napet uši da bi se razumilo ča govori. Njunkala je zato jer jon je nos bi cili priplesnut, žgromunjan ka ono u boksača, ali puno više, jer je ti nos priterpi ili težju ozlidu ili operacijun pa je bi isfrižan ožiljciman, ali posve pravilniman, zato mislin da se je radilo o operacijunu. Kroz tako priplesnuti, žgromunjani nos ni mogla normalno disat, a i govor jon se poremeti jer se zrak koji prolazi kroz glasnice, ždrilo i nos tot miša i izaziva nerazgovijetniju fonaciju.

Jednoga se dana razbolila, i to ne ono lagašno priladila oli jemala koju uncu fibre, nego baš alogala u posteju.

U to vrime kad bi se čulo da je u selu nikor ozbilnije bi bolestan, cilo je selo suosičalo s tin bolesnikon, s to famijon, pa bi se više putih u posjetan izminilo po sela. Malo ko bi doša vidit bolesnika praznih ruk. Svak bi doni koju sitnicu, ko jaje, ko limn, naranču, ko lipu rič, i tako malo olakša muke bolesniku i famiji.

Tako je i kum Šimun Peculov iša vidit ča je to s kumon Tonon.

Kad je doša u dvor, namiri se baš na kuma Marina, muža jon, koji je bi, kako san ču vragometan, pa se š njin, izgleda, bidna kuma Tona ni nauživala.

Odma ga kum Šimun upita:

-Ča je, kako je kuma Tone?

-A projdite me se, kume Šimune, oboje živimo u strahu!

-E, nju je strah da će umrit, a mene da će ozdravit!

Jema ili, boje reć bilo je duha u našemen svitu! I kad je bilo najtežje, znali su se našalit, udrit brigu na veseje. Tako je i kum Marin učini i nasmija kuma Šimuna, a i mene puno godin poslin.

Ja san uviren da se kum Marin zbija šali, a ako ni, ugriza se je za jazik jer ga je kuma Tone, iako naoko krhka, jadna, jedva duhata, nadživila i to dosta godin. „Žuti žutuju, crveni putuju.“ Bog da pokoj dušan njihoviman.

Ivan Kuzmanić

M a l i M a t e

Sirotinjo i Bogu si teška, govori stara poslovice. Ako je tako (a čini mi se da je), onda je Mali Mate dobro savi kičmu. Vidi san, na žalost, dosta sirotinje i svakakoga jada, ali jasnije od Maloga Mate mislin da nisan. Ne znan je li može postojat veći siromah, jadnik, od njega. Ni bi samo puki siromah, gledano s materjalne strane, nego još i poremećenoga uma. Di će grom nego u kuću od ševara!

Ču san pričat, da ni uvik bi poremečen, ali nakon ča mu je jedna naša udovica, kojon se je tiva ženit, ni dala reta, to ni moga podnit pa mu je onda išlo je priko glave.

Kako je da je bi je jadnik kakih je malo. Ko zna jesu li ga Bog oli priroda tin poremećajen tili još težje kaznit oli mu olakšat siromaške muke. Jer kad čovik ni posve svistan svoga jada, onda ga morebit lagje podnosi.

Ne znan od čega je živi ni ča je jema. Znan da je prosi po kućan pa kad bi mu ko da komad kruva, bi je sritan ka dite kad dobije zogatulu. A danas se kruva na tone ita! Današnji siromasi (bez uvrیده) mi se činu, u usporedbi š njin ka bogataši! Bar in kruva i robe ne fali.

Koliko se sićan, uvik je nosi istu, cernu robu, a hodi je bos i zimi i liti! Koža na tabaniman i, naročito, na petan bila mu je debela bar 2 – 3 milimetra! Znan to po puklinan na petan. Vidi se je, počevši izvanka, najprin ti debeli rožnati sloj kože, onda bi ispd toga sloja počelo rumenilo, koje je prilazilo u «živo meso»! Ka ono kad se dinja pririže s jedne strane pa još malo pukne. Vidi se zelena kora pa svitlozelena potkora pa crveno „meso“. Mora da je jema vražje bolove, pogotovo kod kakvoga udarca.

Stopala su mu bila široka, mesnata, ka u „snježnoga čovika“.

Asketskoga, lipoga lica, šutljiv, nenametljiv, dilova mi je ozbiljno, strpjivo, čak dostojanstveno. Prosi je, tako mi se je ka ditetu činilo, drugačije od drugih prosjakov. Ni prosi na niki molećiv, plačjiv način, nego nikako ka dostojanstveno. Koliko se sićan, ni ponavja molbe, nego bi se kad ne bi dobi ništa, okrenu bez riči i iša svojim puten. Nikad nisan ču de se je na išta tuži, nikad ću da se je razboli, a u kakiman je uvjetiman živi, ne može se opisat. Ko zna je li se ikad naji i čega?! Koliko se puti na godinu opru?

Jednoga zimskoga jutru, čini mi se 1943. god., najden je mertav na putu između Studenca (gustirne, ne samoposluge) i današnje peškarije, boje reć današnjega kafića Mendula.

Pošto na njemu ni bilo nikake rane, govorilo se je da su ga sigurno Talijanci zatukli kad se kasno vraća doma. Oni su, doduše, tot tišćali stražu, ali in ga je bilo lagje ubit iz puške ako se ni ferma kad su mu to naredili, a on iša daje jer ih ni razumi. Sićan se da je leža na škini, glavon okrenut prema selu. To mi je zadnja slika Maloga Mate koju nikad ne ću zaboravit.

Ako je istina „da će prin deva proć kroz ušicu igle, nego bogataš doć u krajestvo nebesko“, onda je njega njegovo puko siromaštvo i patnja, po ton logici, već odavno tamo dovelo. Jema i ona druga: „Blago siromašniman duhon jer je njihovo krajestvo nebesko“. On je, dakle, sigurno tamo i moli se i za one koji su ga, more bit, prizirali, odbivali.

Nisan nikad ću da se je ko š njin naruga, nikad ga nikor ni „uvati u đir“, pasji dalmatinski običaj. Nisu ga ni mogli vatat „u đir“ jer nikad ni bi s judiman, uvik sam, samcat, sam sa svojin jadiman. Bog mu da pokoj, zasluži ga je ka malo ko.

DJEVOJAČKO DRUŠTVO SRCA ISUSOVA
Župe sv. Stjepana iz Grohota (1925.)

ČLANOVI KRIŽARSKJE ORGANIZACIJE IZ GROHOTA (1932.?)

Jozica Bepa Zlendrić (1898 - ?)
Prva predsjednica Djevojačkog društva Srca Isusova župe sv. Ivana
Krstitelja iz Gornjeg Sela.

Igor Šipić

EPICENTRIZAM LJUBAVI I VJERE
Dražen Radman, Pismo mome Marangunu, Naklada
Bošković, Split 2008.

Najčešće, ono što nas obilježi u djetinjstvu, a preživi u adolescenciji, u zreloj dobi nalazimo duboko u spremnicima naše podsvijesti. Tako se unutar opsega čovjekove duhovnosti i prostora s kojim je sjedinjen vječito ponavljaju i obnavljaju neke teme kao neiscrpna vrela stvaralačkog viđenja i nadahnuća. Stoga su i referentni stihovi, koje je autor odabrao i postavio na naslovnicu svoje knjige, epicentrizam iz kojeg sve polazi i širi se u pravilnim krugovima nepatvorenosti. Usto, i aktualni naslov namah sugerira još jednu retrospektivu, prisjećanje na *pobiglo vrime*, oca, možda i nona, onako *josipovski* brižnoga, prašnjavoga, pilotinom osutog za kakvim *marangunskim bankom* i sa *šplanjom* u ruci. Međutim, i nije baš tako. Veliko slovo M upućuje na nekog drugog „maranguna“, rijetko postavljenog u ulogu Krista, a da se od njega ne očekuje nešto posebno i po svemu drugačije. Otud svježina, zacijelo i nova tržišna vijest – pretencioznost koja nije tu zbog same sebe, već nakane pjesnika da stigne do same srži smisla kršćanske ideje. A do nje se danas može jedino humaniziranim, metaforičkim i „nepotrošenim“ Kristom, koji nije instrumentaliziran, koji pršti u morskim kapljicama, koji se uvlači u konobe i kamenice, koji krpi mriže, masti grožđe, koji dila i inkolaje, „misi“, kako slikovito reče autor.

U svojoj suštini taj Krist je snažan kritik, jak izboj, od i iz društvene stvarnosti. On je otvoren za razgovor, sklon dijalogu, zove k sebi, upliče se u sve naše životne situacije da bi nam put bio jasniji, ciljevi i odluke ispravniji, da bi nas uputio u tajne „drvodjeljstva“. Na tragu je Kristu hrvatskog pjesnika Nikole Šopa, modernog kršćanina koji ljudskošću prevladava dogme, radi na zbližavanju kršćanske zajednice. Prostim i jednostavnom dobrodušnošću on upućuje stihove Isusu bez bogobožnosti, toplom ljudskom neposrednošću, kao prisne poruke prijatelju koji mu je jednak, koji s njim dijeli i dobro i zlo. Kao i Šopov, i Radmanov Krist potpuni je čovjek, koji se odriče božanske moći da bi omekšao, oplemenio ljudska srca vlastitom poniznošću i dobrotom. Kao vrsni poznavatelj biblijskih tekstova, Radman ih prevodi na svoj pitki jezik iz kojeg se čitatelj u Bibliju vraća obogaćen za njegov prijedeni put i iskustvo pjevanja. Otud „Marangun“, otud i apologetika poetskih slika koje šire zjenice

i pune nam nosnice širinom mediteranskog osluhnuća. Pronicavost oka autora mnoga zbivanja vidljivoga svijeta sažima u senzaciju vlastitog doživljaja. U tom smislu pjesnik je uspostavio i dinamični dijalog s pjevanjem zavičaja. Lišen bilo kakvih ometala, slušajući i napipavajući bilo poetiziranog Krista, prenosi dio tog susreta na papir, na miroljubiv i neusiljen način uspjeva uhvatiti slojevitost životnog iskustva. Prepuštajući se stvaralačkoj slobodi on se okreće, osluškuje i vraća prirodi i ljudima, poklanjajući im čula, srce i osjećaje.

Marangun u naravi radi marljivo sve ono što je čovjeku nužno, korisno i estetski vrijedno; iz rasta drva uzima i oblikuje ono najbolje – snagu koju drvo crpi iz najudaljenijeg korijena. Vrsni pjesnik uvijek prepoznata način da iskaže ili nagovijesti te skrivene misaone naklonosti, u ovom primjeru, silne životne snage ljudi poniklih iz pitomog primorskog ambijenta i surovih uvjeta življenja, koji gotovo da komemoriraju svijet što nam pred očima u tišini polako nestaje. Zato i jest pošao od najmanje moguće točke – obične brokve – polazišta svega kristocentričnog. „I srića naša da si Ti umisto nas / tamo bi'... / da si sve boli i škovace naše / na leđima svojim podni...“, piše autor, mjereći tako život između dviju krajnjih točaka, ali metrom koji, a ma baš po ničemu, nije u našim rukama. Ta kardinalna točka otkrila mu je ne samo njegove vlastite slabosti, nego i negativnosti društva u kojem živimo. Vraćajući se svom ishodištu, bježeći od svega što je bilo, na tom putu otkrio je sebe sâmog u društvu sa samim sobom, otkrio je svoje slabosti i baš zbog njih doživio Pravdu (Obraćenje) kao božanstvo kojemu sve treba žrtvovati. On piše svoj obračun s vlastitom prošlošću i svime što ga okružuje. Obračun u širokoj trodimenzionalnosti i harmoničnosti prostora što mu omogućuje jasno viđenje i što je priprema za razgovor s Marangunom. Jer, „čovjek bez boga je prazna ljudska perspektiva, perspektiva ljudske sudbine u kozmosu bez čovječjeg mitskog lika o sebi. Stoga nas pjesnik uči biti boljim ljudima, uči nas strpljenju, toleranciji, traganjima za stvarnošću i jasnoćom slika koje se pružaju pred očima čovjekove duše i srca, kao preduvjetima raspoznavanja istinskog od lažnog, izvornog od idolatrijskog. Jedno podulje pismo, pisano među „starim i vridno oklesanim zidovima“, razvio je u 57 proznih priča, u razgovjetnom i vrlo dostupnom govoru, bez kićenja, podilaženja i prenemaganja. To njegovu poeziju bitno udaljava od pukog intimizma, čini je duhovno uzvišenom, jasnom i iskrenom, bliskom i izravnom, prijateljskom. Kao pjesnik tako je pronašao najbolji put do čovjeka i njegovog srca.

Ova knjiga nastala je hvatanjem glasova nutrine, a kroz njih i smisla života. Dražen je „lapiš“ uzeo da bi pokazao kako nikada nismo sami na ovom svi-

jetu, da postoji Ruka koja nas uvijek može dotaknuti, posebno onda kad nam je teško, kad smo dišperani, kad tonemo. Zato držim da ovaj libret, Draženov Zlatni libar, valja čitati i samo čitati, iz njega se učiti mora, prosvjeđivati nas mora, produhovljavati, vratiti na put star dvijetisuće godina. Baš zbog toga ne smije pripadati samo kakvoj zavičajnoj zbirci. Kako po dizajnerskoj i grafičkoj uređenosti, tako i po izvrsnosti autorske invencije, filozofičnosti i povijesnosti poruka, on je u svakom pogledu novost. Pa neka to bude Biblija za jednu malu Maslinicu, pa neka svaka Maslinica ima svoju Bibliju, svijet će već izgledati ljepše, a čovjek će više čovjekom biti.

Da bi stigao do istinske pobožnosti, autor replicira i drži pod stalnom tenzijom našu grješnu prirodu, prepričava je čovjekom njegovog podneblja bogatstvom dijalektalnog jezika koji sam po sebi već stvara okvir za jedan doista arhaični ugođaj. Pritom uzima ono najsuptilnije iz naravi čovjeka i prirode da bi pojasnio procese, a onda sve to ponovo vratio svom ishodištu, samom Bogu („Čali“), u kojeg neizmjereno ulaže pa prisiljava na to i samog čitatelja. Teško je izbjeći Draženovoj ruci koja, s odmicanjem radnje, postaje sve dulja i sve jasnija sa svakom stranicom, svakim stihom, slovom, nudi se i privlači k sebi, uvlači se u unutrašnji svijet, prostor gdje, kažu, prebiva duša. Sve knjige takve profilacije dobrodošle su danas kad postajemo sve osjetljiviji na učinke globalizacijskih promjena. Ni sva hrvatska iskustva demokratskog razdoblja nisu nas uvjerila u ispravnost puta. Nacionalna svijest hrvatskog bića zlouporabljena je, gospodarski fundus zemlje bezočno je uništen, rasprodana je imovina, pauperizacija je na samom vrhuncu, osiromašenje duhom nadraslo je prirodni dar čovjeka za vjerom. Sve je to razlog da još naglašenijom postaje uloga Maranguna koju mu je namijenio autor, ali i njega samog – pastora, koji se silno trudi upozoriti na ljudsku malenost, ne više šimićevsku paradigmu, nego osobnu, s imenom i prezimenom.

Ako to prihvatimo kao realnost spram kozmičkih reperkusija, autor nudi jednostavno rješenje: iako smo svi jednaki pred središtem, kojeg je obilježio glavom ruzinave brokve, nismo svi jednako od njega udaljeni. To je najdramatičniji zaključak ove knjige. Zapanjujuća su mjerila ljudske neumjesnosti i neumjerenosti, gojaznosti i lakomosti, sve samih stranputica. Netko nas mora na njih upozoravati. Pismo mome Marangunu je vještina govorenja, jedna neumorna svježina gotovo identična masliničkom maestralu, spasonosnom vjetru sred ljetnih vrućina. Ako znamo da je Dražen „dite škoja“, na kojem se uvijek rađalo i umiralo, a živjelo se negdje drugdje, i ne čudi da se onda

tijek radnje, koja započinje s njegovim djetinjstvom u Maslinici, i jednim dišperanim danom, nastavlja prolaskom kroz sva životna razdoblja u kojima očituje iskušenja dobra i zla i, suvremeno, svakodnevnih navika i zabluda. Upravo tako rađala se ova knjiga, kako svojom tekstualnom sinkronijom, tako i s pomnjom biranim i posloženim temama i naslovima.

S književnog motrišta ona je svjedočenje zanimljivoj tehnici naracije u kojoj duhovnost biva izvorištem, a mentalitet ishodištem jednog posebnog odnosa između čovjeka u vjeri i vjere u čovjeka. Kao što je i sam zapisao u autobiografskoj bilješci, doista stoji njegova kvalifikacija: „Pismo mome Marangunu je djelo kroz koje autor na autentičan, slikovit i iskren način izražava ljubav prema kraju u kojem je poniknuo, prema ljudima kojima je okružen, a posebno prema Onome koji je dotaknuo i prožeo njegovo srce.“ Stoga, uz sve pohvale autoru, ne smije se propustiti naglasiti da rad na ovoj knjizi uveliko prinosi ekumenskoj kulturi od koje uvijek treba uzimati ono najbolje što Krist može dati čovjeku: Ljubav!

Gordana Burica

GALEBE MOJ

Kroz toplu maslinišku noć, nakon zvukova predivne *Monie P. Holma*, začuo se je nježan i pomalo promukao glas hotelskog pjevača: I našim galebovima želimo laku noć! Na plesnom podiju, u polumraku subotnje večeri, započelo je nježno odvajanje zagrljenih parova. Nekoliko zgodnih muškaraca, držeći za ruke svoje dragane, napuštali su terasu. Bili su to šoltanski galebovi, umorni i sretni što su odradili svoj tjedni program. Još samo ova, slatka i naporna noć pa dolazi nova smjena.

Sve su moje ljubavi finile u jesen, s prvim kapima kiše... kaže pjesma. Do jeseni je trebalo odraditi još puno toga, proživjeti sve što ti život pruža. Doduše, naporno je bilo sve te aktivnosti ukomponirati u normalan život. Uz poljske i građevinske poslove koje su ti galebovi usporedno obavljali, puno force je trebalo još i za strankinje.

Njihova galebarenja nekada su započinjala tu u Maslinici, na plaži ili u hotelu, a nekada se profesionalno odlazilo na aerodrom po sljedeću grupu.

Hotelski zaposlenici bi ih obavijestili o dobnoj strukturi i bračnom statusu djevojaka koje su dolazile. S prvim vaporom, zalizane frizure, odjeveni u uske rebatinke i pripijene majice, na aerodromu bi glumili kako i oni putuju upravo u Maslinicu. Ukrcavali bi se s njima u Pobjednika ili u neki drugi turistički trabakul i doplovili u čarobnu uvalu sa sedam otoka. Djevojkama prtljaga nije bila teška jer bi se tu slučajno našlo par zgodnih, mišićavih mladića. Kada bi se onako umorne i izgubljene iskrcale na maloj masliniškoj rivi, i odatle bi im zlatni dečki do hotela ponijeli prtljagu. Ošamućene ugodnim društvom i ljepotom iz bajke koju su vidale samo na razglednicama presretne bi čekale večer i blaženu noć.

Za to vrijeme naši bi junaci jurili na motorićima doma, zaliti vrtal, iskrcati koji kamion građevinskog materijala i večerati dobro i bogato jer treba snage za sljedeću noć.

Dobro bi im došlo i popiti koje sirovo jaje, to daje „kripost“, a i osnažuje glasnice jer radi ugođaja će trebati pjevati i svirati.

Uzalud su im brižne matere govorile da ne «gredu» na strankinje, da će se „infetat“ i da će ih one „iščičat“. Izazov je bio jači. Uz te djevojke sa zapada, onako depilirane i mirisave, koje su davno apsolvirale kontracepciju, oni su se osjećali kao kraljevi. Ne kao kraljevi ulice, nego kao kraljevi ljeta, ljepote, ljubavi. Sve te djevojke bile su toliko različite od naših cura, koje su grčevito držale stisnuta koljena i čiji te brat ili rođak uvijek našao „izbubetat“. S njima

im je dolazio ne samo miris žene, nego i miris svijeta, nešto što bi im moglo jednog dana pomoći da ostave brdoviti Balkan, ono „strganje“ vinograda, rad na uljari i beskonačno sterilne šoltanske noći.

Nakon završene hotelske večere oni bi nonšalantno ušetali u hotelski restoran i ako već na putu do Šolte nisu odabrali novu draganu, stali bi malo sa strane i odabrali plijen.

„Ja ću onu plavu, duge kose!“ „Dobro, meni može bilo koja, ča je grubja meni je draža, tako će više poludit za menom!“ Počele bi se bacati „očade“, značajni pogledi, a ponekad bi se i piće platilo. Nakon toga slijedio je odlazak do mula, gitara i pjesma. Djevojke bi se sve više približavale, a ona koja je bila najbliža sviraču, najčešće bi bila i najljepša. Maslinčani bi bili ljubomorni, ali tko im je kriv što su bili „smotani“ i da su im momci iz drugih sela „s peruna“ odnijeli ulov.

Kada bi se „cvrčak“ umorio svirajući i pjevajući, došlo bi vrijeme da se naplati sav trud. Gitara se je ostavljala u hotelu ili bi se sakrila u „bušak“ a njihove vješte ruke nastavljale bi dugo u noć svirati na drugim „instrumentima“. Djevojke, omamljene mirisom mora i mirisom znoja svojih junaka te mjesečinom koju će uskoro zamijeniti jutarnje rumenilo, bile su spremne na sve. Ukoliko nisu bile same u sobi, šetnica prema Šešuli bila je njihova, a svaka škrapa na tom potezu, kad bi pričati znala, ispričala bi puno nježnosti i obećanja, zakletvi i odanosti na svim jezicima, kod nekih bolje izgovorenih, a kod nekih tek tako udrobljenih. Iako naše galebove nije „umelo“ previsoka naobrazba oni su ispekli svoj zanat do savršenstva.

Bezbroj tih cura bile su im prolazna avantura, iako su, odvajajući se na splitskom aerodromu, kroz suzama okupano pregradno staklo prije polijetanja, sve mislile da će se ponovno vratiti jer su na Šolti srele ljubav svog života. One koje su se vratile u zimu, imale su šanse da postanu nešto više.

Zgranuti roditelji se nisu mogli pomiriti s tim kamo im djeca srljaju, ali oni su već bili stvorili svoju buduću viziju. Umorni od galebarenja, poneki i bez završene škole, htjeli su što prije otići na Zapad, a zaljubljene strankinje bile su idealna odskočna daska.

Ponekad su i bez znanja roditelja odlazili negdje daleko i započinjali život drugačiji od mukotrpnog druženja s motikom i tovarom.

Kad su godine prošle i kad su s njima počela doma dolaziti djeca koja baš i ne znaju hrvatski, u svojim šetnjama prema Šešuli, sjetno gledajući svaku škrapu, znaju se prisjetiti: „Ovde sam gleda Velikog medvida sa Helgom, onamo sam sluša more sa Rozmari, tamo me je plačuć, za ruke držala jedna...“

A more između Stipanske i Saskinje, između Radule i Balkuna, štiti, štiti, štiti i nikad ne će ispričati o tome koliko su galebovi pridonijeli razvoju našeg turizma i dobrobiti Lijepa Naše.

POEZIJA

Davor Blagaić

TUĐINA

Ostavi je kuću svoju,
staru mater nasrid praga.
ostavi je prijateje,
gorke suze lila draga.

Bilin brodon je otplovi
prika mora, oceana,
u daleku zemju niku,
zemju punu obećanja.

Teški lavur ga je vodi
kroz pustinje i bespuća,
na pamet mu dolazili
rodni škoj i stara kuća.

Kad bi srce zaplakalo
od tuge za rodnim krajem,
sam bi sebi prigovara:
ča sam iša, sad se kajen.

Svaki dan dan mu bi je teži,
i kad radi i kad leži,
a tega je dana svati,
došlo vrime da se vrati.

JAPJENICA

Staru jamu očistili,
peline su pogulili
i od bile stine prage
za vrata jon ugradili.

Mašklinima i polugan
kavali su tvrde stine
i na čviran u dvojicu
nosili do japjenice.

Više dan su je gradili,
na kline su je svoltali.
Kad je bilo sve gotovo,
na vrh križ su pripetali.

Bistrankan su frašku tukli,
u brimena svu složili
žene su je cileg dana
na glavan prinosile.

Vrimena su bila lipa,
dobro su je popalili,
vrata su jon zatvorili
i zemjon je podušili.

Ispeklo se dobro japno
i sveg su ga rasprodali,
na puntižel u kašetan
u trabakul ukrkali.

ŠOLTA

Šolto moja, suncen obasjana,
morskon pinon cila umivena,
Šolto moja, pribili biseru,
mirna luka za sva si vrimena.

Za mene si, i uvik ćeš biti,
mati moja, ča mi život dade,
uvik ću se ja vraćati tebi,
pun ljubavi i pun svake nade.

Volin, Šolto, svaku stinu tvoju,
volin vonje kaduje i bora,
volin, Šolto, oseku i plimu
tvoga modreg i pričistog mora.

POJE

S balature gledan poje,
smistilo se ispod Straže,
da u njemu vidin jude,
bilo bi mi puno draže.

Usahle su stare loze,
rastegli se divji pruti,
po poju je teško proći,
zaresli su stari puti.

Propala je sva intrada,
niko ne gre na žurnatu,
ne će niko i ne želi
pomoć tražit u kuratu.

Nima više rogacijuni,
blagoslova ognja, vode,
nima više dičje vike,
ne čuje se bat motike.

MENDULA

Mendula stara u poju stoji,
u srcu kupine, trnja i drače.
Nadigla se kora, raspukle grane,
jadna je, samo ča ne plače.
Mendula stara u poju stoji,
gleda okolo i sve se čudi,
Bože moj dragi, ča se 'vo zbilu,
di su nestali svi oni judi.

Nemoj se čudit, mendulo stara,
svit je pomra, a dice nima.
Svršilo lito, prolazi jesen,
eto, još malo i doć će zima.

Mendula stara u poju stoji,
prkosi kiši, buri i jugu.
Proliće čeka da se probudi,
mirisnin cviton da rastira tugu.

STARI DVOR I KUĆA

Raškajali su se krovi,
izgnjjjale stare škure.
Ostali su prazni dvori,
popucale balature.

Provisla se iskrivila,
bronzini su se probili.
Sa komoštar saje pale,
komini se ugasili.

Nima laštre na teleru
i britvele su otpale,
a otkjučat kjučanicu
ne moreš bez romandele.

U konobi isto tuga,
rašušena kaca puca,
lavaduri fali duga,
a bačva je bez obruča.

Paučina na sve strane,
ne ćuti se vonj pršuta.
Samo vonji od tufine,
nima više oneg gušta.

LEUT

Na malemu žalu od mandrača
di obluci rasuti ležu,
nakrivi se jedan stari leut,
još ga samo dva konopa vežu.

Koliko je on učini mija,
ne more ih niko izbrojit,
da je bilo u ribara force,
još i danas moga bi zaplovit.

A ovako, otpala pitura,
popucale korbe i madiri,
oguljena kolomba nestaje,
kroz buže mu zraka sunca viri.

Ne more ga ni kalafat spasit
i sve more ne more ga stanjat,
moreš samo gledat i zaplakat
kako će se brzo cili raspast.

ZAŠTO I DOSTA

Kad kadina zaštropoči
dok u more sidro biži
suze slane punu oči,
zašto, Bože, ovi križi?

Zašto krov sa sedan kora,
zašto mu je kora tvrda?
Zašto sunce rano mora
na počinak iza brda.

Zašto ne će san na oči,
zašto su mi duge noći?
Vajaju me morski vali,
je li za tin iko žali?

Dosta mi je sinjeg mora,
dosta kruva tvrdih kora,
dosta mi je morskih žala,
uzburkanih dugih vala!

Oću sada doma poći,
jubit dragu svake noći.
Lovit ribu na udicu,
uživat uz svoju dicu!

NARANČASTA SOBA

Biseri osušenih suza vise na lusteru
Narančaste sobe.
Dodiri, pokreti ruku i tijela ostaju zauvijek
U zraku narančaste sobe.
Radosti, utjehe i tuge lebde u kutovima
Narančaste sobe.
Sve što si donosio, danas prebojih,
Nema više narančaste sobe.

OTOČKA

Kad je Šćiko iša u Argentinu,
Kate Lagana ostala je u suzan
Ni sluteć da će se opet vidit
Za četrdeset godin.
Ostavi je pupojak, a naša staricu.
Ni se tomu nada, ni je takvu ti.
Vrime i muška narav učinile su svoje.
Zalud mu je u svojoj virnosti i ljubavi
Napisala pismu i s njon ga dočekala.
Njemu je tribala mlaja.
A njezino srce se raspuklo
I komad po komad nestajalo.
Slidićih pola vika rađali su se niki novi Šćikoti,
Ali njiove jubjene
Nakon napisaneg samo jednog pisma
Zaboravile bi ga zauvik.
Srce in se ni raspuklo,
Postalo je mlađe i jače
Za život.

SLIKA U OKER NIJANSI

Na zidu slika,
Prevladava oker.
Kao i naši životi,
Satkana je od bezbroj nijansi.
Nijansa izlazećeg sunca,
Mirnoća naših uspjelih života,
Nijansa zalazećeg sunca,
Nemiri, bitke i tuge,
I sadašnje kretanje silaznom putanjom.
A večeri žmire pokušajima pronalaženja
Noćnog spokoja.
Zato je na zidu slika u oker nijansi,
Ne bi li nam vratila
Nekoć izgubljeni mir.

PISMA

Ako jednog dana u nekoj kutiji od cipela
Nađete moja pisma i upitate – kome?
Vjetrovi okruga Šolta zašumit će – nama.
Vjetrovima koji su te donijeli i odnijeli
Levantari kad si bio bez kaputa
I maestralu koji nam je zajedno osvježio dušu.

Jasmina Mužinić rođena je te živi i radi u Zagrebu. Suautorica je dvaju prirodoslovnih članaka objavljenih u *Baščini*. Po struci ornitologinja (ornitologija = znanost o pticama), tijekom 2008. i 2009. provodila je istraživanja ptica na Šolti. Ipak, njezina veza sa Šoltom seže puno prije, u njezino djetinjstvo kada je po prvi put kao petogodišnja djevojčica zaplivala u moru u Stomorskoj. Otdada su njezini školski praznici za dugi niz godina bili ljetni susreti sa šoltanskim morem i stomorčanskom djecom. U to je vrijeme Savez slijepih Hrvatske, čiji je dugogodišnji tajnik bio njezin otac dr. Branko Adamčić, imao u Stomorskoj svoje odmaralište. Tako je šoltansko more i druženje s vršnjacima Stomorčanima, s kojima se veza nastavljala i učvršćivala dopisivanjem tijekom cijele godine, usadilo klicu dalmatinskog podneblja iz koje nikne i pokoja pjesma.

Čudni su puti pjesnički, nekom drugom rukom vođeni. A Šolta je Jasmini pripremila put očekujući njezin povratak, bilo to sa pticama ili pjesmama. Stoga ovdje predstavljamo Jasminu Mužinić njezinim pjesničkim izričajem.

ŽIVOTOPIS

Pisala je pjesme,
odgajala sina,
tražila istinu
do Božjih visina.
Skupljala je panjeve
i naljepnice vina,
nazdravljala svima
k'o da su znanci,
naljubila
bez uzanci.

Nekomu naudila?

Mirisala,
Plesala,
na nepravdu je ludjela.

Lovila valove,
mrvila planine,
nosila kamenje-
tebi za sjećanje.

I znamenje.

Kap bez dlana

Na pučini sam barkica,
u oluji orahova ljuskica.

Bez dlana, a kapljica.

Kuća od juga

Nad dubinom ponora
na klisuri gnijezdo sokola.

Kuća iznad mora
za dušu u izgonu
k'o srce u procijepu.
S jedne strane stijena,
s druge more, val i pjena.

Kuća od juga:
snovi i tuga.

Bočata ljubav

Ni slano
Ni slatko
Bočata ljubav.

Ni rijeci na ušću,
Dok je more grli
Nije lako.

Oštarija Viđakova

Oštarija Viđakova,
Onkraj vremena,
Zidova od splitskih uspomena,
Konoba od zanata,
Žutuja od zlata.

Viđakova oštarija
od nove rive moćnija,
Tu se čuva dalmatinska tradicija
Iz drvenih bačava
Uz miris delicija.
Vino kuće:
Domaće, domaće!

Viđakova oštarija
Iz doba tisućljetnih tamarisa,
Od Bačvica starija
I gradine vrh stijene Klisa,
Postojana
k'o od uja kamenica,
U gradu Splitu podno Marjana.

Oštarija Viđakova
Podne nagoviješća
Tihim zvonom pošada i pijata:
Dobro došli!
Na biloj tavaji gvantijera finota,
Sve po naški.

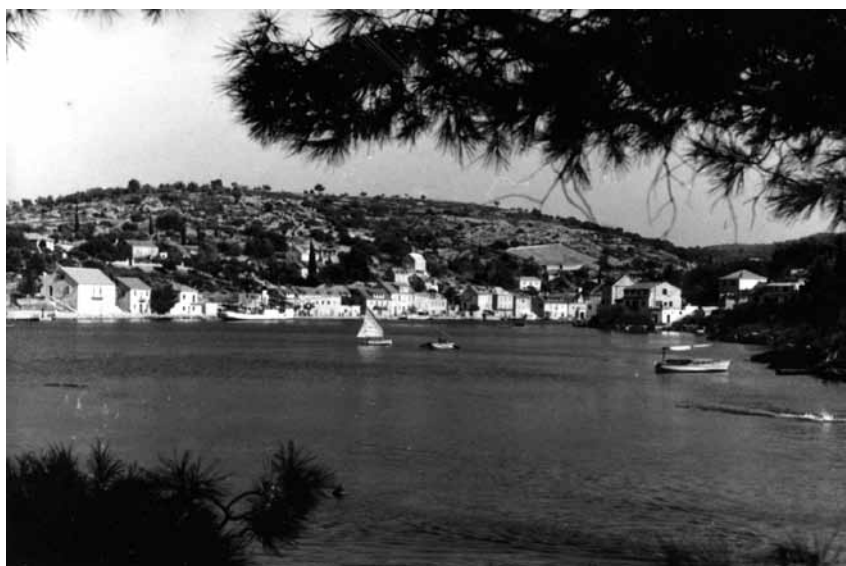
Deda, sâm

Kad je deda ostao bez žene,
Ostade bez kozjeg mlijeka
I pogače koju žari peka.
Mačak jednooki zauvijek odluta
Vučjak otrovan ne vrati se s puta.
U dvorištu nema psa i lisica shvati:
Utihnuo pijetao, nema više zore, koliko je sati?
Tišina dedu peče,
A vrijeme se vuče.
Nar o prozorsko staklo
Od vjetra tuče
Kao samoća kad kuca na vrata
Da na toplo uđe.
Na sjećanju da se grije, nabuja i jača,
Da mu slomi prste u molitvi
od stiskanja i plača
I spusti na koljena gola
Da ga pogne od straha i bola.
U djetinjstvo i mladost da ga stalno vraća,
Da ga živog do groba uči,
Staračke mu dane životom muči.

STARI LETRATI STOMORSKE
(arhiv Jadranke Novaković)

O MASKERU ANTONU CECIĆU

Ostavštinu Antona Cencića, maske, vlasulje, gipsane modele, kalupe, skice, fotografije i nešto knjižne građe Općina Šolta je prije godinu dana premjestila u svoje prostorije. Dobro da je to napravila jer se je bar nešto spasilo iz Antonove spomen kuće u kojoj su harali miševi i carevala vlaga. Skice, nešto fotografija i knjižna građa pohranjeni su u knjižnici Marko Marulić – ogranak Grohote. Vjerojatno će jednog dana postati dijelom zavičajne zbirke pri knjižnici. To bi administrativno trebalo riješiti. Ante Cencić je bio priznati masker u *Slovenskom narodnom gledališću* u Ljubljani, jednako kao i njegov brat Felicijo u zagrebačkom HNK-u. Zanimalo me je sjećaju li se Slovenci još svog maskera. Obratio sam se Gabrijeli Grosar Zupan, gošći koja već niz godina zajedno sa suprugom Slavkom ljetuje na Šolti, sa zamolbom da nađe bar jednog Antonovog kazališnog suvremenika koji bi o njemu nešto napisao. Dobio sam zapis o Antonu koji je napisao Polde Bibič. Bibič, glumac *Slovenskog narodnog gledališća – Drame*, živući je kralj među slovenskim glumcima, parlamentarac, profesor na Akademiji za glumu u Ljubljani, glumac s mnoštvom odigranih uloga. S najvišim priznanjima nagrađivan je u Sloveniji i ostalim republikama bivše države. Napisao je dosta knjiga, još piše, a evo i što je gospodin Polde Bibič napisao o našem Antonu.

GOSPON ANTE

O ljudima iz kazališta nije se pisalo mnogo. Kada sam počeo pisati o vlasuljaru i maskeru Anti Ceciću, za kojeg smo govorili da je maskota Ljubljanske drame, nekad jednog od većih kazališta bivše države, naišao sam na problem. O njemu sam dobio vrlo malo podataka. Osobni podatci nekadašnjih radnika su razbacani po podrumima. *Sic tranzit gloria mundi* zbog nedostatka prostora. Teško sam doznao gdje je rođen. U jednom članku što sam ga imao tog podatka nije bilo. Moguće da ga sam nije htio oglašavati na velika zvona, dok je neki dio svog dalmatinskog mentaliteta ipak zadržao. Kao pjesma mediteranskog govora, u govoru su mu se nizale dalmatinske riječi u izvornom mu dijalektu ili je, pak, moguće da ih je sam izmišljao. Rekao bi, na primjer, da se brada "prikeli", nikad slovenskim jezikom -,prilepi". Nije se mogao naviknuti izgovarati „gospod“. Uvijek bi po dalmatinski rekao „gospod“. „Gospod Sotlar!“ „Gospod Sever!“ Nama tada mladim glumcima obraćao se je sa „gospod“. „Gospod Raner!“ I mi smo njemu govorili „gospod Ante“ ili, ako smo bili dobro raspoloženi „šjor Ante“, jer je bio Dalmatinac, tako poseban među „poštirkanim“ Kranjcima. Pravi podatci o njemu su ugodne uspomene na njega.

Rođen je na otoku Šolti. Najbliži mu je bio Split u kojem je započeo izučavati brijački zanat. Tu je najprije maskirao sebe i školske drugove koji su uprizorili neku povijesnu priču. Tako je sam pričao. Nemirna otočka krv tjerala ga je naprijed, najprije u Split, pa Sarajevo, pa Zagreb i Karlovac. Kazalište ga je neodoljivo privlačilo, moguće zbog prve predstave. Uz pomoć brata Felicija, koji je već tada bio poznati masker u HNK-u u Zagrebu, zaposlio se je u Ljubljanskom kazalištu. U Ljubljani je došao 1931. godine. Nemirni Dalmatinac iz sunčane Šolte skrasio se je u maglovitoj Ljubljani. Mišljenja sam da ga je ovdje zadržalo kazalište pa se je i istinski posvetio kazališnom maskiranju. U tajne kazališne maske uveo ga je poznati Emil Navinšek koji je u Trubarjevoj ulici imao poznati Šempeterski frizerski salon. Taj salon radi i dan-danas. Navinšek je bio utemeljitelj i rukovoditelj maskerstva u Ljubljanskom kazalištu, u Operi i Drami. Pisac je prve knjige o maskiranju na slovenskom jeziku.

Godine 1939. Ante Cecić je je osnovao vlasuljarsku radionicu u Drami. Do tada su obje radionice djelovale samostalno. Mogli bi smo reći da je prvi korak k ujedinjenju Opere i Drame učinio gospodin Ante. Tu je majstor Ante pripremao maske poznatih glumaca. Maskerska radionica bila je puna drvenih glava, kalupa za vlasulje na kojima su pisala imena veličanstvenih glumaca,

Levar, Skrbinšek, Lesar... U posebnim prilikama izvadio bi vlasulju i gorio bi: „To je nosio Levar kao Glembaj.“ Manje poznate vlasulje prekrajao je za naše glave. Kad bismo nastupali u pozadini pozornice kao neopazivi statisti, naše glave krasile su vlasulje koje su nekad nosili Skrbinšek, Cesar, Gregorin ili čak Lipah.

Ante Cecić je bio vrlo ekonomičan. Ljubljansko kazalište, prilično siromašno kao i sva druga kazališta, našeg Dalmatinca, koji je bio srdačan i nerasipan, ne bi bilo promijenilo ni za najškrtijeg Gorenjca. S proračunom njegove maskerske radionice kazališno računovodstvo nije imalo problema. Umjesto kistova za sjenjenje očiju i crtanja nabora koristio je prikladne materijale koje ne bi kupovao. Ni poznatih jastučića za pudranje nije bilo u njegovoj radionici. Za pudranje je koristio zečje šapice. Kad bi netko oderaо zaklanog zeca Ante bi odrezao šape i ostavio ih da se osuše. Takvih šapa bi se nakupilo dosta. Osušeni dlakavi donji dijelovi su bili dovoljno mekani i prikladni za pudranje.

Maks Furijan je u svojoj knjizi o maskiranju napisao da se pri pudranju upotrebljavaju ili „kvasto“ ili zečje šape. Nikad ne ćemo do kraja otkriti što je sve majstor Ante koristio u svojoj „alkemijskoj“ radionici, sobici koju je imao pored maskirnice. Brižno ju je zaključavao kako bi onemogućio pristup bilo kome. Tako je ljubomorno čuvao svoje tajne. Godine 1947. je patentirao jedan svoj pronalazak. Nama glumcima najveći problem je stvaralo njegovo domaće ljepilo za lijepljenje brada i vlasulja, takozvani mastiks. Dugo vremena nakon rata nije bilo moguće kupiti kazališnu kozmetiku pa smo bili ovisni o Antinu mastiksu. Leinchnerjev je bio nježnozlatne boje, Antin crn, katranast. Ljepilo je dobro lijepilo; što Ante „prikeli“, do smrti ne popušta. Bojao se da na pozornici usred dijaloga ne izgubimo bradu ili vlasulju, bila bi to velika sramota. Poslije predstave smo morali dobro namakati izlijepljena mjesta i trljati ih benzinom kako bi sa sebe skinuli bradu ili vlasulju. Pri pranju lica vodom ostatci mastiksa pretvarali su se u crnu masu koja je teško nestajala s lica.

Kad bi sudjelovali na filmu ili na televiziji, nismo imali ovakav problem jer su nas mazali uvoznim ljepilom. Ako smo se mrštili Ante bi na za uzor spominjao kako su mu govorili stari glumci: „Ante, ne šparaj, fest prikeli.“ Milan Skrbinšek je bio Cecićeveim mastiksom tako oduševljen da ga je čak i pio.

Jedan doživljaj koji sam doživio, a vezan je za Antino djelo, mislim da spada u zanimljivu anegdotu, zato ću je pokušati opisati.

Pedesetih godina XX stoljeća igrali smo modernu englesku predstavu koju je napisala djevojka koja nije bila književnica, ali je s napisanim djelom nevjerojatno uspjela. To je bila istinita priča o prostitutki, njenom ljubavniku i njenoj mololjetnoj kćeri koja je tražila utjehu s mornarom crncem. Glumio sam tog

crnca. U jednoj sceni trebalo se je ljubiti. Kazališne predstave do tada su bile bez neposrednih dodira lica i usana. Takve situacije su se „markirale“ to jest samo naglašivale. Između usana glumca i glumice moralo je biti uvijek najmanje centimetar slobodnog prostora. Maske napravljene masnom šminikom nisu dopuštale bliže kontakte, pogotovo ne s maskom zamorca kako je opisano u Novinšekovoj knjizi *Lijepa maska*, koja se je upotrebljavala samo za Otela. U svijetu su se tada upotrebljavale vodene šminke koje nisu bile tako osjetljive i koje su dopuštale uvjerljiviji poljubac. U Trstu bi šminku tada bili lako kupili, ali majstoru Anti srce nije dalo teretiti kazališnu blagajnu. Puno se je brinuo u vezi moje maske, a onda sav uzbuđen posjeo me je na stol te mi namazao klasičnu otelovsku masku. Poslije je posegnuo za svojim otkrićem. Lak za kosu još uvijek je bio novost, ali je majstor Ante nabavio dozu te dragocjenosti. Čim je završio otelovsku masku, posprejao me je lakom po obrazima. Lak se je stvrdnuo, obrazi su mi postali tvrdi da sam jedva govorio. U hodniku me je netko pitao zašto sam tako sjajan (tada još nije bilo mat lakova). Spopao me je smijeh, osjetio sam kako je lak popucao. Bio sam kao kuća kojoj je ispucala žbuka. S ispucanim obrazima išao sam na pozornicu. Bila je generalka. Vruće. Pritisnuo sam obraz na znojni obraz partnerice. Kad sam se odmaknuo opazio sam na nosu Miške Novakove dio svoje otelovske maske. Na mom licu bila je bijela fleka. Bio je to prvi poraz Ante Cevića otkad je započeo svoj kazališni tempo.

Novi kazališni trendovi ukinuli su masku iz drame. Glumci su se sve manje maskirali. Debele namaze kojekakvih tonova zamijenili su prirodnim izrazom lica usklađujući ga s određenim potrebama. Gospodin Ante je još uvijek čekao rijetke trenutke kad je uloga zahtijevala šminku. Ostalo je nešto od tog vremena kad je Ante prvi put oblikovao maske na premijeri drame *Događaj u gradu Goga*, maske glumaca na napravljenim fotografijama sličice na ekspresionističke portrete Roaultove. Prisjetimo se fotografije Milana Skrbinška, debele crne pruge po licu, okrugla bijela „ploskev“ oko očiju. Mora nam biti jasno da se takve maske više nisu podudarale s kazališnim rasvjetom. Gospodin Ante, vezan srcem i strukom za kazalište, teško se je tomu prilagodio. Nije bio sklon promjenama i zato je bio „kažnjen“.

Njegova maskerska radionica uvijek je izrađivala masku po nekad poštovanim pravilima, Otelo, Falstaf, Mefisto, Zlodej. Maskerski radovi majstora Cevića nekad su se radili po predlošcima naslikanim u knjizi Emila Novinška ili Bojana Pečka. Sada su zavrijedili posebnu pozornost. Majstor Ante je u svojem bijelom mantilu bespomoćno promatrao te promjene. Sigurno s gorčinom u srcu. Bio je vrlo vrijedan. Bijeli frizerski ručnik doslovno je plesao

u njegovoj ruci. Više od četrdeset godina bio je masker u kazalištu. S posla nije izostao ni jednog dana. Bolovanje mu je bilo strano. Previše je bio predan poslu da bi si priuštio bolovanje. Kad je bila potreba za tim, liječio bi se po svoju dalmatinsku limunovom korom. Natašte bi pojeo limun, sljedeći dan dva, pa je tako svakog dana jeo limun više do broja dvadesetri. Limune bi nastavio jesti tako da bi smanjivao dnevno jedan limun do broja jedan. Zbog tih kura bio je zdrav. Svojim iskustvom pomagao je poznatim glumcima tumačiti likove, koji su zauvijek zapisani u kazališnoj povijesti. Posljednjih godina života bio je živi spomenik vremena koje je prošlo, sve dok nije zauvijek otišao.

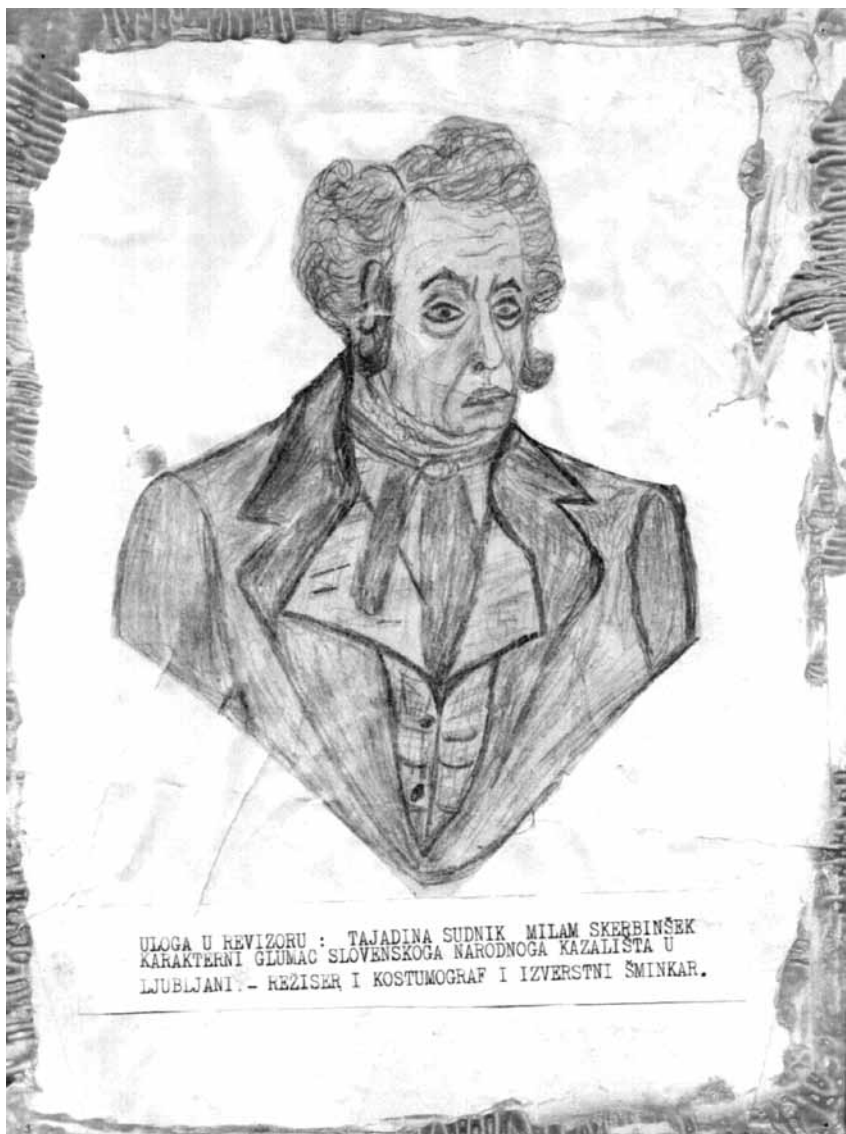
Na rodnom otoku za života je napravio grobnicu, ali kako je umro upravo kad se je raspadala Jugoslavija, zbog ratnih zbivanja njegove posmrtno ostatke nije bilo moguće dovesti na Šoltu. Ostao je u maglovitoj Kranjskoj, na Žalah (Ljubljansko groblje).

Sa slovenskog jezika preveo
Dinko Sule

William Shakespeare
"KRALJ LEAR" (Kralj Lear II)
Premiera 4. 11. 1949 u ljubljanskem
narodnom (Gled.) KAZALIŠTU
Drama. REŽISER P. Gavella

GLUMAC - IVAN LEVAR
PERVAK - DRAMSKEGA -
- KAZALIŠTA - u ljubljani

ULOGA U REVIZORU : TAJADINA SUDNIK MILAM SKERBINŠEK
KARAKTERNI GLUMAC SLOVENSKEGA NARODNOGA KAZALIŠTA U
LJUBLJANI. - REŽISER I KOSTUMOGRAF I IZVRSNI ŠMINKAR.

U ATELJEU MARIJE BRUNSKO

Marija Brunsko, akademska glazbenica, osoba koja je zaslužna za uspjehe pjevačkog zbora „Škojić“, ženske klape „Ćuvite“, danas-sutra i operne dive Mie Domačina sve je manje prisutna na sceni sa zborom, s klapom više nikako. Ali, umjetnik je uvijek umjetnik, Marija se je posvetila slikarstvu i kiparstvu.

Ove godine u vrijeme Korizme u crkvi sv. Ivana Krstitelja imali smo prilike razgledati Marijine skulpture Križnog puta.

Odljevi skulptura Križnog puta bit će postavljeni od Svetišta Gospe od bori do Križa na Veloj straži. Mariji za njeno kiparsko djelo u koje je uložila mnogo ljubavi i truda, iskrene čestitke, a njeno kiparsko umijeće neka ocijeni struka.

Foto: Slavko Zupan

Foto: Slavko Zupan

Foto: Slavko Zupan

TKO JE TKO?

LUKA BEZIĆ (Grohote, 1953)

Osnovnu školu završio je na rodnom otoku. Interes za slikarstvo i modeliranje pokazuje još u ranom djetinjstvu. Srednju školu, gimnaziju Marko Marulić, završio je u Splitu gdje dobiva prve ozbiljne poduke iz teorije i prakse slikarstva od svog profesora, slikara Ignjatovića.

Nakon srednje škole započinje studij prava te djeluje u studentskom RKUD-u Ervin Klarić, u likovnoj sekciji gdje se okupljaju mladi neafirmirani autori pod vodstvom M. Krstulovića. U nekoliko grupnih izložbi, na kojima je i sam sudjelovao, prilično se osvjehila učmala izložbena atmosfera tih godina u Splitu. Iz te grupe izraslo je nekoliko poznatih slikara i kipara koji su nastavili svoje školovanje na akademiji.

1976. godine prekida studij i zapošljava se u HPT - Hrvatska pošta, gdje i danas radi. Zapošljavanje ga nije odvojilo od umjetnosti, već ga je usmjerilo na druge i nove oblike umjetničke prakse i teorije. U tim godinama imao je i dvije samostalne izložbe u Grohotama.

U 80-tim godinama djeluje u Kino klubu Split koji je poznat po svojoj eksperimentalnoj i dokumentarističnoj filmskoj produkciji, s mnogobrojnim nacionalnim i svjetskim nagradama. Među najpoznatijim autorima iz starije generacije je i Lordan Zafranović, po majci Šoltanin. Nakon završene filmske škole Kino kluba Split snimio je nekoliko eksperimentalnih i jedan dokumentarni film te na festivalima osvojio više grupnih i osobnih nagrada. Više mandata obnašao je dužnosti u predsjedništvu Kino kluba Split, a u jednom i dužnost predsjednika. Klub je 90-tih godina organizirao Međunarodni festival novog filma i videa, Luka je bio među organizatorima, a kasnije i dugogodišnji suorganizator festivala koji traje još i danas.

Poslijednje vrijeme se, nakon doškolovanja iz informatike i grafičkog dizajna, bavi digitalnom fotografijom, grafičkim dizajnom, kompjutorskom grafikom i drugim podvrstama digitalne umjetnosti. S Dinkom Sulom kao urednikom realizirao je kao grafički urednik knjigu, *Svu smo robu izgorili* (Šolta i Šoltani na starim letratima), zatim naslovnicu za roman Zlatka Tomića, *San je ime stvarnosti* te dvije naslovnice koje bi trebale uskoro u tisak, za knjigu aforizama Zlatka Tomića *Odlomljene riječi* i knjigu Mladena Andreisa *Stanovništvo otoka Šolte do 1900 godine*. Osim toga realizirao je više CD omota, plakata, brošura, memoranduma, vizitki i sličnih stvari primijenjenog grafičkog dizajna.

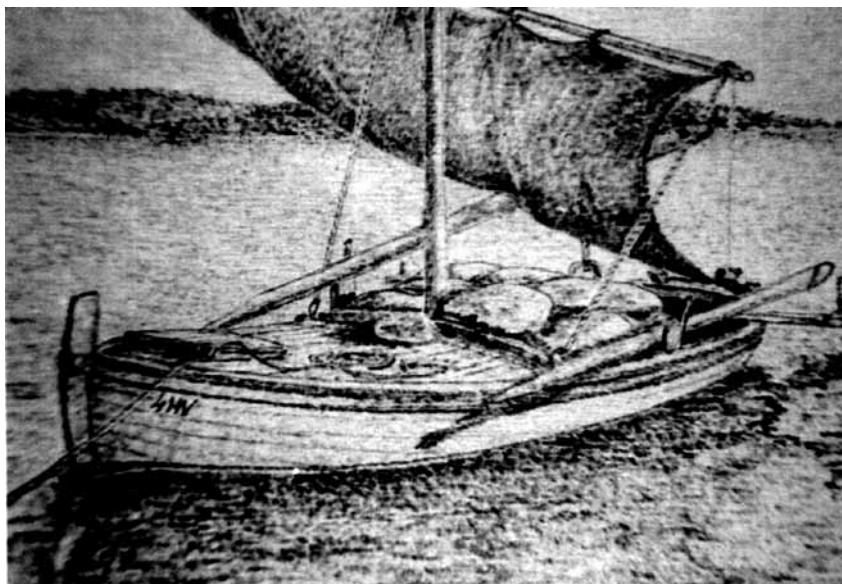

Luka Bezić, skica za skulpturu, olovka

TONĆI BLAGAIĆ – BUCO (Split, 1967)

Po struci je strojarski tehničar-tokar. Osamdesetih godina prošlog stoljeća počeo se je baviti slikarstvom kao hobijem. 1997 godine postaje stalni član udruge Emanuel Vidović u Splitu. S udrugom je imao desetak skupnih izložbi koje su bile uglavnom humanitarnog karaktera. 2009. godine postaje član udruge Šoltanski trudi. Uz slikarstvo – tehnika pirografija (spaljeno drvo), izrađuje i suvenire.

Tonći Blagaić, gajeta (pirografija)

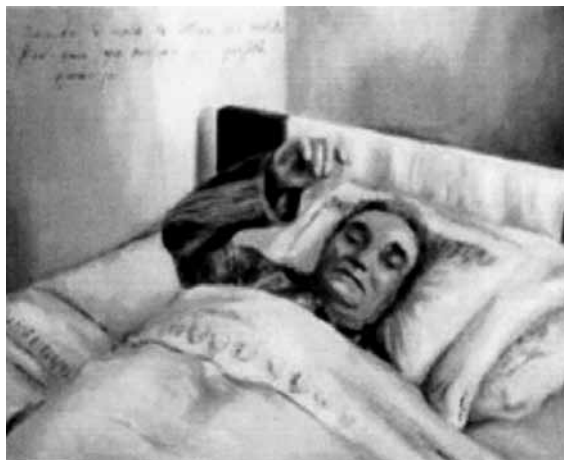

Tonći Blagaić, oslikano nojevo jaje

NELI RUŽIĆ (Split, 1966)

Osnovnu i srednju školu završila je u Splitu. Slikarstvo je diplomirala na Akademiji za likovnu umjetnost u Beogradu (1990.). Po završetku studija vraća se u Split, gdje do 1999. aktivno sudjeluje na splitskoj likovnoj sceni. Jednu godinu (1996.) živi i radi u Americi kao stipendist u Headlands centru za umjetnost, Sausalito, Kalifornija. Pri kraju 1999. godine odlazi u Mexico City i radi kao profesor na ENPEG „La Esmeralda“, kao i na drugim akademijama i fakultetima za umjetnost u Mexiku (Facultad de Artes, UAEM – Cuernavaca, Morelos i ESAY – Merida, Yucatan) te u okviru transdisciplinarnog projekta Transitos, nacionalnog centra za umjetnost CNA, gdje zajedno s Marie-Christine Camus organizira tečaj *Putovanje i poetika geografije*. Od 1990. godine 10 puta izlagala je samostalno te sudjelovala na tridesetak skupnih izložbi (ARCO Art Fair, Madrid, Oreste, Beneški bianale; Antologie der Kunst (Jochen Gerz); VideoBrazil; Žene na raskršću ideologija, Split; Transitio, Mexico; MASAMERICA, Caixa Forum, Canal Mediateca, Barcelona i Madrid; Migrations, Radio Canada International migrations; XIII Muestra Internacional de Performance, Acidentes, Controlades, Ex Teresa, Mexico City).

Neli Ružić po majci je Šoltanka. Sa šoltanskim slikarima amaterima sudjelovala je u akciji „Humanitarni kist za sestru Bernardicu (1999.)“, a sudjelovala je i na likovnoj koloniji posvećenoj Eugenu Buktenica.

EUGEN
Olovka 30 x 40 cm
NELI RUŽIĆ

TRAGOM TISKA

Dnevni tisak nije nam služio samo da bi pročitali aktualne novosti. U novinskom papiru znali smo dobiti kupljene slane srdele. Upotrebljavali smo ga za potpaljivanje vatre, njime smo omotali boce koje smo slali u paketima. Bilo je i onih koji su ga koristili umjesto toaletnog papira. Ali, bilo je i onih koji su pomno sakupljali novinske članke i tako stvarali svoje male povijesne arhive. *Baščina* vam sada nudi dio tih sačuvanih članaka koje nam je ustupio Ivo Mladinov, a koje je marno sakupljao njegov otac Marin. Nisu to samo škrti novinski tekstovi, oni ipak puno govore. Pročitajte ih.

29/4. 1959 **Dobar rad KUD »Olinta« u Grohotama**

GROHOTE — Od svog osnutka KUD »Olinta« u Grohotama na Solti učestvovalo je u svim narodnim proslavama i manifestacijama, tako

da je ono gotovo potpuno sraslo uz svakog Soltanina. Danas društvo ima glazbenu, dramsku i kinosekciju, koje su naročito pokazale svoju aktivnost u ovo zadnje vrijeme i postigle vrlo dobre rezultate u svom radu. Dramska sekcija dosada je izvela s uspjehom niz vrlo dobrih komada, kao što su »Dundo Maroje«, »Plakir«, »Pop Čira i pop Špira«, »Ne mogu bez tebe«, »Moj Kontrada« od svog mještana D. Mladinova i druge. Osim toga gostovalo u svim mjestima otoka, zatim na Hvaru i Braču, u Sinju i Svetozarevu. Na nedavnoj općinskoj smotri uspješno je izvelo »Zlu ženu«, tako da će isto

djelo prikazati i na kotarskom festivalu.

Glazbena je sekcija također aktivna. U ovoj jubilarnoj godini s uspjehom je dala nekoliko koncerata ne samo u Grohotama, već i u drugim selima na Solti, a ranije je nastupala i izvan otoka. Sada se sprema da učestvuje i na kotarskom festivalu.

Kino - sekcija osim prikazivanja filmova u Grohotama posjećuje i druga sela, kao Gornje selo i Stomorsku, a ovih je dana — u vezi s proslavom 40-godišnjice osnivanja KPJ — u Grohotama besplatno prikazan naš domaći film »Krvavi put«.

— m —

28.5.72 /

Vandalizam ili primitivizam

Poznato je da je ovaj dio obale naseljen mnogo prije pisanice ere. Tragovi najstarijih civilizacija oskudni su i rijetki. Zato je svaki nalaz dragocjen.

Za grobove koji su otkriveni na otoku Solta ne mislim da pripadaju vrlo starim civilizacijama, ali su sigurno stariji od nama bliskih Grka, pa možda čak i Ilira. Prvi grobovi otkriveni su 1929. godine kad se probijala cesta Grohote-Gornje Selo. Na otprilike 500 metara od posljednjih kuća Grohota, na uzvišici koja se zove Laze, postoje od davnine ogromne gomile kamenja zvani »savurnari«. Neki od tih savurnara imaju više od 500 metara kubika kamenja i zapremaju po više stotina četvornih metara površine. Razbacani su na udaljenosti 200-300 metara jedan od drugoga, a ima ih desetak.

Otkriće prvih grobova dalo je naslutiti da i ostali savurnari skrivaju to isto i da su to u stvari grobne gomile. No u grobu osim kostiju nije bilo ništa.

Prije godinu dana građevinsko poduzeće »Solta« raskopalo je jedan od većih savurnara zbog upotrebe kamena u građevinske svrhe. Na dnu tog savurnara pronađena su dva groba. O tom nalazu nitko obaviješten. Neki očevici tvrde da je kostur u jednom grobu pronađen u sjedećem stavu s nekim predmetima »u krilu« koji podsjećaju na zdjelu i pogaču. Prije osam dana pronađen je još jedan grob na dnu sljedećeg savurnara. Ni o tom nalazu nitko nije obaviješten. Kad sam došao na mjesto nalaza, našao sam otprilike situaciju kao poslije Vandala ili Avara: rubne ploče groba otučene i napukle pokrovna ploča groba nestala, a grob pun sitnog kamenja koje se svalilo u župljinu kad su radnici tako »stručno« otvorili grob. Svi grobovi imaju nešto zajedničko: okrenuti su u pravcu istok-zapad, umjesto zida imaju velike kamene ploče složene bez cementa ili drugog veziva, vrlo grubo otesane. Pokrov groba čini peta ploča. Ploče su složene u pravilan četverokut.

Covjek se pita kako je moguće da o tom nalazu nitko nije obavijestio stručne ustanove, kad je to, tako reći, njima »pred nosom«? Nisu li ovi današnji ljudi koji prema tim grobovima pokazuju tako mali pijetet i interes primitivniji od onih ljudi koji su te grobove načinili? Pošto su na redu i ostale gomile, mogu se očekivati daljnji nalazi, pa bi korisno bilo da se netko od stručnjaka time pozabavi.

**inž. Dobroslav Elezović, Mažuranićevo
šetalište 47**

ŠTO NEDOSTAJE NAŠEM MJESTU

Grohote: Ceste, vode, zabave

TOMISLAV BILANKOV, RADNIK U ULJARI:

— Što nedostaje Grohotama? Svašta. Eto, mi smo samo za sat trajekom u Splitu. Pripadamo splitskoj komuni, a u našem selu nema zasad ni kilometra asfaltiranog puta. Potrebna je voda, bolje treba opskrbiti trgovinu. Samo je jedna prodavaonica na otoku. Nužno je uvesti još neki autobus. Kulturno-zabavni život nije nikakav. Nedostaje osnovnih sredstava za poljoprivredu.

JADRAN URŠIĆ, SLUŽBENIK U KOMUNALNOM PODUZEĆU:

— Izgradnja ceste prema Rogaču, koji je udaljen samo 2 kilometra, bit će dovršena do početka turističke sezone. Potrebno je, barem zasad urediti javne četrnje, te opskrbiti stanovništvo najosnovnijim životnim namirnicama. Imali smo sve donedavno problem s grobljem, a zasad smo i to riješili. Novo groblje je smješteno izvan sela. A mislim da je potrebna i pomoć pojedinih službi Općinske skupštine u Splitu.

MARIJA BEZIĆ, RADNICA U POGONU „JUGOPLASTIKE“

— Mjestu nedostaje, cesta, voda, a često nestaje struja. Ovo malo mladosti što je ostalo nema se gdje zabaviti. Potrebno je više kino-predstava. U mjestu je samo jedan liječnik.

DAMIR BURICA, UČENIK OSNOVNE ŠKOLE:

— Nemamo ni jednog igrališta, potrebno je više pažnje pokloniti zabavi mladih. Ja se najviše zabavljam obilazeći nepoznate dijelove mojeg otoka. Mnogi ne znaju za špilju Juriju. Trebalo bi ispitati neke šiplje, sačuvati ljepotu mjesta, a naročito stare kuće pokrivene kamenim pločama.

I. MŠ. F. K.

Slobodna Dalmacija, 12. 02. 1973. g.

Napomena: U ovom tekstu ne radi se o Jadranu Uršiću, već o Vicku Blagaiću.

**SOLTA PRED NOVOM
TURISTIČKOM SEZONOM**

Dobri izgledi

Prošlogodišnju turističku sezonu šoltanski ugostitelji završili su s dobrim rezultatom. Ugostiteljske objekte na Solti najviše posjećuju strani gosti, većinom Nijemci i Čehoslovaci, a samo 15 posto domaći gosti. Prošle je godine hotel „Olint“ u Stomorskoj zakupio Medicinski centar iz Pakraca.

Za turističku sezonu ove godine očekuju se bolji rezultati. Hotelski objekti na otoku spajanjem hotelskog poduzeća „Primorje“ s nekoliko splitskih poduzeća u poduzeće „Aspalathos“, moći će mnogo više udovoljiti zahtjevima gostiju. I ove sezone Solta očekuje strane goste. Za hotel „Avlija“ u Maslinici zaključen je ugovor sa Švicarcima, kao i za korištenje 50 kreveta u kućnoj radinosti. Radi toga u objektu će se izvršiti neke manje adaptacije i urediti igralište za rekreaciju.

Za Nečujam se također interesiraju Nijemci i pregovori su u toku, dok će u hotelu „Olint“ u Stomorskoj ove godine boraviti belgijski turisti.

M. M.

Jelena Belmačija
12. II, -73.

PLAN ŠOLTE NA JAVNOM UVIDU

Generalni plan Šolte s detaljnim urbanističkim planovima Nečujma i Rogača Savjet za urbanizam Općinske skupštine proslijedio je na javni uvid, koji će najprije biti upućen na samom otoku, a potom kraće vrijeme i u Splitu. Fremda će Savjet naknadno, zajedno s primjedbama koje se mogu očekivati s javnog uvida, ocjenjivati projektnu dokumentaciju Šolte, već je prvi uvid otvorio raspravu o ekonomici predviđenih zahvata.

Postavljeno je naime pitanje koliko će koštati izgradnja na otoku i u kolikoj će mjeri predviđeni sadržaji moći vratiti uloženi kapital. Financijski pokazatelji o tome naknadno će biti predočeni, a rasprava takva sadržaja, po svemu sudeći, nije zaključena, i treba je očekivati i u drugim sličnim prilikama.

Prijedlog generalnog plana značajan razvoj turizma na Šolti predviđa na području Maslinice, Rogača, Nečujma i Stomorske. Ukupni smještajni hotelski kapaciteti planirani su na 6.800 postelja, a uz to je još četiri i pol tisuće kreveta predviđeno u vikendicama i obiteljskim kućama. Najjača hotelska izgradnja locirana je u Nečujmu i Rogaču, gdje se očekuju i prvi zahvati, pa je za ta mjesta izrađen i detaljni urbanistički plan. Rogaču je također namijenjena uloga glavnog i središnjeg mjesta otoka s trajektnom lukom. Za prvo vrijeme za potrebe pomorskog saobraćaja adaptirat će se stara luka u Rogaču, a kasnije bi se u susjednoj uvali gradila nova.

Soltansko polje i nadalje je namijenjeno poljoprivredi, a privređivanje bi trebalo biti dopunjeno lakom industrijom. Glavna otočka saobraćajnica dijelom će se koristiti trasom postojeće i povezivat će Maslinicu, Grohote, Gornje Selo, Stomorsku i Rogač. Predviđena je uz to i jedna priobalna cesta između Rogača i Stomorske. Sto se tiče opskrbe otoka vodom, krajnje su potrebe utvrđene na osiguranje 115 litara u sekundi. Regionalnim vodom preko Brača do Šolte će dospjeti 45 litara, dok se preostale količine namjeravaju

osigurati podmorskim cjevovodom iz Splita. R. V.

Boje koje mi se svidaju

Zatvorena je druga po redu ovogodišnja samostalna izložba Eugena Buktenice. U prostorijama hotela „Lav“ u Splitu Buktenica je izložio 28 svojih radova, a to je bila njegova druga izložba uopće u Splitu. Kratak susret s Buktenicom otkrio nam je motive koji su ga ponukali na to da priredi izložbu u jednom hotelu i je li zadovoljan tom svojom izložbom.

— Zašto sam htio izlagati u Splitu? Pa želio sam u toku sezone — veli Buktenica, izložiti svoje radove pogledu turista iz cijelog svijeta. Pokušao sam izložbu prirediti u izložbenom salonu HDLU u Splitu, ali mi rekoše da nemaju termina, pa sam se odlučio za hotel „Lav“.

— I je ste li zadovoljni tom izložbom u hotelu „Lav“?

— Loše, vrlo loše. Sjećam se i danas vrlo dobro svoje izložbe u Hamburgu prije dvije godine. Bio je izvrstan program otvaranja koji mi je priredila tamošnja galerija. I koliko se god sa zadovoljstvom sjećam te izložbe, toliko sam nezadovoljan s ovom u hotelu „Lav“. Istina, galerije bolje pripreme i urede izložbu, a nešto je utjecala i brzina jer je sve nekako prebrzo došlo. Inače, organizator me slabo prihvatio, vrlo loš je bio doček u luci kada sam došao sa slikama. Ljutio sam se čekajući kombi. Galerija pripremi slikaru besplatni boravak u hotelu dva-tri dana, a to hotel „Lav“ nije mogao meni učiniti jer su se ispričavali

turistima. Bio sam smješten u gradu i hotelski vozač me trebao dovesti na otvaranje izložbe. On jednostavno nije došao u ugovoreno vrijeme po mene i tako sam zakasnio na otvaranje. Samo je otvaranje propalo što mi je vrlo žao.

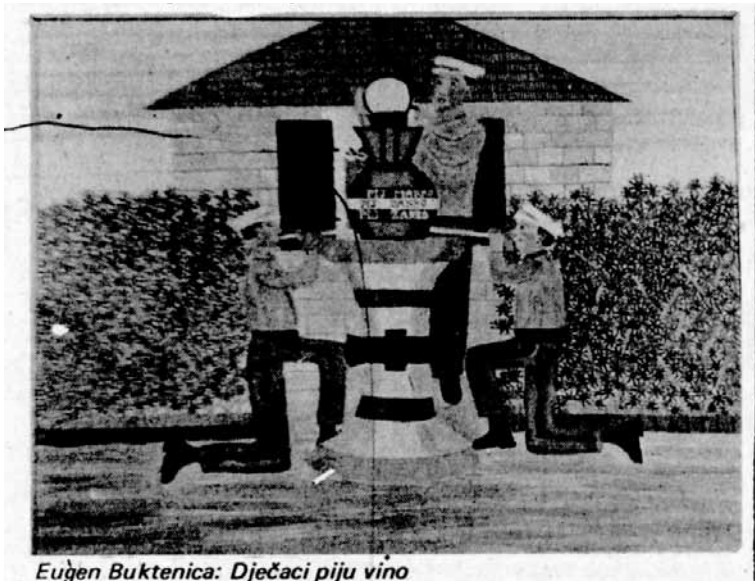
— Rekoše da su Vam prijašnje slike bile vrednije, da ste više unosili u njih svoj svijet i da su vam boje bile svježije. Što kažete na to?

— Biram boje koje mi se sviđe. Ne radim baš brzo. Dosad sam naslikao samo nešto oko 250 slika. Drugi slikaju mnogo više od mene. Osim toga, ja imam i praksu, a radim kako se meni najviše sviđa. Kažu da su mi boje lošije sada nego prije, a eto ja mislim da bi trebalo moje prijašnje slike malo popraviti. Tako vam je to.

— Planovi?

— Upravo se spremam na put u Zlatar na priredbu „Dani kajkavske riječi“. Na toj priredbi tradicionalno se drži smotra najvinih slikara. Već sam nekoliko puta bio u Zlataru na toj smotri. Oni sve dobro organiziraju, a to je za nas naivne slikare svojevrstan sastanak na kojemu se upoznajemo, razgovaramo o svojim problemima i iskustvima. Put i boravak je besplatan jer to galerija plaća svim slikarima. Smotra se održava u drugoj polovini rujna. Tom će prilikom bit otkriven spomenik Matiji Gupcu na Trgu slobode u Zlataru, što ga je izradio naivni kipar Petar Smajčić, porijeklom iz Dalmacije.

L ML

Euĝen Buktenica: Dječaci piju vino

Zaštita pučkih aglomeracija

Ovaj napis nema zadatak da raspravlja i ulazi u stručne analize pojedinih arheoloških lokaliteta, nalaza i kulturno-povijesnih spomenika otoka Šolte. Svatko tko želi pobliže upoznati povijesni razvoj i povijesno-kulturnu baštinu ovog otoka, podatke će naći u radnjama F. Bulića, Lj. Karamana, C. Fiskovića, I. Rubića, Kalebića, P. Skoka, N. Bezić, I. Ostoića i drugih. Ovaj napis je potaknut prilikom mog boravka na Šolti i obilaska šoltanskih spomenika i naselja u toku prošlog ljeta, a svrha mu je da upozori i skrene pažnju na pojedine momente i probleme zaštite kako starih povijesnih jezgri u cjelini, tako i pojedinih arheoloških lokaliteta i kulturno-povijesnih spomenika, da ukaže na neke njihove osnovne karakteristike i značaj, te na taj način pokuša pobuditi kod tamošnjih stanovnika svijest i osjećaj vrijednosti i dužnosti o njihovu čuvanju.

Na otoku ima nekoliko slikovitih naselja: Maslinica, Donje Selo, Srednje Selo, Rogač, Grohote, Stomorska, Nečujam i Gornje Selo. Sva ta mjesta s tipičnim i originalnim primjercima pučkog graditeljstva, karakterističnim za čitav priobalni pojas Dalmacije i otoke, gdje se izgradnja maksimalno prilagodila obliku i konfiguraciji terena, predstavljaju vrlo vrijedne arhitektonsko-urbane cjeline koje treba respektirati i čuvati. Kamene kuće s pokrovom od kamenih ploča ili pak kupe kanalice, s luminarima, balaturama, intimnim dvorištima, u svojoj skromnosti i nenametljivosti djeluju dostojanstveno i skladno s okolnim pejzažom. Takve stambene i gospodarske kuće pučkog graditeljstva osnovne su arhitektonske karakteristike ovih naselja. Sva ova naselja, ako ih usporedimo sa sličnima u priobalnom pojasu splitske općine (Stobreč, Vranjic, Kaštela) dosta su dobro sačuvana, još nisu toliko nagršena reukusnim betonskim novogradnjama, dogradnjama i nadogradnjama. Međutim, sve intenzivnijom turističkom izgradnjom i ekspanzijom (pogotovo u naseljima uz more kao što su Rogač, Maslinica, Stomorska, Nečujam) prijeto opasnost da se i ovi jedinstveni ambijenti obezvrijede i devastiraju nekontroliranom novijom izgradnjom. Zato bi već sada, dok turistička izgradnja nije još uzela većeg maha, trebalo upozoriti na neke činjenice o kojima bi trebalo voditi računa. U prvom redu svaku novu izgradnju u neposrednoj blizini starih jezgri trebalo bi na neki način uskladiti, ako ne po materijalu, ono bar po formi, dimenzijama, visinama, krovštima i pokrovom sa starom pučkom arhitekturom. Trebalo bi izbjegavati izgradnju visokih objekata uz obalu naselja koji bi mogli razbiti ili sakriti geografsku specifičnost samih naselja. Adaptacije, nadogradnje i dogradnje kamenih objekata u ovakvim jezgrama, treba izvoditi stručno i pod kontrolom, treba ih uskladiti s arhitekturom i načinom izgradnje u takvu ambijentu. Treba sprečavati i odlučno se suprotstavljati bespravnim i nestručnim adaptacijama ovakvih pučkih objekata (rušenju dvostrešnih krovova i luminara i postavljanju betonskih ploča, nadograđivanju ili dograđivanju u bloketaima ili betonu, mijenjanju kamenih ploča ili kupa kanalice sa salonitim pokrovom, proširivanju postojecih prozora ili vrata na fasadama i uništavanju kamenih pragova, rušenju balatura itd.). Pri izradi urbanističkih planova kao i prilikom svake nove izgradnje u samom naselju, treba

„Purtića dvori“ u Srednjem Selu

voditi računa o činjenici da i ova skromna, ali arhitektonski interesantna i slikovita pučka arhitektura također predstavlja dio historije, da takve skupine i jezgre treba sačuvati i uklopiti u jedinstvenu arhitektonsko-urbanističku kompoziciju.

S obzirom na istaknutu povijesno-kulturnu, urbanu i etnografsku vrijednost ovih naselja, ona se smatraju spomeničkim cjelinama, te na osnovi člana 1. i 2. Zakona o zaštiti spomenika kulture, služba zaštite spomenika ima pravo i dužnost da vrši kontrolu nad njima u smislu davanja uvjeta za građevinske zahvate bilo koje vrste (dógradnje, nadogradnje, adaptacije i sl.). Do nedavno to nije bio slučaj, jer ove stare jezgre nisu bile pravno zaštićene, te je bilo slučajeve da su se lokacije izdavale

mimo nadležnog zavoda, a ima slučajeva i bespravno potignutih objekata. Da se i ubuduće to ne bi događalo, u Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu izrađena je dokumentacija o preventivnoj zaštiti spomenutih aglomeracija. Rješenja s popisom zemljišnih parcela i naznačenim granicama zaštićenih cjelina na katastarskim kartama dostavljena su svim nadležnim forumima, čime je njihova zaštita dobila i pravnu podlogu.

Nakon tih općenitih razmatranja i principa u pogledu zaštite ovih naselja, htio bih još upozoriti na neke pojave koje sam zapazio prilikom obilaska ovih naselja. U Stomorskoj, slikovitom mjestu, smještenom u pitomoj uvali, čije se padine, obrasle vinogradima, maslinicima, smokvama, rogačima i borovom šumom, blago spuštaju prema moru, ima nekoliko izvanrednih ambijentalnih sklopova u samom centru mjesta. Međutim, tu integralnu cjelinu i sklad narušava jedan neukusni betonski objekat na sjeveroistočnom dijelu, koji svojom masom, visinom i materijalom odudara od postojećeg ambijenta i okolnog pejzaža. Gornje Selo je u cjelini dobro očuvano, premda smo i tu mogli zapaziti nekoliko primjera devastacije ambijentalnih sklopova. Karakteristično je da prevladava pokrov od kamenih ploča, što bi i ubuduće trebalo respektirati. U Grohotama, Srednjem Selu i Donjem Selu, koji se u dokumentima spominju kao srednjovjekovna naselja s karakterističnim rodovskim uređenjem, čiji arhitektonski izraz nalazimo u tzv. „seoskim dvorima“, treba sačuvati autentičnost pojedinih ambijenata, posebno ovih seoskih dvorova: Andreisa, Gvozdenovića, Bezića, Orlovića, Ruića u Grohotama, Purtića i Lukina u Srednjem Selu, Blagajića i Vidoša u Donjem Selu. Neki od tih seoskih dvora (sklopovi stambenih i gospodarskih zgrada) su već nagrađeni, kao Lukina dvori (betonska dogradnja unutar dvorišta) i Purtića dvori (kamena balatura zamijenjena betonskom) u Srednjem Selu. U Srednjem Selu, gdje također prevladava pokrov od kamenih ploča, ima dosta slučajeva zamjene ovih kamenih ploča sa salonitnim pokrovom. To je pojava koja posjetiocu odmah upada u oči, jer je taj materijal stran ovom ambijentu, zato bi ovu pojavu ubuduće trebalo sprečavati.

U Maslinici pored stare jezgre, posebnu pažnju treba posvetiti dvorcu Martinis-Marchi, značajnom primjerku barokne arhitekture iz XVIII st. na otoku. I ovdje imamo tendenciju turističke izgradnje (vikend-kuća), naročito na sjeverozapadnom dijelu, gdje je već započela izgradnja nekoliko objekata bez ikakve dozvole i potvrđene projektne dokumentacije, a neki objekti koji su već ranije izgrađeni na ovom potezu, svojom masom, formom i materijalom devastiraju prirodni ambijent i pejzaž.

Isto tako i u Rogaču je bespravno izgrađeno nekoliko objekata, mahom privatnih, investitora uglavnom iz unutrašnjosti. Posebnu bi pažnju trebalo posvetiti kaštelu iz XVI st. na obali, čiji je donji dio obojen kričavom crvenom bojom, a sa svoje zapadne i sjeverne strane nagrdn betonskim dogradnjama.

FRANKO OREB

IN MEMORIAN
Stanislav Bavčević
(Split, 1954 – Split 2009)

Stanislav Bavčević poznati splitski kipar iznenada nas je napustio. Stanislav se nije nikada deklarirao kao Šoltanin jer su njegovi preci davno iselili sa Šolte i rasprodali svoje nekretnine. Šoltu je ipak volio i redovito je posjećivao. Po struci inženjer strojarstva zaposlen u splitskom škveru bio je omiljen, i kao radnik i kao umjetnik. U svom gradu ostavio je zamjetan trag na likovnoj sceni s nizom izložbi i nekoliko javnih spomenika. *Baščina* je redovito bilježila Bavčevićeva kiparska ostvarenja, zapise o njegovim performansima i uspjesima uopće. Stanislav je bio sudionik likovnih kolonija posvećenih pokojnom Eugenu. Njegova skulptura čuvite, simbol nas Šoltana koja stoji na ulazu u Maslinicu, njegov je dar nama Šoltanima.

Svojom inventivnošću i marom mogao je iskortistiti i oplemeniti još tone i tone odbačenog željeznog otpada. Otišao je. *Grijota!* Neka mu je laka zemlja.

U siječnju ove godine umro je akademik Jerko Bezić, po ocu Šoltanin. Rodni otok svoga oca nesebično je volio i skoro ga je svake godine posjećivao. Za boravka na Šolti tiho i nenametljivo priključivao bi se crkvenom pučkom zboru crkve sv. Stjepana u Grohotama i *da bi ruku pivačima*. Akademik Jerko zapisao je šoltansko folklorno glazbeno blago. Hvala mu, hvala mu za sačuvanu i zapisanu svekoliku hrvatsku folklornu glazbenu baštinu.

Pokoj vječni daruj njemu Gospodine!

Oproštajni govor dr. sc. Grozdane Marošević na ispraćaju akademika Jerka Bežića (10. 06. 1929. – 9. 01. 2010.) na zagrebačkom groblju Mirogoj, 13. siječnja 2010. godine

Okupili smo se ovdje da odamo počast i oprostimo se od nestora hrvatske etnomuzikologije, dugogodišnjeg znanstvenog savjetnika u Institutu za etnologiju i folkloristiku, sveučilišnog profesora, akademika Jerka Bežića.

Mnogima od nas utkao se duboko u živote podarivši nam svoje znanje i iskustvo profesora i mentora, nikad ne uskraćujući stručni savjet i pomoć, čineći to uvijek tiho i mirno. U Institutu je bio uzorit kolega zavidnoga znanja, istraživački znatizeljan i predan struci, a pritom jednostavan i skroman, drag i plemenit čovjek i prijatelj.

Akademik Bezić rodio se 10. lipnja 1929. godine u Kranju u Sloveniji. Hrvatsko-slovenski brak roditelja znakovito se utkao u njegov život, osobito u djetinjstvo i mladost koje je proveo između Slovenije i Hrvatske. Školovao se u Zagrebu, Zadru i Ljubljani gdje je studirao pravo, klavir, etnologiju i muzikologiju. Zanimanje za etnomuzikologiju pobudilo se u njemu rano - već kao đak srednje glazbene škole odlazi na terenska istraživanja.

Po završetku školovanja, od 1958., radio je kao asistent u Institutu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru terenski istražujući i snimajući folklornu glazbu i glagoljaško pjevanje na širem zadarskom području. Plod ovih istraživanja je i njegova disertacija *Razvoj i oblici glagoljaškog pjevanja u sjevernoj Dalmaciji* (1970.).

Godine 1964. trajno se doselio u Zagreb gdje je preuzeo mjesto etnomuzikologa u Institutu za etnologiju i folkloristiku u kojem je djelovao do odlaska u mirovinu 1999. U toj je ustanovi, u tijesnoj suradnji s folkloristima i etnoložima, nastavio istraživanja folklorne glazbe u pojedinim hrvatskim regijama. Ta su istraživanja urodila kapitalnim monografijama o folklornoj glazbi Sinjske krajine, otoka Hvara, Brača, Zlarina i Šolte, okolice Donje Stubice,

Požeške kotline te o glazbi gradišćanskih Hrvata. Svojim je istraživanjima akademik Bezić skupio opsežnu i vrijednu glazbenofolklornu građu čime je pridonio zaštiti hrvatske kulturne baštine, a u brojnim znanstvenim radovima obradio čitav niz etnomuzikoloških tema. Uredio je više zbornika radova i zbirki građe iz ostavštine drugih istraživača. K tomu, bio je članom uredništava uglednih znanstvenih časopisa.

Od 1980., kada je izabran za člana suradnika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, započinje njegova suradnja i s tom uglednom ustanovom. Godine 1988. promaknut je u izvanrednog člana, 1991. u redovitog člana, a od 1997. do 2003. bio je tajnikom njezina Razreda za glazbenu umjetnost i muzikologiju. Pokrenuo je i bio glavnim urednikom akademijine serije *Spomenici glagoljaškog pjevanja*. Kao autor surađivao je i u značajnom akademijinom projektu obuhvatne komparativne povijesti *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost*.

Od početka svoje znanstvene karijere akademik Bezić je razvio intenzivnu suradnju sa stručnjacima iz Hrvatske i drugih republika bivše Jugoslavije djelujući (povremeno i kao predsjednik) u Hrvatskom društvu folklorista, Hrvatskom etnološkom društvu i Hrvatskom muzikološkom društvu. S inozemnim kolegama surađivao je, također vrlo intenzivno, u okviru Međunarodnog savjeta za tradicijsku glazbu i Europskog etnomuzikološkog seminara. Sudjelovao je na brojnim konferencijama i simpozijima, od kojih je neke i sâm organizirao.

Usporedno sa znanstvenim posvetio se i nastavnom radu. Od 1966. do 1993. predavao je etnomuzikologiju na Odsjeku za muzikologiju Muzičke akademije u Zagrebu i na Odsjeku za etnologiju zagrebačkog Filozofskog fakulteta. Bio je i voditeljem poslijediplomskih studija etnomuzikologije na sveučilištima u Zagrebu, Pittsburgu (Pennsylvania, S.A.D., 1974./1975), a povremeno je kao predavač gostovao i na drugim inozemnim sveučilištima. Više je puta bio mentorom magistrandima i doktorandima sveučilištâ u Skopju, Sarajevu i Ljubljani.

Velik je i njegov doprinos na području primijenjene znanosti. Bio je dugogodišnji suradnik *Međunarodne smotre folklorâ* (od 1966.), u okviru koje je osmislio više samostalnih priredbi i koncerata folklorne glazbe; sudjelovao je u stručnim povjerenstvima *Festivala dalmatinskih klapa* u Omišu i *Smotre "Međimurske popevke"* u Nedelišću. Autor je komentara i izbora folklorne glazbe za nekoliko diskografskih izdanja. Svoje široko znanje podijelio je i s radijskim urednicima i voditeljima amaterskih folklornih skupina, kako na stručnim seminarima, tako i u mnogim neformalnim prigodama. Uvijek spreman za razgovor, savjet i stručnu pomoć, akademik Bezić je i izvan užitih znanstvenih krugova stekao u mnogima svoje poštovatelje.

O znanstvenom ugledu akademika Jerka Bezića svjedoče posebna izdanja inozemnih i domaćih znanstvenih časopisa prigodno koncipiranih i posvećenih upravo njemu, potom zbornik *Glazba, folklor i kultura* koji su njemu u čast 1999. objavili Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatsko muzikološko društvo i koji sadrži tridesetak znanstvenih radova njegovih kolega, suradnika i poštovatelja. Akademik Jerko Bezić jedini je od živućih hrvatskih etnomuzikologa čiji je život i rad obrađen u zasebnim jedinicama najuglednijih svjetskih enciklopedija glazbe. Priznanje akademiku Beziću za njegov plodan i značajan znanstveni i nastavni rad dodijelilo mu je 2008. godine Hrvatsko muzikološko društvo „Nagradom Dragan Plamenac“ za životno djelo.

Svojim mnogostrukim djelovanjem akademik Bezić markantno je obilježio hrvatsku etnomuzikologiju i pridonio stvaranju njezina ugleda kao znanstvene discipline. Unio je značajne inovacije u metodologiji, pokrenuo istraživanje zanemarenih tema, odgojio nove stručnjake te je pridonio očuvanju i populariziranju hrvatske folklornoglazbene baštine. Time je zadužio i nas, njegove nastavljače, ali i hrvatsku društvo i kulturu u cjelini.

Dragi profesore, zahvalni smo što nam je pružena mogućnost biti Vašim studentima, suradnicima i kolegama. Nedostajat će nam druženje s Vama i razgovori, uvijek zanimljivi i sadržajni, prožeti Vašom susretljivošću i tolerantnošću. Osim što ste utrljali put kojim svatko od nas dalje samostalno kroči, pokazali ste nam kako znanstvenik velike erudicije može i treba ostati jednostavan, skroman i samozatajan.

Neka Vam je je vječna slava!

IN MEMORIAM

Prof. dr. sc. Miro A. Mihovilović (Split, 1915 – Zagreb, 2010)

Tri dana prije 95. rođendana napustio nas je, naš Šoltanin prof. dr. sc. Miro A. Mihovilović, nama Šoltanima poznat po reprezentativnoj monografiji Otok Šolta koju je uredio zajedno s brojnim suradnicima, razmotrivši sve relevantne činbenike te tako ponudio stručno štivo u programu revitalizacije otoka Šolte.

Rođen je u Splitu 1915. godine od oca Ante, Šoltanina iz Srednjeg Sela i majke Danice Botić iz obitelji splitskog pjesnika Luke Botića. Osnovnu školu i Klasičnu gimnaziju (1935.) završio je u rodnom Splitu. Po završetku gimnazije upisuje se na Pravni fakultet u Zagrebu ali studiranje prava prekida pa u Beogradu završava jednogodišnji tečaj za spremanje nastavnika tjelesne kulture pri Ministarstvu za tjelesnu kulturu.

Već kao dječak bio je zainteresiran za šport, naročito vaterpolo što je presudno za njegov daljnji život i životni poziv. Kao gimnazijalac dominira na srednjoškolskim natjecanjima kao vaterpolista ali i kao nogometaš. Od 1929. aktivno se bavi vaterpolom u splitskom klubu „Jadran“. Ubrzo je postao nezamjenjivi vaterpolo vratar svoga matičnog kluba i reprezentacije Jugoslavije. Na Olimpijskim igrama u Berlinu (1936.) proglašen je najboljim vratarom. Zanimljiv podatak iz životopisa prof. dr. Mira je da je bio vaterpolo vratar reprezentacije Europe koja je igrala s reprezentacijom ostalog dijela svijeta u Berlinu po završetku Olimpijskih igara. U Magdeburgu na prvenstvu Europe također je proglašen najboljim vaterpolo vratarom. Vaterpolom se bavi do Olimpijskih igara u Londonu (1948) kada je obnašao dužnost voditelja stručne službe jugoslavenske reprezentacije i bio njen izbornik. Kako je kao sportaš bio popularan imao je simpatije kod njemačkih producenata pa je dobio glavnu ulogu u filmu „Melodije sa tisuću otoka Jadrana“ s kojim se je propagiralo Jadransko more, rađenom po scenariju sličnom scenariju opere „Ero s onoga svijeta“. Poslije II. Svjetskog rata upisuje studij tjelesne kulture u Beogradu. Diplomirao je 1952. na državnom Institutu za tjelesnu kulturu .

Obnašao je niz odgovornih dužnosti u športskim organizacijama. Naš Miro bio je i planinar, član omladinske sekcije planinarskog društva „Mosor“ iz Splita. Bavio se je i glazbom, svirao je u orkestru Klasične gimnazije i pjevao u školskom zboru.

Doktorat znanosti iz psihologije stekao je 1965. godine na Filofofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Oboružan znanjem i iskustvom krenuo je po svijetu. Redaju se njegova studijska putovanja i predavanja po Italiji, Švedskoj,

Norveškoj, Francuskoj, Belgiji, SR Njemačkoj, DR Njemačkoj, Kanadi, Švicarskoj, SAD-a, Turskoj, Rusiji, Poljskoj, Čehoslovačkoj, Mađarskoj, Bugarskoj, Luksemburgu. Porto Riku i Togu.

Radio je kao nastavnik tjelesne kulture u Klasičnoj gimnaziji u Splitu. U istoj gimnaziji predavao je latinski i povijest. Radio je kao voditelj općeg odjela za fiskulturu pri Ministarstvu zdravlja, a kasnije i Ministarstva prosvjete NR Hrvatske. Obnašao je dužnost predsjednika komisije za fiskulturu Vlade NR Hrvatske (1947.) pa kao predsjednik Savjeta za fizički odgoj Ministarstva prosvjete NR hrvatske. Bio je osnivač, direktor, voditelj projekta, istraživač i profesor Zavoda za tjelesnu kulturu u Zagrebu kao i osnivač i glavni urednik brojnih izdanja spomenutog Zavoda. Nadalje je radio kao istraživač, inzvanredni profesor i predstojnik Katedre za rekreaciju na Visokoj školi za tjelesnu kulturu u Zagrebu. Brojne su funkcije koje je obnašao a još brojnija njegova stručna predavanja širom svijeta iz kojih je rezultiralo njegovo članstvo u eminentnim svjetskim organizacijama.

Bio je član:

- direktorija Svjetske organizacije za slobodno vrijeme i rekreaciju WLRA (New York),
- znanstvenog istraživačkog odbora Europe za slobodno vrijeme i rekreaciju ELRA (Zürich),
- direktorija Međunarodnog savjeta za zdravlje, tjelesnu kulturu i rekreaciju, Nacionalnog udruženja za odgoj ICHPER – NEA (Washington),
- član direktorija Međunarodnog udruženja za edukaciju roditelja FIEP (Pariz),
- izabrani član Međunarodnog instituta za sociologiju (Pariz, Rim, Nürnberg, Bruxelles),
- dopisni a zatim internacionalni član Američke akademije za tjelesnu kulturu i kineziologiju AAKPE (Chanpaing, Illinois),
- izabrani i počasni član Centra za studij i dokumentaciju istraživanja didaktike tjelesne kulture i športa (Napoli),
- istraživačkog komiteta Međunarodnog udruženja za istraživanje budžeta vremena, posebno korištenje slobodnog vremena IATUR (Halifax, Kanada),
- član, tajnik i predsjednik istraživačkog komiteta „Šport i slobodno vrijeme“ i „Komiteta za istraživanje obitelji CFR – ISA“ Međunarodnog sociološkog udruženja ISA.

Nisu ovo sve međunarodne organizacije čiji je bio član. Za znanstveni rad, nagrade, diplome i priznanja primao je u zemlji i u svijetu. Zastupljenost u brojnim edicijama potvrda je priznavanja njegova znanstvenog rada pa je zastupljen u:

- „Tko je tko u Jugoslaviji“, Sedma sila, Beograd, 1957.,
- „Tko je tko u Komitetu za istraživanje obitelji – Međunarodnog sociološkog udruženja CFR-ISA“, Leuven, 1979.,
- „Sportski leksikon“, JLZ „Miroslav Krleža“ Zagreb, Zagreb, 1984.,
- „Tko je tko u Europi“, Europsko udruženje za slobodno vrijeme i rekreaciju ELRA, Zürich, 1985.,
- „Dictionary of International Biography“, International Biographical Center IBC, Cambridge, 26th edition, 1998. i
- „The first five hundred“, International Biographical Center, IBC, Cambridge, 1998.,
- „Five hundred leaders of influence“, The American Biographical Institute, ABI, 1999.
- počasni je doktor humanističkih znanosti Springfield Collegea, Springfield, Massachusetts.

Dodajmo i to, prof. dr. Miro Mihovilović sa suradnicima je uredio i monografiju Otok Hvar.

Zasigurno se još mnogo može napisati o životu i djelu dragog nam Mira, za kraj spomenimo da je 2004. godine primio Nagradu za životno djelo „Franjo Bučar“, zastupljen je u Kući slave splitskog športa, 2009. godine postaje počasni predsjednik Društva Splitskana u Zagrebu. Otišao je i ostavio veliki stvaralački opus. Ostavio je svoju Šoltu. Ostavio je svoju draguvalu, ostavio je Poganicu, ostavio je Maslinicu. Hvala mu! Laka mu zemlja!

KAZALO

	Umjesto predgovora	3
Inga Tomić-Koludrović:	Demografske promjene otoka Šolte u kontekstu procesa globalizacije.....	5
Jasmina Mužinić I Jenő Purger:	Privatne zbirke ptica na otoku Šolti i njihova važnost	18
Dinko Sule:	Zanimljivosti iz biljnog i životinjskog svijeta otoka Šolte	32
Marina Blagaić:	Japjeničari – šoltanski robinzoni	61
Vinko Blagaić:	Martinje 2009. u Donjem Selu	65
Ivan Kuzmanić:	Porto dell' amore	71
	Kuma Tone	74
	Mali Mate	76
Igor Šipić:	Epicentrizam ljubavi i vjere	80
Gordana Burica:	Galebe moj	84
	Poezija	86
Polde Bibič:	Gospon Ante	103
	U ateljeu Marije Brunsko	109
Dinko Sule:	Tko je tko?	112
	Tragom tiska	117
	In memoriam	127